

Engelliler Konfederasyonu Yayını
Journal of Confederation of Disabled People

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi

Beyond the Horizon of Scientific Journal

Cilt/Volume:

14-15

Sayı/Number:

1

Ay/Month:

Aralık

Yıl:

2014-2015

ENGELLİLER KONFEDERASYONU

UFKUN ÖTESİ BİLİM DERGİSİ

Beyond the Horizon of Scientific Journal

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Ali Fikri Akşirin (Uzm.Dr. Ankara Büyükşehir Belediye Hastanesi), **Ali Gököz** (Dr. Emekli Sandığı Yönetim Kurulu Üyesi TTB Onur Kurulu Üyesi), **Ali Rıza Erdoğan** (Dr. Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu), **Ayşe Karaduman** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi), **Ayşegül Ataman** (Prof. Dr. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi), **Birgül Ayman Güler** (Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi), **Bülent Piyal** (Dr. Çalışma Bakanlığı), **Cengiz Özbesler** (Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü) **Çiğdem Arıkan** (Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi), **Esra Akı** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü), **Filiz Demiröz** (Yrd. Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Fulya Temel** (Prof. Dr. G.Ü Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitim Bölümü), **Gizem Çelik** (Yrd. Doç. Dr. Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Gonca Bumin** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü), **Gönül Erkan** (Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi), **Gül Erdost** (Sosyal Hizmet Uzmanı – Türkiye İnsan Hakları Vakfı), **Gülşen Varol** (Prof. Dr. Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü), **Gürhan Fişek** (Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri), **Hakan Acar** (Prof. Dr. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü), **Hayyam Kıratlı** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Göz Anabilim Dalı), **Hicran Çavuşoğlu** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi), **Hülağü Kaplan** (Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), **Hülya Kayıhan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ergoterapi Bölümü), **Hülya Koç** (Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniv. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), **Hüsametdin Çetin** (Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **İbrahim Cılga** (Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi), **İsmail Dölen** (Doç. Dr. Emekli Öğretim Üyesi), **İsmail Tufan** (Prof. Dr. Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Gerontoloji Bölümü) **İsmihan Artan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü), **Kadriye Armutlu** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Kasım Karataş** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Kezban Bayramlar** (Prof. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü) **Kübra Cihangir Çamur** (Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü), **M. Emin Demirci** (Körler Federasyonu Yönetim Kurulu Üyesi), **Mine Uyanık** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Mintaze Kerem Günel** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Nilüfer Darıca** (Prof. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Eğitim Fakültesi), **Oğuzhan Zengin** (Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü), **Özlem Cankurtaran Öntaş** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Pınar Bayhan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü), **Refia Selma Görgülü** (Prof. Dr. Doğu Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi), **Selahattin Gelbal** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi), **Sevilay Şenol Çelik** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi), **Turhan İçli** (Avukat Engelliler Federasyonu Başkanı), **Tülin Düğer** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Türkan Akbayrak** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü), **Vedat Işıkhhan** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Veli Duyan** (Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü), **Yüksel Baykara Acar** (Prof. Dr. Kocaeli Üniversitesi Kocaeli Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü), **Zafer Erden** (Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü).

BU SAYININ HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Kezban Yiğiter Bayramlar
Doç. Dr. Ercüment Erbay,
Yrd. Doç. Dr. Hüsametdin Çetin
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sağlam
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan Zengin

Yrd. Doç. Dr. Gizem Çelik
Yrd. Doç. Dr. Özden Erkan Oğul
Dr. Aslıhan Aykara
Dr. Sinan AKÇAY
Dr. Eda Beydili Gürbüz

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi

**Beyond the Horizon of Scientific
Journal**

**Engelliler Konfederasyonu Yayını
Journal of Confederation of Disabled People**

Hakemli Dergidir.
Blind Peer Reviewed Journal

Engelliler Konfederasyonu Adına
On Behalf of Turkey Conferation of Disabled People

SAHİBİ/PUBLISHER

Av. Turhan İÇLİ

DERGİ YAYIN EDİTÖRÜ / EDITOR

Prof.Dr. Kasım KARATAŞ

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Kasım Karataş (Başkan)

Prof. Dr. Ayşegül Ataman,

Prof. Dr. Esra Akı

Prof. Dr. İsmihan Artan

Av. Turhan İçli

CİLT/Volume: 14/15 SAYI/Number: 1 AY/Month: Aralık YIL/Year: 2014/2015

ISSN 1303-202X

YAYIN TÜRÜ/TYPE OF PUBLICATION

YEREL/SÜRELİ YAYIN

YAYIN DİLİ

TÜRKÇE / İNGİLİZCE

YAYINLANMA BİÇİMİ

Yılda Bir

YAYIN YÖNETİM YERİ/ADMINISTRATION OFFICE OF PUBLICATION

Engelliler Konfederasyonu

GMK Bulvarı 32/6 Demirtepe Çankaya / Ankara

Tel: (0312) 231 82 43

İLETİŞİM ADRESİ/CONTACT ADDRESS

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ

Ufkun Ötesi Bilim Dergisi Engelliler Konfederasyonu

GMK Bulvarı 32/6 Demirtepe

ÇANKAYA / ANKARA-TÜRKİYE

Tel: +90 0312 231 82 43

Faks: +90 0312 231 82 46

Web: <http://www.ufkunotesi.org>

E-Posta: info@ufkunotesibilimdergisi.com

İÇİNDEKİLER

İç Kapak	i
Danışma Kurulu ve Bu sayının Hakemleri	ii
Künye	iii
İçindekiler	v
Yaser SNOUBAR, Kasım KARATAŞ Bir Sakatlık Nedeni Olarak Savaş, Çatışmalar ve Engelli Çocukların Hakları: Filistin Örneği	1-14
Efe AYTAN, Büşra DEVREZ, Kübra ÜSTÜN, Rezan YAVAŞ, Berfin YAZICI, Ayşenur YÜKSEL, Özgür ALTINDAĞ Yerli Dizilerin Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkileri	15-34
Betül BÜBER, Beyzanur KARS, Melike GÜLSÜN, Meltem NERGİZCİ Şizofreniye Yönelik Damgalamanın Önlenmesinde Sosyal Hizmet Müdahaleleri Bağlamında Sosyal Politika Önerileri	35-51
Gökçen Akyürek, Gonca Bumin Poliomyelit Sekeli Olan Bireylerde Serbest Zaman Aktivitelerinin Toplumsal Katılımlarına Etkisi	52-63
Bayram Oran Engellilerin Siyasal Yaşama Katılımını Sağlamada Bir Makul Düzenleme Yöntemi Olarak Kota Sistemini Engelli Bakış Açısıyla Yorumlamak	64-82
Dergi Yayın Kuralları	83-85

Derleme

BİR SAKATLIK NEDENİ OLARAK SAVAŞ, ÇATIŞMALAR VE ENGELLİ ÇOCUKLARIN HAKLARI: FİLİSTİN ÖRNEĞİ

WAR AND CONFLICTS AS A DISABILITY REASON AND THE RIGHTS OF DISABLED CHILDREN: PALESTINE AS AN EXAMPLE

Yaser Snoubar¹

Kasım Karataş²

ÖZET

Savaşlar ve çatışmalar insanın varlığına yöneltilmiş en yıkıcı eylemlerin başında gelmektedir. İnsanı ve onun yarattığı her türlü birikimi yok ederek büyük acılara yol açan savaşlar, insanlık tarihinin en eski olgularından biridir. Savaşlar ve çatışmalar insanlığı, gelişme kaynaklarından yoksun bırakarak toplumsal refahın gerçekleşmesini engellemektedir. Savaşlarda ölenlerin yanı sıra çok sayıda insan yaralanıp sakatlanmaktadır. Ölüm, yaralanma ve sakatlıklar bireyleri, yakın çevrelerini ve giderek bütün toplumu derinden sarsan sonuçlara yol açmaktadır. Aylar, yıllar süren tıbbi bakım, fiziksel, ruhsal ve toplumsal rehabilitasyon gereksinimi, yoğun çaba ve kaynak aktarımı gerektirmektedir.

Savaşlar, insan haklarına yönelmiş en kapsamlı saldırıdır. Yaşam hakkının ortadan kaldırıldığı bir ortamda, diğer hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması düşünülemez bile. Bu nedenlerle barış, temel bir insan hakkı olarak ortaya çıkmaktadır. Silahlı çatışma ve savaş ortamında kalan çocuklar ölüm, türlü travmalar, ihmal ve istismar, eğitimden yoksun kalma, ailesini veya aile üyelerinden birisini kaybetme, aç kalma, mülteci kamplarında yaşama, hastalanma, sakat kalma gibi sorunlarla

¹ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Görevlisi Dr. E-posta: yasersnober@hotmail.com

² Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Üyesi Prof.Dr.

karşılaşmaktadır. Bu çalışmada Ortadoğu bölgesinde ve özellikle Filistin'de, çatışmalardan etkilenen çocuklar, özellikle de sakatlanan çocukların durumu değerlendirilecektir. Bu değerlendirme insan hakları perspektifinden yapılacaktır. Temelde Çocuk Hakları Sözleşmesine ve diğer evrensel çocuk hakları belgelerine dayanarak çatışma ve savaş (özellikle de Ortadoğu savaşında) ortamlarında bulunan çocukların korunmasına dair düzenlemeler ışığında, savaş ve çatışma ortamlarında bulunan ve sakatlanan çocukların haklarına ilişkin durum değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Savaş ve çatışma, engelli çocuklar, çocuk hakları, sosyal hizmet.

ABSTRACT

Wars and conflicts are known to be the most destructive human actions threatening the very existence of the humans on earth. The wars that destroyed millions of people and everything on earth have inflicted great sufferings to humanity throughout history. Wars and conflicts threaten human wellbeing by devastating all kinds of economic and natural resources. Millions of people were killed, wounded and displaced from their homes because of war and conflicts. The huge level of devastation created by war leads to serious consequences that shake the foundation of the life of individuals, societies and their immediate surroundings. In order to rehabilitate victims of wars and conflicts continual physical, mental and social rehabilitation services and medical care are needed that may last for months and even years until the victims come to normal life.

Wars represent the most comprehensive attack on human rights. It is unthinkable to protect other kinds of rights and freedoms in an environment where the right to life is violated. Accordingly, peace and stability emerges as a fundamental human right. Children in armed conflict and wars zones are facing severe problems such as death, trauma, neglect and abuse, lack of access to education, loss of family or family members, starvation, living in bad conditioned refugee camps, illness, disability etc. In this study, children affected by conflicts, especially those injured as a result of protracted wars and conflicts in the Middle East region. Specifically the research will focus on the condition of disabled children as a result of wars and conflicts in Palestine. The assessment will be done from a human rights perspective. The research findings will be analyzed in the light of international regulations on the protection of children in

conflict and war zones (especially war in the Middle East) and also based on the UN Convention on the Rights of the Child and other universal child rights documents.

Key Words: War and conflict, children with disabilities, children's rights, social work.

ÇOCUKLARI RİSKLERDEN KORUMA MEKANİZMALARI

İnsan hakları, büyük bir ağ olan uluslararası anlaşmalar ve organları aracılığıyla korunmaktadır. İnsan hakları savunma araç ve mekanizmaları, ulusal ve uluslararası düzeylerde fazla olmasına rağmen, son yıllarda insan hakları korunmasını ortadan kaldırmak için birçok metodik girişimleri büyük bir endişe ile gözlemlenmektedir (Benedek ve Marangopoulos, 2004: 6). Savaş ve silahlı çatışma gibi kriz durumlarında var olan engelli çocuklar için özel bir risk teşkil ettiği kadar diğer çocukların sakatlanmasına çok büyük bir risk faktörü teşkil etmektedir. Toplum düzeyinde savaşın bıraktığı yıkımların sonucunda engelli çocukların gıda, sağlık, eğitim, rehabilitasyon vb. gibi hizmetlere erişmemeleridir. Dolayısıyla insan haklarını ve özellikle de çocuk haklarını ihlal eden savaş ve çatışma ortamlarında kalan çocuklar her türlü ihmale ve istismara maruz kalabilirler. Çocukları her türlü şiddete karşı korunmaları açısından önem taşıyan uluslararası insan hakları belgeleri şunlardır;

1. "Çocuk Haklarına dair Sözleşme, 1989
2. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol, 2000
3. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1965
4. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966
5. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol, 1966
6. Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek İkinci İhtiyari Protokol, 1989
7. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, 1966
8. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1979
9. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine İlişkin İhtiyari Protokol, 1999

10. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 1984
11. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol, 2002
12. Engellilerin Haklarına dair Sözleşme, 2006 (imzaya açılma tarihi: 30 Mart 2007)
13. Engellilerin Haklarına dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol, 2006 (imzaya açılma tarihi 30 March 2007)
14. Zorla Kaybedilmeye karşı Herkesin Korunmasına dair Uluslararası Sözleşme, 2005 (imzaya açılma tarihi: Aralık 2006)
15. Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi; Mültecilerin Statüsüne ilişkin değişik 1967 Sözleşmesi
16. İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuş yoluyla İstismarının Önlenmesi Sözleşmesi (1949)
17. Ulus aşırı Örgütlü Suça karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi eki, İnsan Kaçakçılığı ve özellikle Kadın ve Çocukların Kaçırılmasının Önlenmesi, sonlandırılması ve cezalandırılması hakkında Protokol, 2000
18. Rome Statute of the International Criminal Court, 1998 (Uluslararası Savaş Suçları Roma Sözleşmesi) Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Savaşta Sivillerin Korunması ile ilgili Cenevre sözleşmesi)
19. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 1977
20. (Uluslararası Silahlı Çatışmalardan Korunmayla ilgili 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol)
21. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949 and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 1977 (Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmalardan Korunmayla ilgili 12 Ağustos 1949 Cenevre Sözleşmesine Ek Protokol – Protokol II)
22. Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, 1980 (Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi)
23. Hague Convention on the Protection of Children and Co-operation in respect of Intercountry Adoption, 1993 (Çocukların Korunması ve Uluslararası Evlat Edinilmeleri Hususunda İşbirliğine Dair Sözleşme)

24. ILO Convention No. 29 on Forced Labour, 1930 (Zorla Çalıştırma Hakkında 29 Sayılı ÜÇÖ Sözleşmesi)
25. ILO Convention No. 138 Concerning Minimum Age for Admission to Employment, 1973 (138 sayılı Asgari Çalışma Yaşı Sözleşmesi)
26. ILO Convention No. 182 on Worst Forms of Child Labour, 1999 (182 Sayılı Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi)" (Parlamenteler Arası Birlik ve UNICEF, 2007: 78-79)

Tüm bu uluslararası çocuk koruma mekanizmalarına ek olarak 2004 yılında, Filistin Çocuk Yasası kabul edilmiş, Çocuk Hakları Sözleşmesiyle birleştirilerek fiziksel, cinsel ve psikolojik istismar ve ihmale karşı koruma hizmetleri sağlanır, yanı sıra yetim, ayrılmış ve kimsesiz çocuklara hizmetler sunulmaktadır. Bu yasa doğrultusunda çocuklar (Mitri, 2011, 72):

1. Kendi doğal ortamı içinde sosyal gözetim altında toplayabilir;
2. Çocuklar, meslek, eğitim, fiziksel veya sosyal eğitim kursları gibi belirli yükümlülöklere bağlanır ve yetkili bir rehabilitasyon kurumuna gönderilebilirler.

İsrail işgal güçleri sürekli olarak sivilleri hedef almakta ve hastane, okul, camii, rehabilitasyon merkezleri gibi çocukların sığındıkları güvenli olması gereken bu yerlere yönelik saldırılar uluslararası hukuku ve sözleşmeleri ihlal ederek her geçen saldırıda artmakta ve savaştan dolayı sakatlanan Filistinli çocukların sayısı yükselmektedir. Çocuk haklarını ve engelli haklarını korumak amacıyla Birleşmiş Milletlerin sözleşmeleri ve diğer ulusal, bölgesel ve uluslararası sözleşmelerin var olmasına rağmen savaş ve çatışma ortamında kalan çocukların hayatını koruyacak ciddi herhangi bir müdahale görölmemektedir.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin (EHS) 11. Maddesi, çatışma, acil durum ve afet gibi hallerde engelli kişilerin korunmaları ve güvenlikleri için gerekli her tür önlemin alınması hususunda görevlilere çağrıda bulunarak konunun önemini özellikle vurgulamıştır (UNICEF, 2013). Fakat engelli çocukların korunmasına hazırlanan rehabilitasyon merkezleri savaş ve çatışma sırasında saldırılarının hedefi haline geldiği görölmektedir.

SAVAŞ VE ÇATIŞMA BÖLGESİNDEKİ REHABİLİTASYON MERKEZLERİN NİCELİĞİ VE NİTELİĞİ

Süregelen savaş ve çatışma ortamlarında yaşamını sürdüren çocuklar birçok sorun ve hak ihlaline maruz kalmaktadır. Bu ortamların koşulları nedeniyle çocuklar patlama, saldırı, işkence, tecavüz ve istismarlar sonucunda sakatlanabilmekte ve çeşitli rehabilitasyon ve psikososyal programlara ihtiyaç duymaktadırlar. Fakat savaş ve çatışmaların devamlılığı, hem çocukların sakatlık oranını etkilemiş hem de var olan rehabilitasyon merkezlerine yönelik saldırıların sonucunda engellilere yönelik hizmetlerde nicel ve nitel düzeyde sorun yaratmıştır.

Savaş ve çatışmalar, çocukları dört yönden etkilemektedir. İlk olarak, çatışmaya dayalı yerinden olma ve ona bağlı sağlıksız yaşam koşulları, bulaşıcı hastalıklar ve çocuk ölümleri ve yaralanmaları artması, kirli içme suyu, kalabalık kamplar ve yerleşim yerleri ve yetersiz beslenme artması. Bu istenmeyen yaşam koşulları nihayetinde çocuk ölümlerini ve morbiditeyi artması. İkincisi, çatışma zamanlarında çocukların gıda güvensizliği ve kötü beslenme riski daha yüksektir. Özellikle gıda güvensizliği, yerinden olmuş kişilerin yeniden yerleşimi ile daha da yetersiz beslenme oranlarına yol açarak artmaktadır. Malnutrisyon daha sonra yüksek mortalite oranları, büyüme geriliği. Üçüncüsü, çocuklar, özellikle de kızlar, çatışma sırasında cinsel şiddet riskine maruz kalmaktadırlar. Cinsel şiddet yaşayan kızlar ve kadınlar genelde cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, gebelik ve psikolojik travma sonucu ciddi sağlık sorunlarla karşılaşabilirler. Dördüncüsü, çatışma özellikle çocuk askerlerde uzun süreli fiziksel ve psikolojik sakatlığa yol açmaktadır (Tamashiro, 2010). Savaş ve çatışma koşullarından dolayı kadın ve çocuklara sağlık hizmetlerinin sağlanması oldukça zordur. Doğum kontrol ve takip gibi temel sağlık hizmetlerinin bulunmaması kürtaj, düşük doğum ağırlığı, çocuğunu emzirmek için süt üretme kabiliyeti kaybı, hastalığın yayılması ve ölüm sayısının artırılmasına neden olabilmektedir (Gasseer ve diğerleri, 2004). Savaş ve çatışma ortamlarında çocukların şiddet olaylarına doğrudan veya dolaylı maruz kalmasının sonucunda psikolojik travmalar ve ağır yaralanmalardan geçici veya kalıcı sakatlık sorunları yaşamaktadır. Savaş ve çatışmalardan bulunan çocuklara sağlık hizmetleri gibi insanı yardımların ulaşmaması veya çocukların bu yardımlara erişimini engellemesi çocuk sakatlığına yol açmaktadır (Snoubar ve Duman, 2015; Snoubar ve Duman, 2016). Savaş koşullarının yol açtığı yoksulluk ve sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinin eksikliği ve yetersizliğinden dolayı bu riskli ortamlarda çocuk sakatlığı çok

tehlikeli bir sorun olarak değerlendirilebilmektedir. Tıpi yardımların ulaşmaması veya hastaneleri yok edilmesi sonucunda çocuk sakatlığı daha da artmaktadır (Snoubar ve Hawal, 2015). Dolayısıyla çocuklara yönelik hizmetlerin sayısı ve niteliği büyük önem taşımaktadır.

Savaş ortamında sakatlanan çocukların sayısının arttığını ve var olan hizmetlerin nicel ve nitel açıdan yetersiz olduğunu kanıtlayan birçok örnekten söz edilebilmektedir. Örneğin faaliyet alanı Ortadoğu ile Kuzey Afrika olan İsviçre merkezli Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Gözlemevi (Euro-Mid) çocuk hakları ihlaline dair yaptığı açıklamada, "Gazze Şeridi'ndeki Gözlemevi Araştırma Ekipleri, İsrail saldırıları sonucu 3 bin Gazzeli çocuğun yaralandığını ve bunlardan bininin engelli olarak hayatlarına devam edeceğini tespit ettiğini" rapor etmiştir (<http://www.bik.gov.tr/bin-cocuk-hayatini-engelli-surdurecek-haberi-73989/>). Bunun yanı sıra İsrail saldırılarının hedefi haline gelen Gazze'nin BeytLahiya kentinde bir engelli merkezinde (<http://www.yenisafak.com.tr/dunya/hitler-gibi-666452>) kalan engellilerin bazıları bomba altında kalarak hayatını kaybetmiştir. İsrail işgalci güçlerinin 1987 Filistinlilere karşı kullandığı askeri politikalar arasında "kemikleri kırmak politikası" olmuştur. Bu politika çerçevesinde Filistin istatistik merkezi organına göre 1987-1997 yılları arasında yaklaşık 2525 kişi kalıcı sakat kalmıştır (PCHR, 2007). Bu tarihten önce bakmak gerekirse sürekli katliamların olduğunu ve istatistikler ile belgelenmemiş savaştan kaynaklanan binlerce çocuk sakatlığı örnekleri var olduğunu söylemek mümkündür.

İster Filistin'de ister diğer Ortadoğu bölgesindeki savaş ve çatışma alanı ülkelerde olsun engelli rehabilitasyon merkezlerine yönelik saldırıların sonucunda çocuk sakatlığı oranının daha çok arttığı ve hizmetlerin çok yetersiz kaldığını kolayca görülebilmektedir. Bu merkezlere yönelik saldırılar, temel engelli çocuk hakları ve özgürlüklerinin ihlali olup savaş ve çatışma durumlarında uluslararası çocukları koruma mekanizmalarının işlevsizliğini ortaya koymaktadır.

Aynı zamanda yıllar önce başlayan ve hala devam eden Filistin İsrail arasındaki savaş ve çatışmaların büyük kurbanı Filistinli çocuklar olmuştur ve bu savaş ve çatışmanın Filistinli çocukların psiko-sosyal ve fiziksel sağlığı üzerindeki etkileri oldukça büyüktür. İsrail'in Filistin'e karşı açtığı savaşta uluslararası kanunlara göre yasaklanmış her türlü silah kullanmasının sonucunda binlerce çocuk ölmüş ve sakatlanmıştır. İsrail silahının hedefi haline gelen ve kobay olarak kullanılan Filistinli çocukların çoğu kalıcı olarak sakatlanmıştır. Savaşın çocuklar üzerindeki psiko-sosyal ve fiziksel etkisi oldukça

büyüktür ve yarattığı ortamın koşullarında yaşamalarından dolayı iyileşmelerinin imkânsız olduğunu söylemek mümkündür. İsrail savaşı nedeniyle sakatlanan Filistinli çocukların yaşadıkları ve tanık oldukları savaş olaylarının travmatik etkisi ardından yaşanan travma sonrası stres bozukluğundan iyileşmeleri zorlaşmış ve sosyal ve fiziksel çevrenin de yok edilmesiyle birlikte eve mahkum hale gelmişlerdir.

Savaş olayları nedeniyle sakatlanan çocukların organlarından birini ya da birçoğunu kaybetmeleriyle birlikte aile üyelerinden bazılarını kaybetmeleri, savaş olaylarının ortasında yaşamaya devam etmeleri ve hayatlarının risk altında olduğu bilmeleri, kesilen organları için acıları kesecek bir ilaç olmaması, evlerinin yok edilmesi ve yiyecek içecek bulunmamasının çocukların fiziksel yapısında ve psikolojisinde yıkıcı etkiler bıraktığı tartışılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla savaş ortamında bulunan çocukların korunması ve sakatlanan çocukların haklarının güvence altına alınması bağlamında Çocuk Hakları Sözleşmesinin ışığında bu çocukların fiziksel, psikososyal ve ahlaki gelişimlerini sağlayacak hizmetlerin ve müdahalelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

FİLİSTİN'DE SAVAŞ VE ÇATIŞMADAN DOLAYI SAKATLANAN ÇOCUKLAR VE SOSYAL HİZMETLER

Sakatlanan çocuklara gereken sosyal hizmetlerin sağlanabilmesinin birinci adımı onların sayısını bilmektir. İkincisi hizmetlerin nicel ve nitel açıdan yeterli olması, üçüncüsü çocuklara verilen hizmetlerin yararlı olabilmesi için güvenli bir ortamda sunulmasıdır. Fakat savaş sürekliliği ve maddi imkânların kısıtlılığı nedeniyle Filistin'deki sakatların sayısı tam olarak bilinmemektedir. PCHR (2007)'e göre 1997 yılından sonra Filistin'de sakatların sayısı ile ilgili resmi olarak her hangi bir sayım yapılmamıştır. 1997 yılında yapılan sayıma göre Filistin'de sakat sayısı 57701 ve nüfusun geneline göre %1.8 olduğunu göstermiştir. Fakat yapılan sayım çok dar bir tanıma dayandığı için sakatlık oranı düşük çıkmıştır. Kullanılan dar tanıma dayanarak 2002 ve 2003 yıllarında yapılan iki sayımda sakatlık oranı %2.5 yükselmiş ve kısmen görme sakatlığı bir örnek olarak bu dar tanıma eklenince bu oranın iki katına çıkmıştır. Sakatlık kapsamlı tanımının içindeki sakatlıklar kullanılan dar tanıma eklenirse Filistin'de sakatlık oranı % 10-12 olacaktır.

Savaşın sürekliliği nedeniyle fiziksel çevrenin yok edilmesi ile birlikte engellilerin sayısı artışı göstermiş ve onlara sunulan hizmetlerin niteliğini ve niceliği olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bu gibi durum ve koşullarda devletin etkili bir hizmet sunması güçtür. Savaş ortamında sakatlanan çocuklara en fazla hizmet sunan ve etkili rol oynayan ulusal ve uluslararası Sivil Toplum Örgütleridir. Fakat sunulan hizmetlerin görünürlüğü ve ulaşılabilirliği tartışılmalıdır.

Engellilerin oldukça fazla sayıda olmasına karşın kapasitenin dar olmasına ve maddi açısından kriz yaşamasına rağmen Sivil Toplum Örgütleri engelli çocuklara hizmet sağlamakta çok önemli rol almıştır. Gazze’de sayısı 59 olan bu örgütler engelliler için rehabilitasyon hizmetleri, psikolojik danışma hizmetleri ve eğitim hizmetleri sağlamaktadır. Buna ek olarak zihinsel engelli ve davranışsal problemlerinin tedavisine ve bakımına dayalı Gazze Toplum Ruh Sağlığı programı tek kurum olarak çalışmaktadır. Fakat bu kurumların tek Gazze’ye odaklanması bir yerden bir yere zor taşınması çok sayıda engellinin bu kurumların hizmetlerinden yararlanmaktan mahrum kalmasına neden olmuştur (<http://www.startimes.com/f.aspx?t=5015825>). Uygun bir sosyal ve fiziksel çevreyi yok eden savaş, çocukların bir kısmının kalıcı olarak sakatlanmasına neden olduğu gibi yok ettiği rehabilitasyon merkezleri doğuştan engelli olan çocukların haklarını da ihlal etmiştir. Bunun yanında da savaşın yarattığı baskıcı ve stresli ortamda savaş nedeniyle sakatlanan ve doğuştan engelli olan çocukların ihmal ve istismara maruz kalması söz konusu olmuştur.

Savaş ve çatışma gibi kriz durumlarında engelli çocuklar yardımcı cihazlara ya da bakıcılara bağımlı durumda oldukları için kendilerine bakan kişileri savaş ve çatışmada kaybetmeleri sonucunda engelli çocukların fiziksel şiddete ya da cinsel, duygusal ve sözel istismara çok daha açık hale gelebildikleri görülmektedir. Bunların dışında, ailesel veya toplumsal inançlar da engelli çocukları “görünmez” kılabilir. Örneğin, zihinsel engelli bir çocuk, sağdan soldan yapılabilecek yakıştırmalar nedeniyle hiç dışarı çıkarılmadan hep evde tutulabilir. Ayrıca, erişilmesi güç binalar ya da olumsuz tutumlar nedeniyle engelli çocuklar örneğin sağlık hizmetleri ve gıda yardımları gibi aslında toplumun geneline yönelik olan destek hizmetlerinin kapsamı dışında kalabilirler. Bir başka olasılık da, belirli hizmetler tasarlanırken engelli çocukların unutulmasıdır (UNİCEF, 2013: 49).

Engelli çocukların ulaşılabilir bir fiziksel ve sosyal çevreye sahip olmadan eğitim, rehabilitasyon, sosyal yaşam, sağlık hizmetlerine ulaşma gibi pek çok konuda

kısıtlanacakları ve eve bağımlı hale gelebilecekleri (İçağasıoğlu Çoban, 2010: 152), açık bir şekilde görülmektedir.

Özetlemek gerekirse Filistin'de savaştan dolayı sakatlanan çocuklara sağlanan hizmetler yetersiz ve sınırlıdır ve sosyal ve kültürel yapılardan kaynaklanan engelli çocuk ihmali ve istismarı artış göstermiştir. Bu durumun nedenlerine bakıldığında şu şekilde özetlenebilir:

1. Savaş sürekliliği ve yarattığı koşullar (Kuşatma, Hizmet ve rehabilitasyon merkezlerine yönelik saldırılar, politikada sürekli yaşanan istikrarsızlık vs.),
2. Filistin yasalarındaki eksiklikler: çeşitli Filistinli mevzuat engelli bireyleri dikkate almasına rağmen bazı boşlukları mustarip kaldığını görülmektedir. Filistin Temel Kanunu veya anayasa taslağı engellilerin hayatın tüm alanlarına tam katılımı ve çeşitli hizmetlerin elde etmek için olanak sağlayan özel bir madde tahsis etmemiştir (PCHR, 2007: 23).
3. Engellilerin eğitimi alanında nitelikli uzman sayısında yetersizlik
4. Engelli çocuklara yönelik rehabilitasyon merkezleri çocukların gelişmeleri için gereken ilgi, eğitsel, tıbbi bakım ve psiko-sosyal ve fiziksel rehabilitasyon yetersizdir; bunun nedeni engelli çocukların rehabilitasyonu açısından uygun standartlar olmamasıdır, varsa bile ne uygulanmakta ne de izlenmektedir.
5. Engellilerin eğitimi için makine ve donanım eksikliği.

Bu bağlamda engelli çocuklara sağlanan hizmetler, çocukların korunmasına ayrılan bütçe olanakları, bu alanda çalışan uzmanların sayısı ve niteliği, var olan çocuk koruma politikası vs. engelli çocukların yaşam kalitesini olumlu ya da olumsuz etkilemektedir.

Filistinli engelli çocukların savaş ortamında yaşamalarından dolayı ailede yoksulluk, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmamaları, uygun fiziksel çevre ve konut olmamasından kaynaklanan ulaşım sıkıntısı ve dolayısıyla eğitimden yoksun kalması yaşam kalitesi olmadığını göstermektedir.

Bir ülkede çocukların hak ve özgürlüklerinin en üst düzeye çıkarılması için, çocuk politikasının evrensel standartlar göz önünde tutularak hak temelli bir yaklaşım çerçevesinde hazırlanması gerekmektedir (Karataş, 2010: 51). Bunun yanında güçlü bir çocuk koruma politikasının varlığına işaret eden en önemli göstergelerden biri de bu alana ayrılan bütçe olanaklarıdır (Karataş, 2007: 12). Bu anlayışla bakıldığında,

yıllardan beri başlayan ve hala devam eden savaş ve çatışma ortamlarında kalan engelli çocukların korunmasına ayrılan bütçenin çok az ya da hiç olmaması, engelli çocukların yaşam kalitesinin yetersiz kalmasının temel nedenlerinin başında gelmektedir.

Savaş ortamında engelli çocukların daha iyi bir yaşam düzeyine kavuşturulması ulusal ve uluslararası düzeyde tüm toplumların sorumluluğudur. Dolayısıyla engelli çocukların korunması, yaşamlarının sürdürülmesi, eğitim alması ve gelişmesi, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanması ve toplum içinde katılımını sağlayacak olanakların yaratması için bir çocuk politikasını çizmek veya yeniden yapılandırmak gerekmektedir.

SAVAŞTAN SAKATLANAN ÇOCUKLAR İLE HAK TEMELLİ SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ

Savaş ve çatışmalardan dolayı sakatlanan çocuklara yönelik sosyal hizmet müdahalesi mikro, mezo ve makro düzeylerde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu müdahale ulusal, bölgesel ve uluslararası işbirliği içinde planlanması ve uygulanması büyük önem taşımaktadır. Sosyal hizmet savaş ve çatışma ortamlarından dolayı sakatlanan çocukların haklarını koruyan uluslararası anlaşmalara dayanarak hak temelli bir çalışmayı gerçekleştirmektedir. Hak temelli yaklaşımın özünden hareketle sosyal hizmet uzmanları hak çerçevesinde savaştan sakatlanan çocuklara gereken her türlü hizmetlerin sağlanmasında büyük görev ve rolleri vardır.

Sakatlanan çocukların haklarını korunması ve gereksinimlerini karşılaması için çeşitli düzeylerde müdahale edilmesi bir sorumluluk kılmasıdır. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının görev ve rolleri arasında sakatlanan çocuklarla birey, grup ve toplum düzeylerinde her türlü koruyucu, önleyici ve tedavi edici müdahaleleri gerçekleştirmektir. Karataş (2002)'a göre, sosyal hizmet insan haklarının gerçekleştirilmesinde büyük görev üstelemektedir. Dolayısıyla savaştan sakatlanan çocukların haklardan yararlanması, sadece hak temelli sosyal hizmet programları ve müdahaleleriyle olanaklıdır. Bu müdahale en verimli şekli savaş bölgesine yönelik yardımların toplum düzeyinde gerçekleştirmesidir.

Uluslararası hukuki sözleşmelere dayanan uluslararası işbirliği ışığında toplumla çalışmada savaştan sakatlanan çocukların kendi fiziksel ve zihinsel yeteneklerini en

üst düzeye çıkarmak ve toplum hayatına katılımını sağlamak için aileler ve yerel örgütler ve topluluklar arasında ekip çalışmasını teşvik etmesi gerekmektedir (Betancourt ve diğerler, 2013). Sakatlanan bu çocukların rehabilitasyonu için uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içinde tedavi edici, destekleyici ve rehabilite edici programları geliştirmektedir. Bunun yanı sıra sakatlanan çocuklar çevreye uyum sağlamaları için gereken tüm fiziksel ve alt yapı tedbirleri projeler şeklinde geliştirilmesi ve uygulaması bir diğer hak temeli görevdir.

“Sosyal, ekonomik ve politik yapıların kısıtlayıcı ya da geliştirici özellikleri sosyal hizmet uygulamalarına da yansımaktadır. Ancak değişmemesi gereken tek şey, sosyal hizmetin insan onur ve haysiyeti korunarak sağlanması ilkesi olmalıdır” (Tufan ve diğerler, 2009). Dolayısıyla savaş ve çatışma ortamlarında kısıtlı olanaklar içinde sakatlanan çocuklara hizmet sunarken sağlanan hizmet bir hak olarak algılanması gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Savaş ve çatışmalar, çocukların fiziksel, psikolojik, sosyal ve ahlaki gelişimleri üzerinde kısa veya uzun vadeli etkiler bırakmaktadır. Savaş ortamlarının koşulları dolayısıyla çocuklar dolaylı veya dolaysız bir şekilde riskler ve her türlü ihmale ve istismara maruz kalabilmektedir. Fakat var olan savaş koşulları ve süresi, bu gibi durumlarda çocukları koruyacak uluslararası mekanizmaların işlevselliği, çatışma bölgesinde sakatlanan çocuklara yönelik rehabilitasyon hizmetleri ve psiko-sosyal destek programları niceliği ve niteliği, güvenli bölgede bu programların yürütülmesi gibi faktörlerin savaştan kaynaklanan sakatlık oranında belirleyici bir rolü vardır.

Savaş ve çatışma koşullarının çocuk ve insan haklarını çok ağır bir şekilde ihlal etmiştir. Bu nedenlerle barış, temel bir insan hakkı olarak ortaya çıkmaktadır. Savaş, insan kaynaklarını yok eden buna karşılık yol açtığı sorunlar nedeniyle sosyal hizmete olan gereksinimi büyük ölçüde arttıran bir olgudur. Toplumun bütün kesimleri bu olgunun sonuçlarını ölüm, yaralanma, sakatlık, yoksulluk, işsizlik, göç v.b. gelişmelerle paylaşırken hiç kuşkusuz sosyal hizmetin geleneksel müracaatçı grupları (çocuklar, yaşlılar, kadınlar, özürülüler vb.) bu olgudan daha büyük boyutlarda etkilenirler. Bir meslek olarak sosyal hizmete ve onun işlevsellik kazandığı hizmet örgütlerine olan gereksinme nicelik ve nitelikçe artarken öte yandan toplumların bu alanlara ayırdıkları

kaynaklarda önemli ölçüde azalma yaşanır. Bu durum ciddi bir ikilemi yaratırken ortaya çıkan boşluk uluslararası dayanışma ile doldurulmaya çalışılır. Bu dayanışma işlevi Kızılhaç, Kızılay benzeri kuruluşlarca yerine getirilmeye çalışılsa da yeterliliği tartışmalıdır. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası örgütlenmelerin bu konularda daha etkin roller üstlenmesi ve bu arada ulusal ve uluslararası nitelikteki sivil toplum kuruluşlarının da dayanışma ağı içinde rol üstlenmeleri kaçınılmazdır (Karataş, 2010). Bu dayanışma içinde öncelikle engelli çocuklara yönelik koruma politikalarının uygulanması, sağlık, psiko-sosyal ve fiziksel rehabilitasyon hizmetlerin yoğunlaştırılması ve savaş ortamında güvenli sayılan yerlerin ve rehabilitasyon merkezlerin saldırılardan korunması yer alarak çatışma tarafları arasında zorunluluk niteliğinde antlaşmalar yapılmalıdır. Dünyada sürekli savaş ve silahlı çatışma yaşayan Ortadoğu'nun en çatışmalı bölgelerinden biri olan Filistin'de savaş ve çatışma nedeniyle meydana gelen çocuk sakatlığı 60 yılı aşan bir olgudur. Filistin nüfusunun büyüklüğüne göre özel ihtiyaçları olan çocukların oranı sürekli artışı göstermektedir. Bunun nedeni Filistinlilere karşı İsrail işgal güçleri tarafından uygulanan keyfi eylemlerdir. Dolayısıyla uluslararası düzeyde acil ve ciddi bir müdahale gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Uluslararası toplumun, insani yardım ve kalkınma kuruluşlarının ve hizmet sunucuların, savaş ve silahlı çatışma mağduru olan çocuklara ve özellikle de sakat kalan çocuklara yönelik sağlık ve fiziksel rehabilitasyon, psikolojik destek, koruma, eğitim ve temel hizmetlerin sağlanması önemi konusunda duyarlı olmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Basın İlan Kurumu (BİK,2014). <http://www.bik.gov.tr/bin-cocuk-hayatini-engelli-surdurecek-haberi-73989/> 15.09.2014 tarihinde alınmıştır.
- Benedek, W. & Marangopoulos, A. (2004). *Anti-Terrorist Measures and Human Rights*. Netherlands: MartinusNijhoff Publishers.
- Betancourt, T. S., Meyers-Ohki, M. S. E., Charrow, M. A. P., Tol, W. A. (2013). Interventions for children affected by war: an ecological perspective on psychosocial support and mental health care. *Harvard Review of Psychiatry*, 21(2): 70–91.
- Gasseer, N., Dresden, E., Keeney, G., Warren, N. (2004). Status of Women and Infant in Complex Humanitarian Emergencies. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 49; 7-13.

- İçağasioğlu Çoban, A. (2011). Engelli çocuklar ve hakları. Hakan Acar ve Arzu İçağasioğlu Çoban (Ed.), *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 20. Yılında Türkiye'de Çocuk Hakları* (s.145-155). Ankara: Maya Yayınevi.
- Karataş, K. (2002). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet. Kasım Karataş (Ed.), *Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler* (s. 150-156). Ankara: SHU Derneği Yayını.
- Karataş, K. (2007). Türkiye'de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(2), 7-19.
- Karataş, K. (2010). *Savaş Ve Sosyal Hizmetler*. erişim tarihi, 14 Aralık 2013 <http://haber.ankaraninseesi.com/makaleler/savas-ve-sosyal-hizmetler.htm>.
- Karataş, K. (2010). Sosyal politika açısından Türkiye'de çocuklar. H. Acar ve A. İçağasioğlu Çoban (Ed.), *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 20. Yılında Türkiye'de Çocuk Hakları* (s, 51-66). Ankara: Maya Yayınevi.
- Mitri, A. (2011). *Mapping Child Protection Systems in Place for Palestinian Refugee Children in the Middle East* (Report). Beirut, Lebanon: Sida
- Palestinian Centre For Human Rights (PCHR) (2007). *The reality of the rights of disabled persons in the Gaza Strip*. Gazze Palestian: Palestinian Centre For Human Rights Publications
- Parlamenteler Arası Birlik ve UNICEF (2007). *Çocuklara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması*. Parlamenteler İçin El Kitabı. No 13.
- Snoubar, Y & Duman, N. (2015). Using Social Holistic Approach in Working with Children who are in the War Zone. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 231-237.
- Snoubar, Y., & Duman, N. (2016). Impact of Wars and Conflicts on Women and Children in Middle East: Health, Psychological, Educational and Social Crisis. *European Journal of Social Sciences Education and Research*, 6 (2), 72-76.
- Snoubar, Y., & Hawal, H. (2015). Young Communities and the Impact of Wars and Conflicts on the Healthy Growth of Young People: Middle East as a Model Study. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 129-136.
- STARTIMES. (2014). <http://www.startimes.com/f.aspx?t=5015825> 27.09.2014 tarihinde alınmıştır.
- Tamashiro, T. (2010). Impact of conflict on children's health and disability. (Paper commissioned for the EFA Global Monitoring Report 2011, The hidden crisis: Armed conflict and education).
- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö., & Koçyıldırım, G. (2009). Sosyal bir hak olarak sosyal hizmet. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Antalya, 76-86.
- UNICEF (2013) Dünya Çocuklarının Durumu 2013: Engelli çocuklar, Türkiye.
- Yenişafak Gazetesi. (2014). <http://www.yenisafak.com.tr/dunya/hitler-gibi-666452> 14.09.2014. tarihinde alınmıştır.

Araştırma

YERLİ DİZİLERİN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

THE EFFECTS OF NATIONAL TELEVISION SERIALS ON UNIVERSITY STUDENTS

Efe AYTAN¹

Büşra DEVREZ¹

Kübra ÜSTÜN¹

Rezan YAVAŞ¹

Berfin YAZICI¹

Ayşenur YÜKSEL¹

Özgür ALTINDAĞ²

ÖZET

Bu çalışma üniversite öğrencilerinin yerli diziler üzerine düşüncelerini, diziler içerisindeki toplumsal cinsiyet, şiddet, bağımlılık gibi olgulara karşı farkındalıklarını ve dizilerin öğrenciler üzerindeki etkilerini ortaya çıkarma amacıyla yapılmıştır.

Nicel yöntem ilkelerine uygun olarak tarama modelinde tasarlanan bu araştırmada araştırmacılar tarafından hazırlanan 45 soruluk bir görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma verileri bu görüşme formu kullanılarak Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne devam eden 181 kadın, 182 erkek toplam 362 öğrenci ile 15 Aralık 2016 – 15 Mart 2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS

¹ Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü 4. Sınıf öğrencisi.

² Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Araştırma Görevlisi Dr.
E-posta: ozgur.altindag@dicle.edu.tr

21,0 paket programı ile çözümlenmiş, araştırma sonuçları frekans tabloları ve çapraz tablolardan yararlanılarak ortaya konulmuştur.

Araştırma sonucu elde edilen verilerde öğrencilerin %40,6'sının boş zamanlarını televizyon izleyerek değerlendirdiği, öğrencilerini %82,3'ünün dizi izlediği, öğrencilerin %59,5'inin dizileri günlük yaşamın stresinden uzaklaşmada bir araç olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin izlemeyi en çok tercih ettiği dizi türü aksiyondur. Öğrencilerin dizi seçimindeki en önemli unsur dizilerin konusudur.

Anahtar Kelimeler: Yerli dizi, medya, televizyon, üniversite gençliği, Hacettepe Üniversitesi.

ABSTRACT

This study was carried out in order to reveal university students' thoughts on indigenous serials, their awareness of gender, violence, addiction in the series and their effects on students.

In this research designed in the screening model in accordance with the quantitative methodology, a 45-question interview form prepared by the researchers was used. The research data were collected from 362 students, 181 female and 182 male students attending Hacettepe University Faculty of Economics and Administrative Sciences using this interview form between December 15, 2016 and March 15, 2017. The obtained data were analyzed with SPSS 21.0 package program and the results of the research were presented by using frequency tables and cross tables.

As a result of the research, 40.6% of the students evaluated their leisure time on TV, 82.3% of the students watched the national television series and 59.5% of the students regarded the series as a tool to get away from the stress of daily life. The type of sequence that students most prefer to watch is the axle. The most important element in student selection of series is the topic of the series.

Key Words: National television series, media, television, university youth, Hacettepe University.

GİRİŞ

Medya, yığınlarla iletişimi sağlayan radyo, televizyon, gazete, dergiler ve internet gibi kitle iletişim araçlarının tümünü kapsayan ortak bir isimdir. Medya aynı zamanda insanlığı etkileyen en önemli g lerden birisidir (Giddens, 2000). Hem görüntü hem ses unsurlarını barındıran televizyon, 1930'lerden itibaren dünyada, 1950'lerden itibaren de Türkiye'de insan yaşamında yerini almaya başlamıştır. İcadından hemen sonra günlük yaŐantının vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Dünyada medyanın etkin olarak kullanımı yazılı basın ile başlamıştır. Yazılı basın ile baŐlayıp, ses ve görüntü ile devam eden kullanım, günümüz yaşamında vazgeçilemez bir hal almıştır.

Televizyon, bireylerin istenilen Şekilde etkilenebilmesi için güçlü ve en çok tercih edilen kitle iletişim aracıdır (T rk z, 2016). Bireylerin k k yaŐlardan itibaren günlük yaşamlarının ciddi bir kısmını televizyon başında geçirmeleri, televizyonun görsel ve iŐitsel duylara hitap etmesi doğal olarak bireyler üzerinde etkiler yaratmıŐ, bireylerin düşünce ve davranıŐlarını biçimlendirmede etkili bir g  olmuştur.

Televizyon kanalları izleyicilere birçok konuda oldukça zengin içerikler sunmaktadır. Bu içeriklerden en çok rağbet görenlerden biri de hiç Őüphesiz televizyon dizileridir. Dizilerin bir anlatı formu taŐıması, belirli aralıklarla, uzun süreli ve geniş bir zaman diliminde izleyicilerle buluŐması, rağbet görmesi adına önemli etkenler olarak gösterilebilmektedir. Ailelerde, birlikte en çok yapılan sosyal etkinliğin televizyon izlenmesi olmasının altında, insanların gerçekle alakası olmayan bir hayal dünyasına yönlendirilmesi ve eğlence aracı olarak görülmesi yatmaktadır.

Her gün teknolojik bir gelişme ve yenilikle karşı karşıya olduğumuz bu yüzyılda, insanlar birçok haberi medyadan, haliyle televizyondan almaktadır. İnsanlar televizyon sayesinde oturdukları yerden dünyadan haberdar olmakta ve gelişmeleri takip etmektedir. Ancak, sadece ekrana verildiği kadarı öğrenilmekte ve birçok durumda eksik bilgi sahibi olunmaktadır. Bu nedenle ekranlara neyin, ne kadar verildiği oldukça önemlidir. Diğer taraftan televizyon insanları tembelleŐtirmekte ve sosyal hayatlarını kısıtlamaktadır.

Televizyonun insanların hayatında fazlasıyla yer edinmiŐ olması haliyle televizyon dizilerine olan ilgiyi de artırmıŐtır. Dizilerde çoğunlukla toplumsal cinsiyet, Şiddet,

bağımlılık kavramları değişik yönleri ile yer almakta, bu konuda toplumda oluşan algılara yön vermektedir.

Çoğu dizide toplumda hali hazırda varlık gösteren toplumsal cinsiyet rolleri başrol karakterlerde yeniden vücut buldurularak seyirciye aşılansmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin olumlu bir olgu gibi ekranlara yansıtılması, toplumda cinsiyet rolleri ile ilgili ataerkil temelli algının çok daha artmasına neden olmaktadır. Dizilerde biyolojik cinsiyetlerinden dolayı, kadına anne olma, eş olma, erkeğe ise güçlü ve zengin olma rolleri biçilmektedir. Bu roller hem kadına hem erkeğe belirli sorumluluklar yüklemekte ve iki cinsiyeti de yormaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin televizyon üzerinden topluma yansıtılması, bu rolleri daha da pekiştirmektedir.

Diziler üzerinden topluma aşılansan bir diğer olgu ise şiddettir. Dizilerde sevilen karakterlerin şiddete meyilli olması ve bu davranışların toplum tarafından benimsenmesi şiddeti normalleştirmektedir. Bir nevi şiddeti öğreten dizilerin yayınlanması toplumda şiddet olaylarının artmasına neden olmaktadır. Şiddet içeren dizilerin reyting oranlarının yüksek olması da dikkat çekmektedir.

Uzun yıllar televizyon ekranlarında sigara ve alkol gibi maddeler açık açık gösterilmiş ve toplumda madde kullanımının artmasına neden olmuştur. Bunun sonucu madde kullanımını azaltmak amacıyla dizilerde sigara ve alkol buzlandırılarak gösterilmeye başlanmıştır. Son yıllarda ise özellikle dizilerde madde kullanımına yönelik sahneler bulunmamaktadır. Ancak televizyonun kendisi bir bağımlılık haline gelmiştir. Televizyon insanlar üzerinde büyük etkiler bırakmakta ve alışkanlık haline gelmektedir. Birçok insanın gününü ve saatini ezbere bildiği ve her hafta kaçırmadan takip ettiği belli dizileri vardır ve bu diziler için kendini hayattan soyutlamaktadır.

Dizilerin aile yapısı üzerinde de önemli etkileri vardır. İnsanlar ailelerini dizilerde gördüğü ailelere göre biçimlendirmeye çalışmakta ve çoğu zaman kültür karmaşası yaşamaktadır. İnsanların giyiminden konuşma şekillerine kadar birçok noktada dizilerin etkisi olduğu görülmektedir. Hayatını herhangi bir dizide severek izlediği bir karakterin hayatına göre düzenleyen pek çok insan bulunmaktadır. Televizyonun en çok etkili olduğu grup ise çocuk ve gençlerdir (Karacoşkun,2002). Çocuk ve gençleri etkin bir şekilde etki altına alan bir eğlence kutusunun etkilerinin araştırılması da bu nedenle önemlidir.

Bu bağlamda araştırma, üniversite öğrencilerinin Kasım 2016 – Mart 2017 tarihleri arasında yayında olan diziler üzerine düşüncelerini, diziler içerisindeki toplumsal cinsiyet, şiddet, bağımlılık gibi olgulara karşı farkındalıklarını ve dizilerin öğrenciler üzerindeki etkilerini ortaya çıkarma amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde eğitim gören öğrencilerin yerli diziler üzerine düşünceleri, diziler içerisindeki toplumsal cinsiyet, şiddet, bağımlılık gibi olgulara karşı farkındalıkları ve dizilerin öğrenciler üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışıldığı ve araştırma değişkenlerinde ayarlama, değiştirme yapılmadığı için bir "tarama araştırması"dır (Neuman, 2010). Araştırmanın yürütülmesinde bir tarama araştırması tekniği olan "yüz yüze görüşme" tekniği (Neuman, 2010) kullanılmıştır. Görüşme formu 4'ü açık 41'i kapalı uçlu olmak üzere 45 sorudan oluşmuştur.

Araştırmanın evreni, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin 8 bölümünde eğitim gören 4.835 öğrenciden oluşmuştur. Bu evren üzerinden 362 kişilik örneklem seçilmiş, örneklem oranlı küme örnekleme yöntemi ile cinsiyet değişkeni yüzde 50/50 alınarak fakülte bölümlerinin öğrenci sayılarına oranlanmıştır.

Araştırma verileri 15 Aralık 2016 – 15 Mart 2017 tarihleri arasında toplanmış, 362 kişilik örneklem tümüne ulaşılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21,0 paket programı ile çözümlenmiş, araştırma sonuçlarının ifade edilmesinde frekans tabloları ve çapraz tablolardan yararlanılmıştır.

BULGULAR

Yapılan çalışmada öğrencilerin yaş ortalaması 20,8, en düşük yaş 18, en yüksek yaş 26'dır. Çalışmaya katılan öğrencilerin gelir ortalaması ise 646,1 TL'dir. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 17,1'i 1.sınıf, % 40,3'ü 2.sınıf, % 29,8'i 3.sınıf, % 12,7'si 4. sınıftadır. Öğrencilerin kaldıkları yerle ilgili olarak öğrencilerin % 40,6'sının yurtda, % 11,3'ünün arkadaşlarıyla evde, % 45,9'unun ailesiyle, % 2,2'sinin ise yalnız yaşadığı bulunmuştur.

Tablo 1: Boş Zaman Değerlendirme Aktiviteleri

Aktivite	Sayı	Yüzde
Kitap Okuma	227	% 62.7
Alışveriş Yapma	148	% 40.9
TV İzleme	147	% 40.6
Spor Yapma	141	% 39
Sosyal Etkinliklere Katılma	107	% 29.6
Alışveriş Merkezlerinde Dolaşma	89	% 24.6
İnternette Vakit Geçirme	18	% 5

Tablo 1’de öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirdikleri aktivitelere ait veriler yer almaktadır. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 62,7’si kitap okuyarak, % 39’u spor yaparak, % 40,6’sı TV izleyerek, % 29,6’sı sosyal etkinlik yaparak, % 40,9’u alışveriş yaparak, % 24,6’sı alışveriş merkezlerinde gezinerek, % 5’i internette gezerek boş zamanlarını değerlendirmektedir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin boş zamanlarını en fazla kitap okumaları bir artı olarak değerlendirilmelidir. Diğer yandan 2. sırada yer alan alışveriş yapma eyleminin, en fazla alışveriş merkezlerinde yapılması, alışveriş merkezlerinde geçirilen zamanı hızla artırmaktadır. Televizyon izleme eyleminin 3. sırada yer alması televizyonun hala güçlü bir boş zaman geçirme aktivitesi olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: En Çok İzlenen TV Programları

TV Programı	Sayı	Yüzde
Yerli-Yabancı Film	166	% 46.2
Dizi	155	% 43.2
Haber Bülteni	132	% 36.8
Yarışma Programı	106	% 29.5
Tartışma Programı	78	% 21.7
Talk-Show	73	% 20.3

*Bu soruyu üç kişi cevaplamamıştır.

Tablo 2’de öğrencilerin televizyonda izlemeyi tercih ettikleri programlara ait veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrenciler TV programlarından en çok dizileri % 43,2, haber bültenlerini % 36,8, tartışma programlarını % 21,7, yarışma programlarını % 29,5, talk-showları % 20,3, yerli-yabancı filmleri % 46,2 oranında izlemektedirler. Çalışma sonuçlarına göre araştırmacılar en fazla yerli-yabancı film izlemektedir. Diziler de 2. sırada yer almıştır. Bu veriler RTÜK’ün 2013 yılı televizyon

izleme eğilimleri araştırmasında yerli dizi izleme oranının %76,7 olması ile uyumludur. Araştırma örnekleminin üniversite öğrencileri olması özellikle filmlere erişim konusunda daha avantajlı olmalarını sağlamakta dolayısıyla tercihleri arasında diziler olsa da ilk tercihleri film den yana olmaktadır.

Tablo 3: Dizi İzleme Durumu

İzleme Durumu	Sayı	Yüzde
Evet	298	% 82.3
Hayır	64	% 17.7
Toplam	362	% 100

Tablo 3'te öğrencilerin dizi izleme durumlarına ilişkin veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre çalışmaya katılan öğrencilerden % 82,3'ü dizi izlemekte, % 17,7'si ise dizi izlememektedir. Bu veriler yine RTÜK (2013)'ün %76,7'lik yerli dizi izleme oranı ile örtüşmektedir. Burada örneklem içinde yer alan 100 öğrenciden 82'sinin en az bir diziyi takip ettiği görülmektedir. Yine katılımcıların arkadaş ortamlarında diziler hakkında konuşma oranının % 77,9 çıkması dizilerin öğrencilerin günlük yaşamlarında önemli bir yer kapladığının göstergesidir.

Tablo 4: En Çok İzlenen Dizi Türleri

Dizi Türleri	Sayı	Yüzde
Aksiyon	195	% 55.9
Dönem, tarih	134	% 38.4
Dram, aşk	117	% 33.5
Polisiye	115	% 33
Romantik komedi	100	% 28.7

*Bu soruyu on üç kişi cevaplamamıştır.

Tablo 4'te öğrencilerin tercih ettikleri dizi türlerine ilişkin veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrenciler dizi türlerinden en çok aksiyon türünü % 55,9, dram-aşk türünü % 27,2, romantik komedi türünü % 33,5, dönem-tarih türünü % 38,4, polisiye türünü % 33 oranında izlemektedir. Çalışma sonuçlarına göre en fazla izlenen dizi türü aksiyondur.

Tablo 5: Dizi Seçimlerini Etkileyen Unsurlar

Unsurlar	Sayı	Yüzde
Konusu	311	% 87.4
Başrol Oyuncularının Kimliği	133	% 37.4
Sosyal Çevre	101	% 28.4
Sosyal Medya	45	% 12.6
Reyting Oranı	35	% 9.8
Başrol Oyuncularının Cinsiyeti	9	% 2.5

*Bu soruyu altı kişi cevaplamamıştır.

Tablo 5'de öğrencilerin dizi seçimlerini etkileyen unsurlara ait veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin dizi seçimlerini etkileyen unsurlar % 87,4 ile konu, % 12,6 ile sosyal medya, % 28,4 ile sosyal çevre, % 9,8 ile reyting, % 37,4 ile başrol oyuncularının kimliği ve % 2,5 ile başrol oyuncularının cinsiyeti şeklindedir. Sonuçlarına göre dizi seçimlerini en fazla etkileyen (%87,4) unsur dizilerin konusudur.

Diğer değişkenlere bakıldığında dizi seçimini ile ilgili olarak öğrencilerin yarıdan çoğu (% 62,5) oyuncuların dış görünümünün dizi seçiminde önemli bir etken olduğunu belirtmiştir. Oyuncuların canlandırdığı karakterler de oyuncuya karşı olan düşünceleri % 74,2 oranında etkilediği belirlenmiştir.

Buna göre üniversite öğrencilerinin dizi seçimlerinde konu oldukça etkili bir etken olsa da oyuncuların cinsiyetten bağımsız olarak dış görünüşleri ve canlandırılan karakter de etkili olmaktadır. Karakter ögesi de konu ile ilişkilendirildiğinde öğrencilerin çoğunlukla dizilerin içeriğine odaklandıkları söylenebilir. Bu durumun oluşmasında eğitim düzeyinin artması önemli bir etkidir.

Diğer bir konu da dizilerdeki savaş sahnelerine duyulan ilgidir. Bu konuda cinsiyete göre verilen cevapların dağılımına bakıldığında araştırmaya katılan kadın öğrencilerin % 42,8'i, erkek öğrencilerin % 30,2'si savaş sahnelerine ilgi duyduğunu belirtmiştir.

Araştırma verilerine göre, savaş sahnelerine duyulan ilgide kadın ve erkek öğrenciler arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Kadınların savaş sahnelerine olan ilgileri aslında içinde büyüdükleri ataerki toplumsal yapıda onları etkileyen güç öğeleri ile ilişkilendirilebilir. Toplumsal cinsiyet ayrımında fiziksel güç oldukça önemli bir değişkendir. Bu noktada savaş sahnelerinde genellikle erkeklerin olması ve bir fiziksel mücadeleye dayanması bu yönde bir ilginin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Tablo 6: Dizilerin Günlük Yaşamın Stresini Azaltmadaki Etkisi

	Sayı	Yüzde
Evet	213	% 59.5
Hayır	145	% 40.5
Toplam	358	%100

*Bu soruyu dört kişi cevaplamamıştır.

Tablo 6'da öğrencilerin dizilerin günlük yaşamın stresini azaltmaya etkisi konusundaki görüşlerine ait veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 59,5'i dizilerin günlük yaşamın getirisi olan stresi azalttığını düşünürken, % 40,5'i azaltmadığını düşünmektedir. Bu veriler ışığında öğrencilerin günlük yaşam stresini azaltmada televizyon ve dolayısıyla yerli dizileri aktif bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Sosyal yaşam alanlarının daralması, sosyal aktivitelerin birçoğunun maddi durum ile sürdürülebilir oluşu öğrencileri evde ve yurttaki dizi izlemeye yönlendirmektedir.

Tablo 7: Cinsiyete Göre Dizi İzleme Oranları

	Evet		Hayır	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kadın	150	% 82,9	31	% 17.1
Erkek	148	% 81,8	33	% 18,2

Tablo 7'de öğrencilerin dizi izleme oranlarının cinsiyet bağlamında dağılımına ilişkin veriler yer almaktadır. Bu veriler kapsamında öğrencilerin cinsiyetleri ile dizi izleme oranları arasındaki ilişki incelenmiş ve sonuçlar birbirine çok yakın çıkmıştır. Katılımcıların cinsiyetleri ile dizi izlemeleri arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 68,2'si başrol oyuncuların cinsiyetlerinin dikkatlerini çekmediğini ifade etmiştir. Buna göre hem dizi izleme hem de dizi oyuncularının seçiminde cinsiyet değişkeninin üniversite öğrencileri üzerine net bir etkisi olmadığı söylenebilir.

Tablo 8: Kalınan Yere Göre Dizi İzleme Oranları

	Evet		Hayır	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Yurtta Kalıyorum	114	% 77,5	34	% 23,1
Arkadaşlarımla Evde Kalıyorum	32	% 78	9	% 22
Ailemle Kalıyorum	146	% 88,5	19	% 11,5
Yalnız Yaşıyorum	6	% 75	2	% 25

Tablo 8'de öğrencilerin kaldıkları yer ile dizi izleme oranları arasındaki ilişki kapsamında veriler yer almaktadır. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin, yurttan kalanların % 76,9'u, arkadaşları ile birlikte evde kalanların % 78'i, ailesiyle birlikte yaşayanların % 88,5'i, yalnız yaşayanların % 75'i dizi izlediklerini belirtmişlerdir. En yüksek dizi izleme oranının ailesi ile birlikte yaşayan öğrencilerde olduğu görülmektedir. İkinci en yüksek dizi izleme oranı arkadaşlarıyla birlikte evde kalan öğrencilerdedir. Bu durum evde kalan öğrencilerin televizyona erişim imkanlarının daha fazla olması, yurtlarda bu imkanın daha kısıtlı şekilde bulunması ile açıklanabilir.

Diğer yandan evde kalan öğrencilerin ailelerin izlediği diziyi takip etmek zorunda kaldığı da düşünülebilir. RTÜK (2013)'ün araştırmasında ortaya çıkan %76,7'lik yerli dizi izleme oranı burada da evde diğer aile bireylerinin etkisinde kalma konusunu destekleyici niteliktedir.

Tablo 9: Dizilere Karşı Bağımlılık

	Sayı	Yüzde
Evet	64	% 18,3
Hayır	286	% 81,7
Toplam	350	100,0

*Bu soruyu on iki kişi cevaplamamıştır.

Tablo 9'da öğrencilerin dizilere karşı bağımlılıklarına ilişkin veriler yer almaktadır. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 18,3'ü dizilere karşı bağımlılığı olduğunu belirtirken, % 81,7'si bağımlı olmadığını söylemiştir. Burada diziyi kaçırma durumunda kaçırılan bölümü internetten üzerinden tekrar izleme imkanı olduğu için öğrencilerin çoğu dizinin oynadığı saatte başka önemli bir iş olduğunda diziyi izlemeyi ertelediğini belirtmiştir. Medyaya erişim imkanlarının artışı bağımlılığı düşürüyor gibi görünse de aslında bağımlılığın sadece şekil değiştirdiği söylenebilir.

Bağımlılık konusundaki bir başka soruda araştırmaya katılan öğrencilerin % 5,9'u madde kullanmaya başlamasında dizilerin etkili olduğunu belirtmiştir. Oran düşük olsa

da dizilerin her 100 öğrenciden 6'sını sağlığa zararlı bir bağımlılığa yöneltmesi olumsuz bir durum olarak düşünülebilir.

Diğer yandan katılımcıların çoğu dizilerin etkisinden çıkmakta zorlandığını, %63,9'u da diziler final yaptığında üzüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların yarıdan çoğu (%54,6) dizi izlerken kanalın değiştirilmesine çok sinirlendiğini ifade etmiştir. Bu sonuç diğer sonuçlarla birlikte ele alındığında her ne kadar bir bağımlılığın oluşmadığı ifade edilmiş olsa da dizilerin öğrenciler üzerinde oldukça ciddi etki bıraktığı söylenebilir.

Tablo 10: Dizilerin Toplumsal Olaylara Karşı Duyarlılık İçermesi

	Sayı	Yüzde
Evet	306	% 86
Hayır	50	% 14
Toplam	356	100,0

*Bu soruyu altı kişi cevaplamamıştır.

Tablo 10'da öğrencilerin dizilerin toplumsal olaylara karşı duyarlılık içerip içermediğine ait düşüncelerine ilişkin veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 86'sı dizilerin toplumsal olaylara karşı duyarlılık içerdiğini belirtirken, % 14'ü duyarlılık oluşturmadığını belirtmiştir. Diğer yandan öğrencilerin % 17,3'ü dizileri gerçekçi bulurken, % 82,7'si dizilerin gerçekçi olmadığını düşünmektedir. Bu açıdan bakıldığında gerçekçi bulunmayan dizilerin toplumsal olarak duyarlılık içerdiği düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Son dönem dizilerde gündem yaratan olaylar hikayeleştirilerek yayına dönüştürüldüğü için böyle bir algının oluşmasına zemin hazırlanmıştır. Aslında bu dizilerin daha çok izlenmesini de sağlamaktadır. Özellikle korunma ihtiyacı olan çocuklar, diğer incinebilir grupta yer alan bireyler ve güncel siyasal/toplumsal olayların konu edildiği diziler daha çok takip edilmektedir. Bu bağlam öğrencilerin dizi izleme alışkanlıklarına da doğrudan etkide bulunmaktadır.

Tablo 11: Öğrencilerin Dizilerde Özendirilen Hayata Ulaşmak İçin Suç İşleme ve Suç Oranlarında Artışın Dizilerle İlgisi Hakkında Düşünceleri

	Sayı	Yüzde
Evet	268	% 75.1
Hayır	89	% 24.9
Toplam	357	100,0

*Bu soruyu beş kişi cevaplamamıştır.

Tablo 11 dizilerde gösterilen yüksek yaşam standartlarının, bu yaşamlara ulaşmak adına suça teşviki ve suç oranlarında artışa etkisine ilişkin öğrencilerin düşüncelerine ait veriler yer almaktadır. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin % 75,1'i dizilerin suç oranlarındaki artışta etkili olduğunu ve dizilerde özendirilen hayata ulaşmak için suç işlenebileceğini belirtirken, % 24,9'u dizilerin suç oranlarında etkisi olmadığını düşündüklerini belirtmiştir. Bu veri dizilerin toplumda yarattığı algının ve günlük yaşama etkilerinin anlaşılması için oldukça önemlidir.

Dizilerde aktarılan yaşam ile özdeşim kurarak kendi yaşamları ile bir kıyas içine giren pek çok bireyin yasal olmayan yollara yönelebileceği fikrinin oluşmasında aslında kendi geçmiş yaşam deneyimlerinin de etkili olduğu söylenebilir. Özellikle “Deliyürek”, “Kurtlar Vadisi” gibi dizilerin çok popüler olduğu dönem dizi oyuncularına özenen uzun pardösülerle okula giden, saç ve sakal tıraşlarını başrol oyuncularına benzeten gençleri hemen herkes hatırlamaktadır. Baba film üçlemesinin tüm dünyada yarattığı etkiye benzer bir etkinin özellikle şiddet içeren dizilerle topluma ve özellikle çocuklar ile gençlere yansması ilerleyen süreçte ciddi toplumsal sorunların oluşmasına zemin hazırlayabilecektir.

Tablo 12: Dizilerde Şiddet Olarak Nitelendirilen Durumlar

Durumlar	Sayı	Yüzde
Cinsel İlişkiye Zorlama	327	% 91.9
Kavga	317	% 89
Tehdit	287	% 80.6
Aşağılama/ Hor Görme	265	% 74.4
Laf Atma	216	% 60.7
Yüksek Sesle Konuşma/ Bağırma	200	% 56.2

*Bu soruyu altı kişi cevaplamamıştır.

Tablo 12 öğrencilerin şiddet olarak nitelendirdikleri durumlara ilişkin veriler içermektedir. Bu verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerden % 60,7'si laf atmayı, % 74,4'ü aşağılama ve hor görmeyi, % 80,6'sı tehdit edilmeyi, % 56,2'si yüksek sesle konuşma ve bağırma, % 89'u kavgayı, % 91,9'u cinsel ilişkiye zorlamayı şiddet olarak nitelendirmektedir. Çalışma sonuçları ağırlıklı olarak cinsel ilişkiye zorlamanın şiddet olarak görüldüğünü gözler önüne sermiştir. Diğer yandan laf atma, yüksek sesle konuşma ve bağırma gibi sözel şiddet şekillerinin net bir şiddet ögesi olarak düşünülmemesi, dizilerin bunları normalleştirilmesi ve bireylere de bu şekilde

yansımaya net bir örnektir. Dizilerde geçen olaylarda sürekli yaşanan ve genellikle cezasız kalan bu eylemler, bir süre sonra adeta bir duyarsızlaşma ile birlikte gelişen normalleşme mantığı ile bireylerde olağan bir durum algısının oluşmasına neden olmaktadır. Her ne kadar diziler yayınlanmadan önce yaş sınırı ile ilgili görsel uyarılar konulsa da, çoğu ailede tüm yaş grubu çocuklar aynı diziyi veya programı aileleri ile birlikte izlemeye devam etmektedir. Bu durumlar şiddetin her türünün önlenmesi için oluşması gereken toplumsal bilincin oluşumuna zarar vermektedir.

TARTIŞMA

Televizyon en yaygın ve kolay ulaşılabilir nitelikteki kitle iletişim araçlarından biridir. Bir şekilde çoğu haneye gitmeyi başaran bu eğlence kutusu, insanların boş zamanlarını geçirmeleri sağlayan bir eğlence kutusuna dönüşmüştür. Günlük yaşamın adeta bir parçası haline gelen televizyonun olmadığı bir hayat düşünmek, milyonlarca insan için neredeyse imkansızdır. Günlük yaşamın ayrılmaz bir ögesi olan bu eğlence kutusunun insanları etkilememesi de mümkün değildir. Televizyon Türköz (2016)'ün de ifade ettiği gibi bireylerin istenilen şekilde etkilenebilmesi için güçlü ve en çok tercih edilen kitle iletişim aracıdır

Televizyonun etki alanı sınırlandırılmayacak kadar geniştir. Ayrıca televizyonun, bazı simgeleri, kavramları ya da markaları genelleştirme özelliği vardır. Geniş kitlelere seslenmesi nedeniyle televizyon, tanınmayan, az bilinen, bölgesel kavramları, markaları sürekli yineleyerek kitlelere tanıtır ve benimsenmesini sağlar. Televizyon ile bazı durumlar, olaylar ve nesnelere ifade etmek için simgeler oluşturulur ve bunlar televizyon aracılığı ile yayılarak topluma mal olur (Cereci, 1992).

Televizyonun günlük yaşamın doğal bir parçası haline gelmesi toplumsal düzeyde hemen her ögede az ya da çok değişime neden olmuştur. Özellikle yarattığı olumlu etkilerin yanında, güç odaklarının istediği an kendi çıkarları için de kullanabildikleri televizyon, aile içi iletişimin azalması, olumsuz algı ve örneklerin oluşması gibi bir dizi olumsuzluğa da neden olabilmektedir.

Türkiye, Ajans Press'in RTÜK'ten elde ettiği veriler doğrultusunda yaptığı araştırmaya göre günlük TV izleme oranlarında 330 dakika ile dünya ülkeleri arasında ilk sırada yer almıştır (Milliyet Gazetesi, 2017). Diğer yandan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2014 yılında 12 bin aile üzerinde yapılan Türkiye'de Aile Yapısı

Araştırması'nda TV izleme oranlarında büyük bir artış olduğu sonucuna ulaşılmış, aile üyelerinin birlikte yaptıkları faaliyetlerin ilk sırasında 59,4 oranı ile televizyon izleme olduğu görülmüştür (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). TÜİK'in 2014-2015 yıllarını kapsayan Zaman Kullanım Araştırmasına göre gençlerin %93,9'u zamanını TV karşısında geçirmektedir.

Televizyon izleme oranı çok yüksek olan Türkiye'de, Güney Amerika ülkelerinden ithal pembe dizilerle başlayan süreç, sonraki yıllarda yerini yerli yapımlara bırakmış, Türkiye'deki kültürel yapı ve toplumsal öğelerle ilgili çeşitli dizilerin çekilmesine olanak sağlamıştır. Genellikle aşk, dram, ağalık düzeni, mafyatik ilişkiler ve son dönem tarihsel olaylar üzerine kurgulanan diziler ciddi bir izleyici kitlesine sahip olmuştur. RTÜK tarafından 2013 yılında yapılan Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırmasında yerli dizi izleme oranının %76,7 olarak bulunmuş olması buna en büyük kanıttır.

Türk televizyonlarında her sezon 200'den fazla dizi yayına girmekte, bunlardan çoğu birkaç bölüm sonra yayından kaldırılırken; bir kısmı da izleyici kitle tarafından çok sevilmiştir. Şu an televizyon kanallarında 70'ten fazla dizi yayınlanmaktadır.

Durum bu şekilde iken yerli dizilerin etkilerinin araştırılması önemli bulunmuş ve yerli dizilerin Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Yapılan çalışmada televizyon izlemenin boş zaman geçirme aktiviteleri arasında %40,6 ile 3. sırada olduğu, erkek ve kadın öğrenciler arasında dizi izleme oranlarında bir farklılık olmadığı, öğrencilerin %63,9'unun dizi bittikten sonra etkisinden çıkmakta zorlandıkları, dizilere bağımlılık oranının %18,3 olduğu belirlenmiştir. Erjem ve Çağlayandereli (2006) tarafından yapılan çalışmada; gençlerin orta düzeyde televizyon izledikleri, televizyon izlemede erkek kadın arasında bir farkın olmadığı, gençlerin %72'sinin dizilerdeki tiplerini model aldığı ve bu modellerden etkilendikleri, bağımlılık oranının %20 olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçları bu yönleri ile çalışma ile benzerlik taşımaktadır.

Öğrencilerin en az bir diziyi takip etme oranı %82,3 olarak bulunmuştur. RTÜK tarafından 2013 yılında yapılan Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırmasında da yerli dizi izleme oranı %76,7 olarak bulunmuştur. Bu iki veri de birbiri ile benzerdir.

Yapılan çalışmada öğrencilerin %59,5'i dizilerin günlük yaşam stresini azalttığını ifade etmiştir. Semerci ve Kalçık (2017) tarafından yapılan çalışmada da gençlerin dizilerde

var olan yaşam tarzlarından etkilendikleri, dizi izleyerek mutlu oldukları bulunmuştur. Bu anlamda sonuçlar araştırma ile benzerlik taşımaktadır.

Çalışmada öğrencilerin %75,1'i dizilerin bireyleri suça yönlendirici ve özendirici olduğunu ifade etmiştir. Özgan, Arslan ve Kara (2014) tarafından yapılan çalışmada görsel medyanın öğrencileri olumsuz etkilediği olumsuz rol model alma, bağımlılık ve saldırganlık gibi bazı olumsuz yansımaları olduğunu ifade etmişlerdir. Yine Taş ve Yalçınkaya (2015) tarafından öğretmenlerle yapılan çalışmada öğretmenlerin televizyonun öğrencilerin bağımlılık ve saldırganlık davranışlarının artmasında etkili olduğunu ifade ettikleri aktarılmaktadır. Bu her iki çalışmadaki sonuçlar çalışma ile benzerlik taşımaktadır.

Çalışmada genel olarak üniversite öğrencileri dizilerdeki bazı olumsuzlukları ön plana alan değerlendirmeler yapmış olsalar da her 100 öğrenciden 82'sinin dizilerden en az birini takip etmeleri dikkat çekmektedir. Dizilerdeki sözel şiddetin fiziksel şiddet ile kıyaslanarak çok daha önemsiz görülmesi ciddi anlamda şiddet algısının dönüşmesinde dizilerin etkisini gözler önüne sermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir eğlence kutusunun etki alanının toplumun tüm kesimine bir şekilde yayıldığı ve herkesi bir şekilde etkisi altına aldığı açıktır. Türkiye özelinde yerli dizilerin izlenme oranının oldukça yüksek olması, dizideki olumsuz öğelerin yayılım hızının da izlenme oranları kadar büyük ve hızlı olmasına neden olmaktadır. Üniversite düzeyinde eğitim alan bireylerin bile neredeyse tamamına yakın bir kısmının en az bir yerli diziyi takip ediyor olması önemli bir veridir. Pek çok konuda bireylerin yaşamına etkide bulunan diziler bireylerin dizi karakterlerinin kendileri veya dizide yansıttıkları yaşam tarzları ile özdeşim kurmaları sonucu farklı bir özelliğe kavuşmaktadır. Şiddet, cinsellik, bağımlılık, toplumsal cinsiyet gibi konularda ciddi kafa karışıklıkları ve yanlış yönlendirmeler yapan yerli dizilerin bu kontrolsüz durumlarının bireylerin yaşamlarının tümünde çok ciddi değişimler yarattığı açıktır.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin dizilerin gerçekçiliği, dizilerde toplumsal cinsiyet algısının kadına ve erkeğe biçtiği roller, madde bağımlılığının dizilerde işleniş biçimleri, varsa kendilerindeki madde bağımlılıklarının dizi etkisiyle oluşup oluşmadığı, teknolojinin hayatlarında ne kadar yer kapladığı ve teknoloji bağımlılığı düzeyleri,

dizilerdeki şiddet içerikli sahnelere ne kadar dikkat ettikleri, bu sahnelerin onların hayatına etkisi ve dizilerdeki özendikleri unsurlar incelenmiştir.

Sonuçlara gelince,

Dizilerin oldukça önemli bir konumda olduğu günümüzde dizilerde hangi konuların işlendiği, hangi konuların insanlar tarafından daha çok rağbet gördüğü, dizilerin hayatımızda ne kadarlık yer kapladığı ve dizilerde gördüklerimizden ne kadar etkilendiğimiz de önemli bir hale gelmektedir.

Araştırma bulgularına göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu dizi izlemektedir. Periyodik olarak bir dizi takip eden ve bu diziyi hayatlarında önemli noktalara getiren kişi sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Dizilerin günlük hayatın stresinden uzaklaştırarak bireyleri gerçeklerden koparması ve duyguları harekete geçirmesi bakımından ele alındığında işlenen konular da önemli bir hale gelmektedir. En az izlenen dizi türü romantik komedidir. Bu da insanların daha çok duygularını üst seviyede yaşadığı aksiyon, dram türü dizilere yöneldiğini göstermektedir. Reyting oranları incelendiğinde sıralamanın başında yer alan dizilerin merak uyandırıcı, gizemli olduğu görülmektedir. Var olan dizilerin içerik açısından değiştirilmesi için RTÜK'ün değişikliklere gitmesi gerekmektedir. RTÜK içinde sosyal hizmet alanında görev yapan meslek elemanlarından oluşan bir izleme ve denetleme kurulu oluşturulmalıdır. Diğer yandan bu sonuca bağlı olarak üniversite öğrencilerinin bilinç düzeyinin geliştirilmesi için üniversite çapında, öğrenci topluluklarıyla birlikte öğrencilerin katılımını arttıracak ve sosyalleşmelerini sağlayacak faaliyetler düzenlenmelidir. Üniversitelerde düzenlenecek faaliyetlerin öğrencileri politik, kültürel, sosyal açılardan güçlendirmesi beklenmelidir. Örneğin, fikir, spor, sanat alanında halihazırda bulunan öğrenci topluluklarının üniversiteler tarafından objektif bir şekilde maddi ve manevi açıdan desteklemeleri sağlanmalıdır.

Ailesi ile birlikte yaşayan öğrenciler daha fazla dizi izlemektedir. Bu nedenle TV'de izledikleri programlar da oldukça önemlidir. Gençler kitaplardan çok TV'den bilgi almaktadır ve bu bilgilerin güvenilirliği çoğunlukla şüphelidir.

Öğrencilerin büyük çoğunluğu dizileri gerçekçi bulmamaktadır. Dizileri en çok konusuna göre tercih etmekte, en fazla aksiyon ve dolayısıyla şiddet içeren dizileri izlemektedir. Dizilerin gerçekçi bulunmama sebebi olarak çoğunlukla karakterlerin başlarına gelen kötü olaylardan zarar görmeden kurtulmaları öne sürülmektedir.

Gerçekçi bulunmamasına rağmen dizilerin yüksek oranlarda izlenmesi ve gerçek hayata yansımalarının görülmesi bir çelişki içermektedir. Üniversite öğrencilerini televizyon izlemeye iten sebepler konusunda daha fazla araştırma yapılarak, öğrencilerin sosyal yaşam beklentileri ile ilgili görüşleri ortaya çıkarılmalı, öğrencilerin üniversiteler dışında da başka sosyo- kültürel faaliyetlere yönelmesi sağlanmalıdır.

RTÜK'ün Televizyon İzleme Eğilimleri 2009 araştırmasına göre en az güven duyulan iletişim aracı televizyondur. Program çeşitliliğinin artması ve sektörün genişlemesi oluşan rekabet ortamında denetimlerin gerektiği yerde uygulanmaması, cezaların yetersiz olması hem suç oranlarının artmasına sebep olmakta hem de televizyona olan güveni azaltmaktadır. Bu anlamda medya okuryazarlığı ile ilgili olarak üniversite düzeyinde zorunlu derslerin konulması gereklidir. Ayrıca RTÜK'ün de yayınlarla ilgili politikalarını yeniden ele alarak asla bir sansür mekanizması yaratmadan dizilerde işlenen konularla ilgili daha aktif geribildirimler vererek olumsuz örnek oluşturabilecek veya toplumu yanlış yönlendirebilecek durumların oluşmaması sağlanmalıdır.

Bağımlılık günümüzde önemli bir sorun olarak yerini korumaktadır. Sigara, alkol, uyuşturucu ve teknoloji bağımlılığı çerçevesinde bir inceleme yapıldığında bağımlılığın insanlara daha çok hata yaptırdığı ve suça sürüklediği görülmektedir. Teknolojinin varlığı ve gelişimi diğer bağımlılık türlerine de etki etmektedir. İnternet üzerinden uyuşturucu madde satışı yapılması, özendirici unsurlara yer verilmesi buna örnektir. Dizilerde de her ne kadar son zamanlarda sansür uygulansa da bağımlılık yapıcı maddele kullanımına yönelik sahneler mevcuttur. Bu sahneler özellikle çocuklar ve gençler üzerinde etki ve etkilemekte ve madde kullanımını öğreterek teşvikte bulunmaktadır. Yayınlanan kamu spotları bu bağlamda yetersiz kalmaktadır. Dizilerdeki serseri tiplerin madde bağımlısı oluşu ve sonrasında suça sürüklenmesi ya da zengin gençlerin hep bağımlı olması topluma yanlış bir algı aşılamaktadır. Katılımcıların çoğu madde kullanmadığını belirtmekle birlikte %26'lık bir kısım madde kullanımını dizilerden öğrendiğini belirtmiştir. Konuların reyting arttırma amacı ile sadece dikkat çekmek için yanlış işlenmesi ve dizilerde madde satan kişilerin sempatik hale getirilmesi, insanları madde kullanımına itebilmektedir. Televizyon izleme yaşının oldukça düşük olduğu da göz önüne alındığında, bu konulara özellikle dikkat edilmesinin gerekliliği-bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların çoğunluğu cinsel ilişkiye zorlamayı, kavgayı şiddet olarak görürken laf atma, yüksek sesle konuşma gibi unsurları şiddet olarak nitelendirmemektedir. Şiddetin daha çok fiziksel olarak görüldüğü ve sözlü şiddetin toplum içinde normalleştirildiği sonucu elde edilmektedir. Bu konuda farkındalığı artırmak için çalışmalar yapılmalıdır. Dizilerde çoğu suçun cezalandırılmaması, laf atma sahnelerinin eğlence algısı ile gösterilmesi, karakterlerin sorunları yüksek sesle konuşarak, emir vererek çözmesi insanlarda bu davranışların olumsuz olmadığı algısını yaratmaktadır.

Dizilerdeki suç unsurlarının insanları gerçek yaşamda suç işlemeye yönelttiği düşünülmektedir. Dizilerde suç işleme tekniklerinin açıkça gösterilmesi ve insanlara empoze edilmesi ile suç oranlarındaki artış arasında bir bağ kurulabilir. Araştırma sonuçlarına göre insanlar özendiği hayata ulaşabilmek için suç işleyebilmektedir. Dizilerde gösterilen hayatların birçoğunun toplumun genelinin ortalama sosyo-ekonomik düzeyinin üzerinde olması ve bu yaşam şartlarına ulaşırken yasal olmayan yolları kullanmaları, insanlarda suç işleyerek iyi yerlere gelebileceği düşüncesini oluşturmaktadır.

Öğrenciler dizi izlerken kanalın değiştirilmesine sinirlenmekte ve çoğunluğu takip ettiği dizi final yaptığında üzülmemektedir. Burada televizyonun ve dizi izlemenin de bir bağımlılık olduğu unutulmamalıdır. Bu sonuç dizilerin öğrencilerin hayatlarında da önemli bir yere sahip olduğunu açıkça göstermektedir. Arkadaş sohbetleri içinde diziler hakkında konuşan ve değerlendirmeler yapan bir kesimin olduğu da unutulmamalıdır.

Bağımlılık yapıcı madde kullanımını en aza indirmek için öncelikle eğitim sisteminde değişikliklere gidilmelidir. Lisans düzeyinde verilen eğitimlerde madde bağımlılığı konusuna değinilirken sessizce ve kendini fark ettirmeksizin ilerleyen teknoloji bağımlılığı hakkında da bilgi alışverişinde bulunulmalıdır. Seminer ve konferanslarla farkındalık artırılmalıdır. Bağımlı kişilerin sosyal hayata yeniden kazandırılması adına etkinlikler düzenlenmeli, kulüpler oluşturulmalıdır. Kamu spotları daha inandırıcı ve dikkat çekici hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye aile yapısı araştırması: tespitler, öneriler*. (M. Turğut & S. Feyzioğlu, Ed.). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. 14.04.2017 tarihinde <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf> adresinden alınmıştır
- Cerici, S. (1992). *Büyülü kutu büyülenmiş toplum*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Erjem, Y., & Çağlayandereli, M. (2006). Televizyon ve gençlik: yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (1), 15–30.
- Giddens, A. (2000), *Sosyoloji*. İstanbul: Ayraç Yayıncılık.
- Karacoşkun, M . (2002). Bireysel ve toplumsal çözülmeye televizyon faktörü üzerine düşünceler. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 227-234.
- Milliyet Gazetesi (2017). Türkiye dünyada 330 dakika ile televizyon izleme rekoru kırdı. 01.05.2017 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-dunyada-330-dakika-ile-televizyon-istanbul-yerelhaber-1951378/> adresinden alınmıştır
- Neuman, W.L. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri 1-2*. İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Özgan, H., Arslan, M. C., & Kara, M. (2014). Popüler kültürün öğrenci davranışları üzerinde algılanan etkileri. *Ekev Akademi Dergisi*, 18 (58), 469–484.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2013). RTÜK Kamuoyu Araştırmaları - Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-3. 12.04.2017 tarihinde [https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/Download/IzleyiciDinleyici/Arastirmalar/2013%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1%20\(1\).pdf?download=true](https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/Download/IzleyiciDinleyici/Arastirmalar/2013%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1%20(1).pdf?download=true) / adresinden alınmıştır.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2009). RTÜK Kamuoyu Araştırmaları - Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2. 12.03.2017 tarihinde <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/Download/IzleyiciDinleyici/Arastirmalar/Televizyon%20%C4%B0zleme%20E%C4%9Filimleri%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1-2.pdf?download=true/> adresinden alınmıştır.

- Semerci, N., & Kalçık, C. (2017). Televizyonda yayınlanan dizilerin lise öğrencilerinin yaşam boyu öğrenmesine etkisi öğrenci görüşleri: bir olgu bilim çalışması (Bartın İli örneği). *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 237–262. <https://doi.org/10.14686/buefad.280034>
- Taş, S., & Yalçınkaya, Y. (2015). The effects of television series containing schools on student' behavior. *International Online Journal of Educational Sciences*, 7 (2), 180–190.
- TUİK. (2015). Zaman Kullanımı Araştırması, 2014-2015. 20.11.2016 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627/> adresinden alınmıştır.
- Türköz, Ş. (2016). Siyasal toplumsallaşma sürecinde kitle iletişim araçları ve sosyal medyanın rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (1), 97–114.

Derleme

ŞİZOFRENİYE YÖNELİK DAMGALAMANIN ÖNLENMESİNDE SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİ BAĞLAMINDA SOSYAL POLİTİKA ÖNERİLERİ

SOCIAL POLICY RECOMMENDATIONS RELATED TO THE STIGMATIZATION OF SCHIZOPHRENIA IN TERMS OF SOCIAL WORK INTERVENTION

Betül Büber¹

Beyzanur Kars¹

Melike Gülsün¹

Meltem Nergizci¹

ÖZET

Damgalanma, bu makalenin konusu açısından ele alındığında, ruhsal engelli tanısı konmuş bireyler hakkındaki olumsuz düşünce ve tutumların doğurduğu bir statü kaybı ve dışlanmadır. Bu olumsuz düşünce ve tutumlar bireylerin kendilerini aciz ve yetersiz hissetmelerine, benlik saygılarının düşmesine, sosyal ve mesleki işlevselliklerinin azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca bireyler toplumdaki bu yargılar nedeniyle bir süre sonra kendilerini toplumdan soyutlamaya başlamaktadırlar. Bu noktada olan bireylere yönelik damgalamanın önlenmesinde sosyal risk faktörlerini azaltmak mümkünse ortadan kaldırmak, bireylerin topluma katılımlarını sağlamak ve toplumun diğer üyeleri ile bireyi yeniden bir araya getirmek ve onlarla toplumun diğer üyeleri arasındaki sosyal ve mekânsal mesafeyi azaltmak sosyal hizmet uzmanının amaçları arasındadır. Makalede, bu amaçlara ulaşabilmek için sosyal hizmet uygulamaları kapsamında, damgalanmanın önlenmesine yönelik sosyal politika önerilerine vurgu yapılmış ve bu alandaki literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır

¹ Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü 4. Sınıf öğrencisi. İletişim Yazarı Melike Gülsün, E-posta: mlkglsn.glsn@gmail.com

Anahtar kelimeler: Ruhsal engellilik, şizofreni, damgalanma, sosyal hizmet, sosyal politika.

ABSTRACT

When the stigmatization is taken into account from the point of view of this article, it is a loss and exclusion of the status given to the negative thoughts and attitudes about the individuals who are mentally disabled. These negative thoughts and attitudes cause individuals to feel incapacitated and inadequate, self-esteem decreases, and social and occupational functionalities to diminish. Moreover, individuals are beginning to abstract themselves from society after a while due to these judgments in society. This is one of the aims of the social worker to remove the social risk factors, if possible, to reduce social risk factors, to provide the collective participation of the individuals and to bring the individual together with the other members of the society and to reduce the social and spatial distance between the other members of the society. In order to reach these aims, the social policy proposals for preventing stigmatization were emphasized within the scope of social service applications and it was aimed to contribute to the literature in this area.

Key words: Mental disability, schizophrenia, stigmatization, social work, social policy

GİRİŞ

Damgalanma, ruhsal bozukluk tanısı konmuş bireyler hakkındaki negatif inanç ve düşünce kalıplarının neden olduğu toplumsal dışlanma olarak tanımlanır (aktaran Cerit, 2012). Damgalanmadan en çok etkilenen gruplardan biri de şizofreni tanısı almış bireylerdir (Eryıldız, 2008, s.33). Bunun nedeni olarak, diğer ruhsal engellilik türlerine göre toplumsal katılım ve sosyalleşmeye yönelik çabaların şizofreni tanısı almış bireylerde daha fazla olması düşünülebilir.

Damgalanmanın sonucu olan şizofreniye yönelik olumsuz düşünce ve tutumların aileyi, aile içi rolleri ve kişisel ilişkileri etkilediği de bilinmektedir (Çoban, Medik, Özkan & Saraç, 2014, s.2). Şizofreni tanısı almış bireylerin tehlikeli ve saldırgan olduklarına yönelik düşünce ve tutumlar, şizofreni tanısı almış bireylerin kendilerini aciz ve yetersiz hissetmelerine, benlik saygılarının düşmesine, sosyal ve mesleki işlevselliklerinin

azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca bireyler, toplumdaki bu yargılar nedeniyle bir süre sonra kendilerini toplumdan soyutlamaya başlamaktadır. Toplumsal damgalanmanın yanı sıra bireyler, açık bir biçimde damgalanmaya maruz kalmasalar dahi kendilerini damgalanmış olarak hissetmektedirler. Bu durum, içselleştirilmiş damgalanma olarak adlandırılmaktadır (Taşkın, 2007, s.31). İçselleştirilmiş damgalanma; bireylerin toplumdaki kendilerini izole etmelerine, utanç ve değersizlik hissetmelerine neden olmaktadır. Bu durum bireylerin başatme mekanizmalarını olumsuz olarak etkilemektedir.

Bu noktada sosyal hizmet uzmanları bireysel, toplumsal ve yapısal boyutta tüm becerilerini kullanarak, ruh sağlığı bozulmuş kişiler ile toplum arasındaki iletişimsel mesafeleri kısaltmayı, toplum ile bireyin pozitif etkileşimini sağlamayı ve damgalanmanın olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmayı bununla birlikte, bireylerin başatme mekanizmalarını yeniden harekete geçirerek damgalanmaya direnç göstermelerini, damgalanmış bireylerin savunuculuğunu yaparak haklarına ulaşmalarını ve toplumsal dışlanmayı önleyen politika ve uygulamalar üretmeyi hedeflemektedirler (Tuncay & Oral, 2012, s. 109). Bu politika ve uygulamalar sosyal politikanın kapsamını oluşturmaktadır. Sosyal politika, toplumun bağımlı çalışan, ekonomik yönden güçsüz ve özel olarak bakım, gözetim gereksinimi duyan kesimlerin karşılaştıkları ya da karşılaşılabilecekleri olumsuzluklara karşı korunmalarını öngören kamusal politikaları konu alan bir sosyal bilim dalıdır (Altan, 2007, s.9). Sosyal politikanın önemli araçlarından olan sosyal hizmet yaklaşımı ise bireyi, sosyoekonomik koşulların bir ürünü olarak kabul etmekte ve olumsuz sosyoekonomik koşulların iyileştirilmesi açısından devletin önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır (Yolcuoğlu, 2012, s.148). Bu bağlamda sosyal hizmet müdahaleleri şizofreni tanısı almış bireylerin topluma katılımlarının önündeki engellerin aşılması, toplumsal önyargıların ve ayırıcı tutumların ortadan kaldırılması, toplumun bilinçlendirilmesi, bireylerin sahip oldukları haklara ulaşabilmeleri için hizmet ve politika geliştirilmesi adına sivil toplum örgütleri ve kamu kurumlarıyla işbirliği içerisinde çalışmalar yürütülmesi gibi toplumsal boyutta geniş çaplı uygulamaları içermektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda şizofreni tanısı almış bireylere yönelik damgalanma çalışmalarının yetersiz olduğu görülmüştür. Bu çalışmada, şizofreni tanısı almış bireylerin damgalanmalarına yönelik olarak sosyal hizmet disiplini çerçevesinde makro boyutta çözüm önerileri geliştirmek ve bu alandaki literatüre katkı

sağlamak amaçlanmıştır.

BİR RUHSAL ENGEL TÜRÜ OLARAK ŞİZOFRENİ

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2009)'de engellilik kavramı, "diğer bireylerle eşit koşullar altında, topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluk" olarak ifade edilmektedir. Engel türlerinin sınıflandırılmasına yönelik çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, engelliliğin çeşitli yönleriyle sınıflandırıldığı görülmektedir. 2010 yılında yapılan "Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması'nda" engellilik yedi ana başlık altında incelenmektedir. Bu başlıklar; ortopedik engellilik, görme engellilik, işitme engellilik, dil ve konuşma engellilik, zihinsel engellilik, süreğen hastalık, ruhsal ve duygusal engellilik olarak sınıflandırılmaktadır (Aykara, 2015, s. 9).

Ruhsal hastalık ise insanın davranışlarında ve düşünce yapılarında sapma ve normal dışı durumların bulunması durumu olarak tanımlanabilir. Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre ruhsal bozukluk, engellilik içerisinde değerlendirilmektedir. DSÖ 'ye göre ortalama ruhsal engellilik prevalansı %24 olarak bulunmuştur (2001). Türkiye'de ise Sağlık Bakanlığı (2001)'nin yapmış olduğu araştırmada toplumun %2-10'unun tedavi gerektirecek düzeyde ruhsal engelliliği olduğu saptanmıştır (Bostancı, 2005, s.33). Ruhsal engeli olan bireyler bu süreci hem hastalığın ruhsal özellikleri hem de toplumun hastalığa bakış açısına ve yaklaşımına göre deneyimlerler (Yılmaz, 2012, s.2).

Bu çalışmanın esas konusunu oluşturması nedeniyle ruhsal engel türlerinden şizofreni üzerinde daha fazla durulması uygun görülmüştür. Şizofreni, iki cinsiyette de genç yaşlarda başlayan, dönem dönem ataklar ile yinelenen, kimi zaman bu atak ve nöbetlerin kontrol altına alındığı süreğen ruhsal bir bozukluktur (Kaya, 2013, s.6). Şizofreni oluşumunda; beyindeki yapısal ve işlevsel bozukluklar, biyokimyasal ve psiko-sosyal faktörler etkili olmaktadır (aktaran Kaya, 2013, s. 7). Şizofreni, bireylerin düşünce ve duygu yapısında ve davranışlarında değişikliklere neden olup, bireylerin toplumdaki uzaklaşarak içe kapanık ve çekingen olmalarına sebep olmaktadır.

Şizofreni tanısı almış bireylerin sayısı, dünyada yaklaşık olarak 29 milyondur ve bu bireylerin 20 milyonu az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Türkiye'de ise ortalama 700 binin üzerinde insan şizofreni ve diğer psikotik bozukluk

tanısı almışlardır (Adana & Arslantaş, 2011, s. 253). Binbay ve ark. (2009) farklı örneklemelerden gelen tahminleri bir araya getirerek Türkiye’de yaşamboyu şizofreni yaygınlığını genel toplumda 8.9/1000 olarak saptanmışlardır (Alptekin, Binbay & Ulaş, 2010, s.11). Ayrıca şizofreni hastalarının birinci derecede akrabalarında hastalık gelişme olasılığının yaklaşık 10 kat daha fazla olduğu bildirilmektedir (aktaran Belene, 2009, s.12).

Şizofreni tanısı almış bireylerde negatif ve pozitif belirtiler görülmektedir. Bireyin düşünce, algılama ve davranışlarında meydana gelen bozukluklar pozitif belirtiler olarak adlandırılırken; dış görünüşünde küntlük oluşması, donukluk, çekingenlik, tek düze ses tonu gibi belirtiler ise negatif belirtiler olarak adlandırılır (aktaran Kaya, 2013, s. 18). Belirtilerin sebep olduğu ruhsal engellilikte engelin nedeni olan beyinsel ve zihinsel süreçlerin tamamen düzeltilmesi kimi zaman mümkün olmamakta ve kısmi bir iyileşme söz konusu olmaktadır. Nitekim bu durum bireyin günlük rutininde, kişisel bakımında, kişilerarası ilişkilerinde yeti yitimi meydana getirmektedir (Yıldız, 2004, s.151). Yeti yitimleri sebebiyle bireyler üzerine düşen rolleri yerine getirememektedir. Bireyler işlevsellik düzeylerini ve yaşam kalitelerini arttırmak için sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu destekler bireysel çapta destekleri içerdiği gibi mezzo ve makro boyutta uygulamaları da içermektedir.

DAMGALANMA VE TOPLUMUN ŞİZOFRENİYE BAKIŞ AÇISI

Damgalanma, bireyin içinde yaşadığı toplumun “normal” saydığı ölçülerin dışında sayılması nedeniyle, toplumu oluşturan diğer bireyler tarafından, bireye saygınlığını azaltıcı bir atıfta bulunulmasıdır. Damgalanan kişiye damgalanma nedeniyle, gerçeğe dayanmaksızın, adını kötüye çıkaran utanç verici bir özellik yüklenmektedir (aktaran Bilge & Çam, 2010, s. 71). Bostancı (2005)’nin yaptığı araştırmaya göre ruhsal hastalıklara yönelik damgalama; ruhsal bozukluklara yönelik efsanelerin (masalların, mitlerin), yanlış anlamaların, negatif kalıp yargıların ve tutumların sonucudur. Ruhsal engeli olan insanlar tehlikeli, saldırgan olarak nitelendirildiğinden onlardan korkulmakta ve hastalanmalarından dolayı suçlanmaktadır. Bu nedenle ruhsal engeli olan bireylere yönelik olarak ayırım ve soyutlama görülür (Bostancı, 2005, s. 33). Bilge ve Çam (2010) ile Cerit ve ark. (2012)’nin araştırmalarında; ruhsal engele sahip bireyler arasında damgalamadan en çok etkilenenlerin şizofreni tanısı almış bireyler oldukları belirtilmektedir. Yine Bilge ve Çam (2013)’in yaptığı araştırmaya göre Türkiye’de de

ruhsal hasta ve hastalığa yönelik geliştirilen toplum tutumları ile ilgili yapılan ilk yayından (1971) günümüze kadar yayınlar/yazılar mevcuttur ve bu yazılarda ruhsal hasta ve hastalığa yönelik olumsuz inanç, tutum ve bunların sonucu olarak damgalanmanın yaşandığı belirtilmektedir (Bilge & Çam, 2013, s. 91). Bu olumsuz tutumlar arasında; psikiyatrik bakıma ihtiyaç duyan kişiler kurumlarda uzakta kilitlenmelidir, ruhsal bozukluğu olan bir kişi asla normal olmaz, ruhsal bozukluğu olanlar tehlikelidir gibi düşünceler, yaygın yanlış inanışlar yer almaktadır (Bostancı, 2005, s. 34).

Yapılan epidemiyolojik bir araştırmada halkın %76.5'i şizofreniyi bir ruhsal hastalık olarak tanımlamıştır. Örneklemin 1/4'ü şizofreninin tehlikeli olduğuna ve toplum içinde serbest bırakılmamaları gerektiğine inanmakta ve katılımcıların %46.8'i şizofreni tanısı almış bireyler ile birlikte çalışmayacağını, %69.9'u şizofreni tanısı almış bireyler ile evlenmeyeceğini, %33.22'si şizofren komşusunun olmasından rahatsız olacağını, %43'ü evi olsa bir şizofreni tanısı almış bireylere kiraya vermeyeceğini, %25.7'si şizofreni hastalarının toplum içinde serbestçe dolaşmamaları gerektiğini, %58.6'sı şizofreni tanısı almış bireylerin hayatları ile ilgili doğru kararlar alamayacaklarını belirtmişlerdir (aktaran Doğanavşargil, 2013, s. 240). Eğitim ve sosyo-demografik düzey düştükçe bu bireylere yaklaşım daha olumsuz olmakta ve damgalama bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürüne göre değişiklik göstermektedir. Aynı zamanda bu yaklaşımlar da zamanla kalıp yargılara dönüşerek toplum kültürünü oluşturmaktadır. Başta şizofreni tanısı almış bireyler olmak üzere ruhsal engeli olan bireyler toplumda bu damgalanmayıcı yaklaşımlar ile karşı karşıya kalmakta ve toplumdan soyutlanmaktadır.

Bireyler, damgalamadan çeşitli yönlerden etkilenmektedir ve buna bağlı olarak bireylerin yaşam kalitelerinde değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimler genellikle negatif yöndedir (Çam & Çuhadar, 2011, s. 138). Örneğin, bireylerin tedaviye başvurmakta çekindikleri, tedavi alsalar dahi tedaviye uyum sağlamada güçlük çektikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin sosyal ilişkilerinde ciddi sorunlar meydana gelmekte sosyal yaşantıları ve psikolojik süreçleri olumsuz etkilenmektedir (Ertekin & Tel, 2012, s. 62).

Adana ve Arslantaş (2011) ile Aslan ve Altınöz (2010)'ün araştırmalarında şizofreni tanısı alıp damgalanmaya uğrayan bireylerde, benlik saygısının düşük olduğu, ümitsizlik, utanç, işe yaramazlık ve özgüven eksikliği gibi sorunlarla karşı karşıya

kaldıkları belirtilmektedir. Toplumsal damgalanma yaşayan şizofreni tanısı almış bireyler bir süre sonra toplumun önyargılı davranış ve tutumlarını kabul edip içselleştirilmiş damgalama yaşayabilmekte ve bu süreçte değersizlik, utanç, gizlilik ve geri çekilme davranışları gösterebilmektedir (Çam & Çuhadar, 2011, s. 136). Bu doğrultuda içselleştirilmiş damgalamanın, damgalanmanın bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bireyler, kimi zaman toplum tarafından ayrımcılık ve kötü davranışa maruz kalmasa bile kendini damgalayarak toplumdaki soyutlabilmektedir. İçselleştirilmiş damgalama sonucunda bireyin tedaviye uyumu ve tedavi olma isteği ve bireyin iyileşmesi olumsuz etkilenmektedir.

Aker ve ark. (2002)'nin ile Taşkın ve Yüksel (2005)'in yaptıkları çalışmalarda şizofreni hastalarına yönelik olumsuz düşüncelerin ve tutumların yalnızca toplumdaki insanlarda değil hastane ortamında hekim ve hemşirelerde de var olduğu görülmektedir. Şizofreni tanısı almış bireylerin belirti şiddetine bağlı olarak hastanede tedavi görmeleri gerektiği düşünüldüğünde bu olumsuz tutumlar tedavi süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum hekim ve hemşirelerin tedavi müdahale yöntemlerinde buna bağlı olarak da tedavi kalitesinde etkili olacaktır.

Literatürde hemşirelik ve tıp fakültesi öğrencilerinin ruhsal hastalıklara yönelik inançlarını belirlemeye çalışan araştırmalar çoğunlukta Küçükkaraca ve Akçay (2017)'in yaptığı araştırmaya göre sosyal hizmet öğrencilerinin ruhsal hastalıklara yönelik inançlarını belirlemeye yönelik araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Aynı zamanda bu araştırmada 279 sosyal hizmet lisans öğrencisi ile çalışılmış ve öğrencilerin %26,5'inin Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet ve %25,8'inin Sosyal Hizmet Etik İlke ve Değer ve Sorumlulukları dersini aldığı görülmüştür. Tıbbi ve Psikiyatrik Sosyal Hizmet dersini alan öğrencilerin ruhsal hastalığa yönelik inançlarının almayanlara göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Küçükkaraca & Akçay, 2017, s.36). Bu doğrultuda lisans müfredatında ruh sağlığı alanındaki derslere daha fazla yer verilmesine dair gerçekleştirilecek sosyal politikalar öğrencilerin ruhsal hastalığa yönelik farkındalıklarını arttıracak ve mesleki uygulamalarında birey ve ailelere yönelik daha doğru müdahalelerde bulunabilmelerini sağlayacaktır.

Toplumda şizofreni tanısı almış bireylere karşı oluşmuş tüm bu damgalayıcı tutum ve davranışlar sosyal adalet ve eşitlik kavramlarına zıt düşmekte ve insan hakları ihlallerine neden olmaktadır. Bu doğrultuda şizofreni tanısı almış bireylere yönelik damgalamanın olumsuz sonuçları açısından bakıldığında birçok gereksinim ortaya

çıkılmaktadır. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak da bu gereksinimlerin karşılanması için birçok meslek ve disiplinin ortak amaçlar için işbirliği içerisinde hareket etmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet de bu multidisipliner sistemin bir parçasını oluşturmaktadır. Ancak sosyal hizmetin bu meslekler arasındaki farklılığı, insanların sosyal işlevselliğine odaklanması ve insanların çevreleri ile -hem geniş hem dar çevreleri ile- daha etkili iletişim kurmalarına yardım etmesidir (Horejsi & Sheafor, 2014, s. 34). Sosyal hizmetin sosyal politikanın bir parçası olması da bu farklılığın en önemli içeriklerinden bir diğeridir.

Şizofreni tanısı almış bireyin damgalanmasına etki eden sebepleri ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunları da bir sistem içerisinde değerlendirmek gerekir. Bu doğrultuda şizofreni tanısı almış bireyin, ailesinin, kurumların ve toplumun bu damgalanmayı etkileyen sistemler olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanı da damgalanma sorununun çözümünde bu sistemler ile toplumsal değişimi sağlayabilmek için aktif bir şekilde çalışır. Sosyal hizmet mesleği, mikro (birey ve aile), mezzo (grup ve gruplar arası) ve makro (toplumsal ve politik) düzeylerde bireyle çalışma, grup ve örgütlerle çalışma ve toplumla çalışma yöntemleri ile danışmanlık, kaynak yönetimi, yönlendiricilik, eğiticilik gibi etkinlikleri aracılığıyla katkı vermektedir. Mikro düzeyde sosyal hizmet uzmanı damgalamanın şizofreni tanısı almış birey ve ailesi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve önlemek için birey ve aileyi güçlendirerek kendi kendine yetebilme ve sorunlarını çözebilir hale getirmelerine yardımcı olmaktadır.

Mezzo düzeyde ise sosyal hizmet uzmanı en çok birey ve aileye olmak üzere bireyin etkileşim halinde olduğu sosyal çevreye (akran grubu, akrabaları, okul ve iş ortamı, hizmet aldığı kurum ve kurum personeli vb.) müdahalelerde bulunmaktadır (Horejsi & Sheafor, 2014, s.78). Şizofreni tanısı almış bireyin ailesine ve varsa yakın arkadaş çevresini şizofreni hastalığına yönelik bilgilendirme eğitimleri, şizofreni tanısı almış bireylere ve bireylerin ailelerine yönelik çeşitli konularda grup çalışmaları mezzo düzeyde yapılabilecek sosyal hizmet müdahaleleri arasında yer almaktadır.

Damgalanmanın önlenmesinde, toplumun şizofreni hastalığı konusunda bilgilendirilmesi, bu alanda yasalar, sosyal politikalar yapılmasına yönelik çalışmalar makro düzeyde yapılan sosyal hizmet çalışmaları içerisinde yer almaktadır. Bu alandaki sosyal hizmet uzmanları şizofreni hastalığına ve hastalarına karşı damgalamayı önleyici, aydınlatıcı, bilgilendirici, tanıtıcı faaliyetlerde görev alıp bu önemli ruhsal hastalıkla ilgili resmi ve gönüllü kuruluşlar ve sosyal politika yapımcılarla işbirliği yaparak

çalışmalarını yürütmektedir.

DAMGALANMANIN ÖNLENMESİNDE MAKRO DÜZEY SOSYAL HİZMET MÜDAHALELERİ

Sosyal hizmet uzmanlarının makro düzeyde en önemli hedeflerinden biri örgüt ve toplumlarla çalışırken destekleyici, çözümleyici ve hoşgörülü bir çevrenin oluşturulmasıdır. Bu düzeyde sosyal hizmet uzmanları, toplum ile karar vericilerin ve devlet ile ulusal hükümetlerin, insani gereksinimleri karşılama ve toplum sorunlarına çözüm bulmadaki bakışlarındaki farklılıklarını ve meydana gelen değişimleri inceler. Bu tür faaliyetler sosyal değişimleri teşvik etmek için siyasal eylemi gerektirir (Duyan, 2014, s.17). Bu tür çabalar sosyal ve ekonomik adalet ile insanların olanaklarını arttıracak ve insanların içinde yaşadığı günlük koşulları geliştirecek durumlarda yasalar, sosyal politikalar, sosyal kurumlar ile sosyal sistemleri geliştirip ilerletecek tasarlanmış faaliyetleri içerir (Duyan, 2014, s.17).

Sosyal hizmet uzmanı bireyi biyopsikososyal bir varlık olarak değerlendirir ve bireyin sosyal işlevselliğini arttırmak için çalışır. Bireyin yaşamış olduğu sorunları yalnızca bireye özgü değil toplumsal boyutunu da ele alarak değerlendirir. Sosyal hizmet uzmanı şizofreni tanısı almış bireylerin damgalanmasına yönelik çok boyutlu değerlendirmeler yaparak müdahalenin nereye odaklanması gerektiğine karar verir. Bu aşamada şizofreniye yönelik toplumsal damgalanma, ayrımcılık ve dışlanmanın sebepleri ve bunlar sonucunda bireysel ve sosyal olarak ortaya çıkan sorunları araştırır, inceler ve değerlendirir.

Şizofreniye yönelik damgalanmaya ilişkin sosyal hizmet uzmanlarının en önemli görevlerinden biri sosyal politika sürecine etkin olarak katılımdır. Çünkü şizofreni kendine özgü birtakım sorun ve gereksinimleri olan bir ruhsal engel türüdür. Bundan dolayı da diğer engel gruplarından ayrılmaktadır. Türkiye’de engellilere yönelik mevzuata bakıldığında devletin engelli bireylerin eğitimini, istihdamını, sağlık hizmetlerine erişimini, toplumsal uyumlarını ve topluma katılımlarını sağlayacak hizmetleri sunmakla ve her türlü ayrımcılıkla mücadele ederek bu bireylerin haklarını korumakla yükümlü olduğu görülmektedir. Ancak şizofreni tanısı almış bireylerin engellilere tanınan hak, ayrıcalık ve muafiyetlerden yararlanabilmeleri için psikiyatrik teşhisin yanı sıra hastanelerden ruhsal sorunlarının derecesini (engel oranı) içeren

sağlık kurulu raporu edinmeleri gerekmektedir. Engel oranı %40 ve üzerinde sağlık kurulu raporu bulunan psikiyatrik teşhis alan tüm bireyler engelli bireylere sağlanan tüm hak, ayrıcalık ve muafiyetlerden faydalanabilmektedir (Yılmaz, 2012, s.3).

Engelliler için oluşturulan yasalar şizofreni tanısı almış bireylerin gereksinimlerinin karşılanmasında yetersiz kalmaktadır. Çünkü şizofreniye bağlı olarak oluşan engellilik hali sabit kalmayıp artıp azalabilmektedir. Yani manik atak esnasında ağır engelli olan bir birey, atak sonlandığında tamamen normal kapasitesine ulaşabileceği gibi aynı birey bir sonraki depresif atağında yardımsız hiçbir ihtiyacını göremeyecek kadar bağımlı olabilmektedir (Çınarlı, 2008, s. 19). Bunun yanı sıra yasalarda tanımlanan haklara ulaşma konusunda uygulanabilirlikte denetim eksikliği de hak ihlallerine yol açarak bireylerin ayrımcılığa maruz kalmalarına neden olabilmektedir. İşe alma konusunda gösterilen isteksizlik, sigortalanma gibi durumlarda adaletsizliğe uğrama, yasalar karşısında zor durumda kalma, ruhsal hastalığı olan kişilerin sosyal ortamlara dahil olma konusunda engellerle karşılaşması (Üçok, 1999, s.68) gibi nedenler bu bireylerin ihtiyacı olan bakımı alabilmesi, gereken sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi, istediği eğitimi alabilmesi, çalışabilmesi, toplumsal yaşama aktif olarak katılabilmesi ve bireyin sahip olduğu hakları koruyabilmesi için mücadele edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanı şizofreni tanısı almış bireyin sosyal işlevselliğini engelleyen ve haklarının ihlaline yol açan tüm ayrımcı tutum ve eylemler karşısında bireyin toplumsal kaynaklara erişebilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için bireyin savunuculuğunu yaparak sosyal değişimi hedeflemektedir. Sosyal hizmet uzmanı mevzuat ve uygulama hakkında bilgi sahibidir ve eksikliklerin farkına varılmasını sağlamak için devlet mekanizmalarını hareket geçirecek eylemler yapmaktadır. Ayrıca yasa yapıcıları damgalanmanın şizofreni tanısı almış bireyler üzerindeki etkileri hakkında bilgilendirerek yasa ve uygulamadaki eksiklikleri gidermek için onlar ile işbirliği içerisinde çalışmalar yürütmekte ve politika girişimleri için faaliyetlerde bulunmaktadır.

Şizofreni tanısı almış bireylerin damgalanmasında tedavi yaklaşımları da etkili olmaktadır. Literatürde kurum temelli hizmetlerin dışlama-damgalama pratiklerini artırıcı etkisi olduğu vurgulanmakta (aktaran Aktaş, Başer & Kırılıoğlu, 2013, s.188) yaşanan yerde verilen hizmetin ise damgalamayı azaltacağı belirtilmektedir (aktaran Aktaş, Başer & Kırılıoğlu, 2013, s.188). Bu yerlerde sivil toplum örgütlerinin göstereceği faaliyetler olumlu etki yaratabilir. Örneğin Şizofreni Dernekleri Federasyonu'na bağlı

faaliyet gösteren Mavi At Kafe Kültür ve Yaşam Ortamı Ankara'nın merkezi bir semtinde kurulmuş olup şizofreni tanısı almış bireyler ve aileleri ile toplumun diğer bireylerinin bir araya gelmelerine ve beraber sosyalleşebilmelerine olanak sunmakta ve böylelikle toplumun şizofreni tanısı almış bireylere yönelik olumsuz düşünce ve tutumlarını azalmaktadır. Doğan ve ark. (2002) tarafından, ilaç tedavisine ek olarak psikososyal yaklaşımların hastaların gidişini ve aile işlevlerini nasıl etkilediğini araştırdıkları çalışma, bireylerin psikososyal yaklaşımlardan olumlu yönde etkilendiğini göstermiştir. Çalışmanın bulguları, hastaların yaşam kalitelerinin arttığını, aile ilişkilerinin ve toplumsal ilişkilerinin iyileştiğini, işlevlerini yerine getirmede daha iyi bir konuma geldiklerini göstermiştir (aktaran Kılıç & Saruç, 2015, s.56).

Son zamanlarda Türkiye'de ruh sağlığı politikaları reform sürecine girmiş ve kurum temelli ruh sağlığı hizmetlerinden toplum temelli ruh sağlığı hizmetleri şeklinde bir değişikliğe gidilmeye başlanmıştır. Sağlık Bakanlığı 2006 yılında "Ulusal Ruh Sağlığı Politikası" metnini, 2011 yılında ise "Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı" nı yayınlamıştır. Sağlık Bakanlığı tarafından 2006 yılında hazırlatılan ulusal ruh sağlığı politika metninde toplum temelli modele geçiş tavsiye edilmiş ve Sağlık Bakanlığı ruh sağlığı politikasında hastane temelli modelden toplum temelli modele geçme kararı almıştır (Alataş, Kahiloğulları & Yanık, 2011, s.2). Toplum temelli ruh sağlığı modeline geçişle birlikte, ruhsal rahatsızlığı olan bireylerle toplumun bilinçli bir şekilde etkileşimi, bu bireylerin insan hakları çerçevesinde muamele görmesi, toplumun ruhsal rahatsızlıklar hakkında bilgi ve bilinç sahibi olması, damgalamanın önüne geçilmesi ve böylelikle bu bireylerin kendilerine ve başkalarına karşı ördükleri duvarı yıkmaları sağlanabilir (Akgül, Arslan & Çiftçi, 2015, s.167). Toplum ruh sağlığı merkezlerinin, bütüncül yaklaşım doğrultusunda mikro düzeyde hastalara, mezo düzeyde bu hastaların ailelerine ve makro düzeyde topluma yönelik müdahalelerde bulunan bir merkez olma özelliği taşıdığı görülmektedir. Ayrıca toplum ruh sağlığı modeline geçişle birlikte sosyal hizmet uzmanının sorumlulukları da artış göstermiştir. Toplum temelli ruh sağlığı modeli sosyal hizmetin ilke ve değerleri ile uyumludur. Bu tedavi modelinde olduğu gibi sosyal hizmet yaklaşımında da güçlendirme, kendi kaderini tayin, müracaatçı merkezli çalışma ve savunuculuk bulunmaktadır. Ruh sağlığı merkezinde savunucu sosyal hizmet uzmanı hastaların şikâyetlerini dinler ve bunların nasıl çözülebileceğine dair çözümler elde etmeye çalışır (Akgül vd., 2015, s.170). Ancak Türkiye'de son zamanlarda çok sayıda Toplum Ruh Sağlığı Merkezi açılmış olsa da

çalışan personelin bu sisteme hazır olmaması, eğitim yetersizliği, ücretlendirme eksiklikleri, çalışanların sık olarak değişmesi önemli sorunlardandır. Ayrıca birinci basamak sağlık hizmetleriyle entegrasyonu, aile hekimlerinin bu alandaki farkındalığı, eğitimi ve işbirliği sağlanamaması nedeniyle bu merkezler niceliksel olarak artış göstermiş olsa da yeterli niteliğe ulaşamamıştır. Toplum Ruh Sağlığı Merkezlerinin etkili hizmeti verebilmesi için ruh sağlığı alanında çalışan meslek elemanlarının bir araya gelerek tartışma platformu oluşturmaları bu sayede geri bildirimler yoluyla eksikliklerin giderilmesi konusunda eyleme geçilmesi mümkün olabilir (Soygür, 2016, s.2).

Ayrıca sosyal hizmet uzmanı damgalamayla mücadelede kurumlar arası işbirliği sağlamak, hasta ve ailelere sosyal ve yasal hakları konusunda destek ve danışma hizmeti vermek, yaptığı işlemlerle ilgili kayıtları tutmak, projeler geliştirmek gibi birçok faaliyet ve uygulamada etkin rol oynar (Akgül vd., 2015, s.172).

Şizofreni hastalığının toplumsal bağlamı ve sosyal hizmet çerçevesini sivil toplum anlayışına göre de incelemek gerekir. Şizofreni hastalığının tedavisinde de sivil toplum örgütleri psikososyal ve toplumsal tedavi girişimlerine yönelik çabaların bir parçası olarak faaliyet göstermektedir. Şizofreni tanısı almış bireylerin hastalık sürecinde yaşadıkları biyolojik, ruhsal ve bilişsel sorunların yanı sıra toplumsal boyutta damgalanmaları, toplumun hastalıkla ilgili yanlış bilgi ve inanca sahip olmaları, yasal düzeyde haklarının ihlal edilmesi, ailelerin süreçten olumsuz etkilenmesi gibi durumlar sivil toplum örgütlerinin önemini daha da ön plana çıkarmaktadır. Özellikle şizofreni tanısı almış bireylerin ve ailelerin gönüllü katılımlarını sağlayacak örgütsel faaliyetlerde yer almaları kendilerini gerçekleştirmelerine, işlevsel olmalarına katkı sağlayarak toplumsal damgalanmanın önüne geçilmesinde oldukça önemlidir. Türkiye'de şizofreni alanında faaliyet gösteren Şizofreni Hastaları ve Yakınları Dayanışma Derneği, Şizofreni Dostları Derneği, Şizofreni Gönüllüleri Dayanışma Derneği, Avrasya Şizofreni Derneği gibi bazı sivil toplum örgütleri Şizofreni Dernekleri Federasyonu çatısı altında birleşmişlerdir. Bu durum şizofreniye yönelik yürütülen çalışmaların ortak bir çaba ve dayanışma içerisinde olduğunun olumlu bir göstergesidir.

Şizofreni tanısı almış bireylerin damgalanmasının önlenmesi için birey ve ailelerin gönüllü olarak örgütlenmesine yönelik projeler geliştirmeye katkı sağlamak da makro düzeyde bir sosyal hizmet müdahalesidir. Sosyal hizmet uzmanları bu projeler ile toplumda damgalanmaya yol açan tutum ve davranışların değiştirilmesini, toplumda

şizofreniye yönelik farkındalık geliştirmeyi hedeflemektedir. Bunun için kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği sağlayarak proje ve programlar geliştirilmesi için çalışmalar yürütmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Şizofreni, damgalanmadan en çok etkilenen ruhsal engel türlerinden biridir. Şizofreni tanısı almış bireyin “tembel, işe yaramaz, saldırgan, evlenilmemesi gereken birey” olarak damgalanması zamanla bireyde içselleştirilmiş damgalanmayı tetiklemekte ve onun toplumdaki uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu durum şizofreni tanısı almış bireyin ve ailesinin sosyal hayatını etkilemekte, hastalığın getirdiği negatif belirtilerin yanı sıra damgalanma nedeniyle de bireyin sosyal işlevselliği olumsuz yönde etkilenmektedir. Toplumda şizofreniye yönelik bu damgalanma nedeniyle bireyi çevresi içerisinde ele alarak bireylerin sosyal işlevselliklerini arttırmayı ve haklarına erişebilme özgürlüklerini esas alan sosyal hizmet mesleğinin mikro, mezo ve makro uygulamalarına olan gereksinim de artmaktadır.

Mikro ve mezo boyutlarda bireyi, ailesini ve çevresini kapsayan müdahalelerde bulunmak gerekirken makro boyutta ise sürece toplumun da katılımını amaçlayarak kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve politika yapıcılar ile işbirliği içerisinde çalışmalar yürütecek müdahalelere ihtiyaç vardır. Damgalamanın bireysel boyuttan çok toplumsal boyutta bir sorun olması nedeniyle toplumda şizofreniye yönelik damgalanmanın önlenmesinde en çok makro müdahalelere ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Damgalamanın azaltılması ve önlenmesinde makro boyutta müdahaleyi ve çalışmalarını daha geniş kitlelere ulaştırmak, kalıcı, hızlı ve uygulanabilir çözümler sağlamak açısından sosyal politika uygulamalarına ağırlık vermek gerekmektedir. Ancak Türkiye’de şizofreniye yönelik damgalamayı önleyici ve azaltıcı sosyal politika çalışmalarının yetersiz olduğu görülmektedir.

Bu noktada şizofrenide damgalanmanın önlenmesi ve azaltılması için yapılacak sosyal politika uygulamalarında; damgalanmanın sebepleri ve bireyler üzerindeki sonuçları kapsamında araştırmalar yapmak, projeler geliştirmek, toplumu şizofreni konusunda eğitmek, damgalanmanın sonuçları konusunda toplumdaki bireylerin bilgi ve bilinç kazanmalarını sağlamak, şizofreniye yönelik çalışan ilgili kurum ve kuruluşlarda personeli bilgilendirici çalışmalar yapmak sosyal hizmet uzmanlarının önemli

görevlerindedir. Eğitim kurumlarında çocuklara ve ailelere yönelik seminerler vermek, broşürler ve filmler ile bilgilendirmek damgalanmaya yönelik bilinçlendirmeyi arttıracaktır. Ayrıca fiziksel engelli bireyler için yapılan kaynaştırma eğitiminin ruhsal engelliler için de uygulamaya geçirilmesi, fırsat eşitliğinin sağlanamaması sebebiyle eğitim sisteminden dışlanan bireylerin hem haklarına erişebilmesini sağlamak hem de sosyal konumlarını güçlendirmek açısından önemlidir.

Sosyal hizmetin savunuculuk ve arabuluculuk rolleri ile sosyal değişimi teşvik edecek siyasal eylemler aracılığıyla yasalar, sosyal kurumlar ve sosyal sistemleri geliştirecek tasarlanmış faaliyetlerde bulunmak önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları politika yapıcılar ile işbirliği içerisinde olarak şizofreni tanısı almış bireylere yönelik olumlu politikalar geliştirilmesine yardımcı olmalıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının şizofreni tanısı almış bireylerin sorunlarını ve gereksinimlerini hem bireylerin kendilerinden hem de buna yönelik araştırmalar ve istatistiksel verilerden yola çıkarak elde etmesi ve politika yapıcılar ile paylaşması daha gerçekçi ve çözüm odaklı uygulamalar ortaya konulmasını sağlayacaktır. Ruhsal engellilerin gereksinimlerinin karşılanmasında oluşturulan yasaların yetersiz kaldığı durumlarda ise hak ihlallerine neden olacak ve sorunların çözümlerini zorlaştıracak uygulamalardan ziyade hayata geçirilebilecek düzenlemelere ve çalışmalara yer vermek gerekmektedir.

Şizofreni tanısı almış bireylerin bilişsel, sosyal ve ruhsal işlevsellik düzeylerinin artması için kurum temelli tedaviler yerine toplum temelli tedavileri yaygınlaştırmak ve kurumların da niceliksel ve niteliksel olarak iyileşmelerine, gelişmelerine yatırım yapmak, hizmet veren kurumlarda da bireyin işlevselliğini engelleyen standart uygulamalardan farklı strateji ve çözüm önerileri geliştirerek bireylere uygulanacak tedavi hizmetlerinin çeşitlendirilmesi sağlamak, damgalanmanın önlenmesinde toplumu bu sürece dahil etmek, topluma hızlı ve etkili ulaşmak açısından medyanın gücünden yararlanmak olumlu sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Ayrıca şizofreni tanısı almış bireye sahip ailelere ve bu konuda gönüllü olarak aktif katılım sağlayacak örgüt faaliyetlerine destek vermek sivil toplum örgütlerinin etkin rol almasını sağlamak toplumun dinamikliği ve uygulanacak politikaların etkililiği açısından önemlidir.

Sonuç olarak bu çalışmada toplumda gerek hastalıkları gerek damgalanmanın getirdiği olumsuz durumlar sebebiyle dışlanan, hak ihlallerine uğrayan, bilişsel, ruhsal ve sosyal düzeylerde var olmaları engellenen, kendilerini topluma uyumlu hale getirecek, sosyalliklerini ve iyilik hallerini artıracak gerekli politika ve uygulamalara ihtiyaç duyan

şizofreni tanısı almış bireylere yönelik ruhsal engellilik bağlamında yürütülen çalışmaların eksikliği vurgulanmış ve şizofreni tanısı almış bireylerin toplumda damgalanmasının önlenmesine yönelik yapılacak ve yapılması muhtemel sosyal politika uygulamaları için öneriler sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Adana, F., Arslantaş, H. (2011). Şizofreninin Bakım Verenlere Yükü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3 (2), 251-277.

Aker, T., Boratav, C., Liman, O., Ögel, K., Özmen, E., Sağduyu, A., Tamar, D., Uğuz, O. (2002). Birinci Basamak Hekimlerinin Şizofreniye Bakış Açısı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3 (1), 5-13.

Akgül, F., Arslan, E., Çiftçi, G. E. (2015). Kurum Bakımından Toplum Temelli Bakıma Geçiş: Toplum Ruh Sağlığı Merkezlerinde Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rolü. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26 (1), 136-175.

Aktaş, M. A., Başer, D., Kıriloğlu, M. (2013). Sosyal Hizmet Mesleğinin Bir Uygulama Alanı Olarak Toplum Temelli Ruh Sağlığı Sistemi ve Güncel Değişimler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24 (2), 179-192.

Alataş, G., Kahiloğulları, K. A., Yanık, M., (2011). Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı. Ankara: Sağlık Bakanlığı. <https://www.psikolog.org.tr/doc/ulusal-ruh-sagligi-eylem-planı.pdf> adresinden alınmıştır.

Alptekin, K., Binbay, T., Ulaş, H. (2010). Şizofreni Epidemiyolojisine Türkiye'den Katkı Yapmak: Nasıl ve Neden?. *Klinik Psikiyatri*, 13 (Ek 1), 9-15.

Altan, Ö.Z. (2007). *Sosyal politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Altınöz, A. E., Aslan, S. (2010). İlgörü Kavramı ve Şizofreni. *Psikiyatride Derlemeler, Olgular ve Varsayımlar*, 4 (2), 1-2.

Aykara, A. (2015). *Zihinsel Engelli Kardeşe Sahip Bireylerin Yaşantılarının Değerlendirilmesi*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Belene, E. (2009). Şizofreni'de Anksiyete Belirtilerinin, Pozitif, Negatif ve Depresif Belirtiler, İntihar Düşüncesi, İlgörü Ve Yaşam Kalitesi Açısından İncelenmesi. Uzmanlık tezi, Tc. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Ord. Prof. Mazhar Osman Ruh Sağlığı Ve Sinir Hastalıkları Eğitim Ve Araştırma Hastanesi 9. Psikiyatri Bölümü, İstanbul.

Bilge, A., Çam, O. (2010). Ruhsal Hastalığa Yönelik Damgalama İle Mücadele. *Taf Preventive*

Medicine Bulletin, 9 (1), 71-78.

Bilge, A., Çam, O. (2013). Türkiye’de Ruhsal Hastalığa/Hastaya Yönelik İnanç, Tutum ve Damgalama Süreci: Sistemik Derleme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4 (2), 91-101.

Bostancı, N. (2005). Ruhsal Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Stigma ve Bunun Azaltılmasına Yönelik Uygulamalar. *Düşünen Adam*, 18 (1), 32-38.

Çam, O., Çuhadar, D. (2011). Ruhsal Hastalığa Sahip Bireylerde Damgalama Süreci ve İçselleştirilmiş Damgalama. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2 (3), 136-140.

Cerit, C., Işık, S., Karayün, D., Özyıldırım, İ., Özten, İ., Üçok, A., Yıldız, M. (2012). Şizofreni Hastaları, Hasta Yakınları ve Majör Depresif Bozukluk Hastalarında Kendini Damgalama. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13, 1-7.

Çınarlı, S. (2008). Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli Hakları. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Çoban, S., Medik, K., Özkan, B., Saraç, B. (2014). Kronik Ruhsal Bozukluğu Olan Hasta Yakınlarının Stigmaya İlişkin Görüşleri. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik E-Dergisi*, 2 (1), 1-6.

Doğan, O., Doğan S., Çoker F., Tel. H., Palatöz, Ö., Başeğmez, F. D. (2002). Şizofrenide Psikososyal Yaklaşımlar: Ayaktan Hastalar. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3 (2), 69-74.

Doğanavşargil, B. G. (2013). Damgalanma ve Ruh Sağlığı. *Arşiv Kaynak ve Tarama Dergisi*, 22 (2), 231-251.

Duyan, V. (2014). *Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma.

Ertekin P. Ş., Tel, H. (2012). Ayaktan İzlenen Psikiyatri Hastalarında İçselleştirilmiş Damgalama ve Benlik Saygısı. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 3 (2), 61-66.

Eryıldız, D. (2008). Gündüz Hastanesi Ve Rehabilitasyon Merkezi’ne Devam Eden Kronik Şizofreni Hastaları İle Bir Rehabilitasyon Programına Katılmayan Kronik Şizofreni Hastalarının İşlevsellik Ve Yaşam Kalitesi Açısından Karşılaştırılması. Uzmanlık tezi, T.C Sağlık Bakanlığı Bakırköy Prof. Dr. Mahzar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul.

Horejsi, C. J. & Sheafor, B. W. (2014). *Sosyal hizmet uygulaması temel ilke ve teknikler*. Ankara: Nika.

Kalaycı, R. A. (2007). Ruhsal ve Duygusal Engelliler- Aile Eğitim Rehberi. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293f28369dc32358ee2b2a/kutuphane_30_05_ruhsa

I_ve_duygusal_ozurluler.pdf adresinden alınmıştır.

- Kaya, Y. (2013). Şizofreni Hastalarının Sosyal İşlevsellikleri ve Hastalara Bakım Veren Yakınlarının Bakım Yükü. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, K. A., Saruç, S. (2015). Toplum Ruh Sağlığı Merkezinden Hizmet Alan Hastaların Sosyal Profili ve Merkezde Verilen Hizmetler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26 (2), 53-71.
- Küçükkaraca, N., Akçay, S. (2017). Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Ruhsal Hastalığa Yönelik İnançlarının Belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28 (1), 27-46.
- Pozitif Ayrımcılık Merkezi, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2009). 23 Temmuz 2017 tarihinde <http://www.pozitifayrimcilikmerkezi.org/bm-engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesme> adresinden alınmıştır.
- Soygür, H. (2016). Türkiye'de Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri: Quo Vadis?. *Arch Neuropsychiatr*, 53, 1-3.
- Taşkın, E.O. (2007). İçselleştirilmiş damga ve damgalanma algısı. Oryal Taşkın (Ed.), *Stigma Ruhsal Hastalıklara Yönelik Tutumlar Ve Damgalama içinde* (s. 31-40). İzmir: Meta.
- Taşkın, O., Yüksel, E. (2005). Türkiye'de Hekimler ve Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Ruhsal Hastalıklara Yönelik Tutum ve Bilgileri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 6, 113-121.
- Tuncay, T., Oral, M. (2012). Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve Sorumlulukları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23 (2), 93-114.
- Üçok, A. (1999). Şizofreni: Damga, Mitler ve Gerçekler. *Psikiyatri Dünyası*, 3, 67-71.
- Yıldız, M. (2004). Psikiyatrik rehabilitasyon. Işık Sayıl (Ed.), *Bireyden Topluma Ruh Sağlığı içinde* (s. 151-164). İstanbul: Erler.
- Yılmaz, V. (2012). Türkiye'de Ruh Sağlığı Politikaları: Tespitler ve Öneriler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. http://aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/RUSIHAK_Turkiye_de_Ruh_Sagligi_Politikalari.pdf adresinden alınmıştır.
- Yolcuoğlu, İ.G. (2012). Türkiye'de Sosyal Politika Ve Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23 (2), 145-158.

Araştırma

POLİOMYELIT SEKELİ OLAN BİREYLERDE SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİNİN TOPLUMSAL KATILIMLARINA ETKİSİ¹

THE EFFECT OF LEISURE ACTIVITIES TO PARTICIPATION IN PEOPLE WITH POLIOMYELITIS

Gökçen Akyürek²

Gonca Bumin³

ÖZET

Bu çalışmanın amacı serbest zaman aktivitelerinin poliomiyelit sekeli olan bireylerin toplumsal katılımlarına etkisini araştırmaktır. Çalışmaya Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan poliomiyelit sekelli 66 birey alındı. Bireylerin %33,3'ü kadın (n=21) ve yaş ortalaması 32,7±7,8 yıldır. Bireylere toplumsal katılımı değerlendirmek için Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Yetiyitimi Değerlendirme Çizelgesi II (WHO Disability Schedule II- WHO DAS II) ve serbest zaman aktivitelerinden memnuniyeti değerlendirmek için Serbest Zaman Değerlendirme Anketi (Leisure Satisfaction Scale-short form, LSS-SF) uygulandı. Ölçekler arası ilişkilere spearman korelasyon katsayısı ile bakıldı. Bu nicel çalışma, odak grubu olan poliomiyelitli bireylerin serbest zaman memnuniyet ve toplumsal katılımları ile ilgili bulgularını göstermektedir. Sonuçlar, poliomiyelitli bireylerin serbest zaman aktivitelerinden memnuniyetin; çevresel faktörler, iletişim ve etkileşim becerileri ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu gösterdi (p<0,05). Bedensel engelli bireylerin serbest zaman aktivitelerine katılımlarının teşvik

¹ Bu çalışma 14. Fizyoterapide Gelişmeler Sempozyumunda özet bildiri olarak sunulmuştur.

² Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ergoterapi Bölümü Uzman Fizyoterapist.

E-posta: gkcnakyrk@gmail.com

³ Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ergoterapi Bölümü Öğretim Üyesi Prof.Dr.

edilmesi, toplumsal katılım düzeylerinin artması bakımından önemlidir. Toplum ve politikalar, bu bireylerin serbest zaman aktivitelerine dahil olmalarını destekleyecek girişimlerde bulunmaya çalışmalıdırlar.

Anahtar sözcükler: Poliomyelit, katılım, serbest zaman, mobilite

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the effect of leisure activities on the social participation of people with disabilities. 63 individuals with poliomyelitis who live in various regions of Turkey were included in the study. 33.3% of the subjects were female (n = 21) and the mean age was 32.7 ± 7.8 years. The WHO Disability Schedule II (WHO DAS II) was used to assess social participation and the Leisure Satisfaction Scale-short form (LSS-SF) was used to assess satisfaction with leisure activities. Spearman correlation coefficients were used to evaluate interrelationships between scales. This quantitative study reported on findings from this focus group: people with poliomyelitis. The results showed that leisure activities in people with poliomyelites had a significant relationship with environmental factors, communication and interaction skills. Encouragement of participation of people with disabilities in leisure activities is important in terms of their increase in social participation levels ($p < 0.05$). Community should be working on initiatives that would support the inclusion of these people in leisure activities.

Keywords: Poliomyelitis, participation, leisure activities, mobility

GİRİŞ

Post-polio sendromu (PPS), en az 15 yıllık stabil nörolojik işlev sonrasında yavaş ilerleyici kas kuvvet zayıflığı, kas yorgunluğu ve enduransı ile karakterizedir (Lord et al, 2002; Gonzalez et al, 2002; Fordyce et al 2008). Ayrıca genel yorgunluk, kas ve eklem ağrıları semptomları da tabloya eşlik eder (Hildegunn et al, 2007; Jensen et al, 2011). Ortaya çıkan bu tablo ile ilgili bireylerin fiziksel mobilite, günlük yaşam aktivitelerine katılımlarının kısıtladığını belirten uzunlamasına çalışmalar mevcuttur (Nollet et al, 2002; Sorenson et al, 2005; Stolwijk-swuste et al, 2007, 2010; Willen et al, 2007; Klein et al, 2008).

Serbest zaman önceleri kendine bakım ve üretici aktiviteler dışında kalan zaman veya dinlenme (Datillo, 1999) olarak algılansa da sonrasında keyif veren, eğlenceli aktivitelere katılım olarak tanımlanmaktadır. Serbest zaman eğlenceyi bir bağlam, bir aktivite ve bir deneyim olarak değerlendiren bir kavramdır (Datillo, 1999; Hutchison & McGill, 1998; Primeau, 2003). Her bireyin yaşam tarzı ve keyif aldığı aktiviteler farklıdır. Bunların niteliği ve tatmin olma seviyeleri değişebilir (Stumbo & Peterson, 2004) . Ancak araştırmalar serbest zaman aktivitelerine katılımın pek çok yararını belirtmektedir. Bunlardan başlıcaları fizyolojik (tansiyon, genel sağlık düzeyi, obezite vb), psikolojik, duygusal (kendi kimliğinin gelişmesi, planlama, fırsat geliştirme, seçim yapmayı, sorumluluk almayı, stresle başa çıkma becerisini geliştirmesi), ve sosyal (sosyal etkileşim becerisi, sosyal destek ağlarının geliştirilmesi, iletişim ve etkileşim becerilerini geliştirmesi) yararlarıdır (Stumbo & Peterson, 2004).

Son zamanlarda gelişen teknoloji ve değişen çevresel faktörler ve ulaşılabilirliğin artması ile bedensel engelli bireylerin günlük yaşamları etkilenecek serbest zaman kavramı daha ön plana çıkmıştır. İnsanların hayatlarında sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyde meydana gelen değişim, farkındalıkların artması vb. nedenler ile engelli bireyler yaşam kalitelerini olumlu yönde etkileyecek aktiviteleri hem rekreasyon amaçlı hem de sağlıklarını iyileştirici olarak artan bir ivme ile gerçekleştirme eğilimindedirler (Kurar ve Baltacı, 2014; Güner 2015). Ergoterapistler bireylerin aktivite performanslarını birey, çevre aktivite bileşenlerinin dinamik ilişkisi içerisinde incelerken (Law et al, 1997) odak noktalarından biri de serbest zaman aktiviteleridir (Ragheb and Beard, 1980). Bireyler serbest zamanlarında ne yapacakları konusunda kendi tercihlerini yaparken, bu seçimlerden memnuniyetleri ve katılımlarını etkileyen faktörlerin değerlendirmeleri önemlidir (Knox, 1998). Literatüre baktığımızda engelli bireylerle ilgili çalışmalar ağırlıklı olarak kendine bakım ve üretici aktivitelere odaklandığından serbest zaman aktivitelerine katılım konusundaki bilgiler sınırlıdır (Willén and Grimby, 1998; Ahlström and Karlsson, 2000; Burger and Marincek, 2000; Wennerberg and Ahlström, 2000; Thorén-Jönsson, 2001; Kling et al., 2002a; Kling et al., 2002b). Bu nedenle çalışmamızın amacı serbest zaman aktivitelerinin poliomiyelit sekeli olan bireylerin toplumsal katılımına etkisini araştırmaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmaya Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan poliomiyelit sekelli 66 engelli

birey alındı. Çalışmaya dahil edilme kriterleri poliomyelit tanısı almış olmak, fiziksel veya psikolojik başka bir engeli olmamak, 18-55 yaş arasında olmak ve anketleri dolduracak kadar Türkçe bilgisine sahip olmaktır. Bireylerin %33,3'ü kadın (n=21) ve yaş ortalaması 32,7±7,8 yıldı. Bireylerin 17'si tekerlekli sandalye, 32'si yürüme yardımcısı bir cihaz (baston, koltuk değneği, yürüteç) kullanıcısı idi. Diğerleri ise bağımsız mobilitesini sağlayabiliyorlardı. Çalışmamızın katılımcıları genellikle aktif, toplumsal yaşama uyum sağlamaya çalışan (%70'i televizyon ve internet ile, %57'si ev dışı sosyal faaliyet ile, %45'i spor ile, %24'ü hobileri ile uğraşiyor ve %12'si kahvehane veya kafeye gidiyorken, %40'ı da bir işte çalışıyor) bireylerdi.

Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi etik komisyonu tarafından değerlendirilerek onaylanmıştır. Çalışma ile ilgili bilgilendirilen bireyler katılacaklarını beyan ettikten sonra gönüllü katılım formu imzalamışlardır.

Bireylere toplumsal katılımı değerlendirmek için DSÖ Yetiyitimi Değerlendirme Çizelgesi II (WHO Disability Schedule II- WHO DAS II) ve serbest zaman aktivitelerinden memnuniyeti değerlendirmek için Serbest Zaman Değerlendirme Anketi (Leisure Satisfaction Scale, LSS-SF) uygulandı.

WHO-DAS II, DSÖ tarafından geliştirilmiş, 36 maddeli yarı yapılandırılmış bir görüşme ölçeğidir. Tıbbi tanıdan bağımsız olarak, bireyin aktivite düzeyinde ve topluma katılımında olan kısıtlılıkları belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Bu araç, bireyin belli aktiviteleri yaparken ne kadar güçlük çektiğini saptamaya çalışmaktadır. Bu çizelge birçok kültürde ortak olarak önemli sayılan aktiviteleri içeren 6 alandan oluşmaktadır. Bunlar; anlama ve ilişki kurma, hareket etme ve bir yerden bir yere gitme, kendine bakım, insan ilişkileri, yaşam faaliyetleri ve toplumsal yaşama katılıma yönelik kapsamlı soruları içerir. Tüm bu alanlarla ilgili sorularda bireyin son bir ayda o aktivite sırasında ne kadar güçlük çektiğini hiç, hafif, orta, çok fazla, aşırı/hiç yapamıyorum şeklinde alınan cevaplarla 1-5 arasında puanlanmaktadır. Bu değerlendirme yaklaşık 20 dakika sürmektedir. WHO-DAS II'nin puanlaması sırasında alan puanları soru sayısına göre ağırlıklı olarak hesaplanmakta ve alan puanları ve toplam DAS puanı 100 üstünden değerlendirilmektedir (Uluğ et al, 2001).

Serbest Zaman Değerlendirme Anketi (Leisure Satisfaction Scale-LSS) bireyin serbest zaman aktivitelerinin bireyler tarafından algısı ve tatminini ölçmek için tasarlanmıştır. Çalışmada kısa formu kullanılan 24 maddeli bu ölçeğin 6 alt ölçeği vardır ve her alt ölçek için 4'er madde belirlenmiştir. Bu alt ölçeklerin konusu şöyledir. 1) Psikolojik;

bireyler kendilerine özgürlük sunan aktivitelere katılmak için isteklidirler; yetenek ve becerilerini kullanmak için kendilerine meydan okuyan aktivitelerle meşgul olurlar. 2) Eğitim; bireyler kendileri ve çevreleri hakkında bir şeyler öğrenmek gibi serbest zamanlarında entelektüel uyarımlar ararlar. 3) Sosyal; bireyler; özgürce seçtikleri, sosyal ilişkileri geliştiren grup ve topluluklara katılırlar. 4) Gevşeme; serbest zaman aktiviteleri bireyi iş hayatından kaynaklanan stres ve gerginliklerden kurtarır. 5) Fiziksel; bu aktiviteler bireyi yeniler ve fiziksel sağlıklarını geliştirir. 6) Estetik; birey seçtiği aktiviteyi iyi tasarlanmış çevrede yaptığında daha tatmin olur. Bu ölçeğin puanlanması 'likert' skalası ile değerlendirilir. '1' hemen hemen hiç doğru değil iken, '5' neredeyse her zaman doğrudur. 24-120 arasında puanlanır. 24 puan serbest zaman aktivitelerinden hemen hemen hiç memnun değil iken; 120 puan ise serbest zaman aktivitelerinden her zaman memnun anlamına gelir. Bu ölçeğin fiziksel engelli bireylerde geçerliği ($\alpha= 0,90$) ve güvenilirliği ($ICC=0,82$) Akyurek ve Bumin tarafından yapılmıştır (Akyurek ve Bumin, 2015).

Araştırmada serbest zaman tatmin ve toplumsal katılım ölçeği arasındaki ilişkiye Spearman korelasyon katsayısı ile bakılmıştır. Araştırmada, istatistiksel anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR VE SONUÇLAR

WHO-DAS II nin alt parametreleri; anlama ve ilişki kurma; mobilite; kendine bakım; insan ilişkileri; yaşam faaliyetleri ve toplumsal katılımı. LSS'nin alt parametreleri; psikoloji, eğitim, sosyal ilişkiler, gevşeme, fiziksel sağlık ve estetikti.

WHO DAS II'nin ilişki kurma ve anlama bölümü LSS'nin tüm alt skalaları ile ilişkili bulundu ($r :0,64; 0,50; 0,36; 0,33; 0,33; 0,30$)'du. WHO DAS II'nin mobilite bölümü LSS'nin sosyal ilişkilerin artırılması bölümü ile ilişkiliydi ($r:0,33$). WHO DAS II'nin kendine bakım bölümü LSS'nin psikolojik uyarımlar ve istekliliğin artırılması bölümü ile koreledir ($r:0,34$). WHO DAS II'nin insan ilişkileri ile yaşam bölümü LSS'nin psikolojik uyarımlar ve isteğin artırılması, gevşeme ile fiziksel sağlığın yenilenmesi bölümleri ile koreledir ve sırası ile r değerleri; ($r:0,36; 0,27; 0,36$)'dir ($p<0,05$).

Tablo. Serbest Zaman Aktiviteleri ve Toplumsal Katılım arasındaki ilişki

		DSÖ Yetiyitimi Değerlendirme Çizelgesi II					
Serbest Zaman Değerlendirme Anketi		Anlama	Mobilite	Kendine bakım	İnsan ilişkileri	Yaşam faaliyetleri	Katılım
Psikolojik	r	-,640**	,065	-,343**	-,362**	-,199	,167
	p	,000*	,613	,006*	,004*	,119	,189
Eğitim	r	-,502**	,129	-,117	-,129	,027	,139
	p	,000*	,314	,363	,315	,834	,278
Sosyal	r	-,364**	,333**	-,001	-,133	,102	,189
	p	,003*	,008*	,993	,297	,427	,138
Gevşeme	r	-,332**	,120	-,105	-,279 [†]	-,125	,058
	p	,008*	,350	,411	,027*	,330	,651
Fiziksel	r	-,330**	-,146	-,204	-,369**	-,202	-,033
	p	,008*	,252	,109	,003*	,113	,796
Estetik	r	-,308 [†]	,178	-,046	-,219	-,113	,013
	p	,014*	,163	,720	,084	,378	,917

*p<0,05 **p<0,001

TARTIŞMA

Bu araştırmanın temel amacı poliomyelit sekeli olan bireylerde serbest zaman aktivitelerinin toplumsal katılımlarına etkisini araştırmaktır. Çalışmamızın sonuçları polio sekeli olan engelli bireylerin serbest zaman aktivitelerine katılım ve memnuniyetlerinin; diğer bireylerle ilişki kurma ve anlama, insan ilişkileri ve yaşam, mobilite düzeyleri ve fonksiyonel bağımsızlıkları ile ilişkili olduğunu göstermiştir.

Çeşitli araştırmalarda serbest zaman aktiviteleri ile desteklenen engelli bireylerin depresyonunun azaldığı, yaşam kalitesi ve kognitif düzeyleri ile kendilerine yeterliliklerinin arttığı (Varner et al., 2008); fiziksel, bilişsel restorasyonun hızlandığı (Rupp et al., 2017; Mc Manus et al., 2008) ve psikososyal sağlığın olumlu etkilendiği (Bjornson et al., 2008) belirtilmiştir. Ayrıca aktiviteye uyum ve oryantasyon arttığında serbest zaman aktivitelerine katılımın sağlanabildiği görülmektedir (Palisona et al., 2011). Bizim çalışmamızda literatür ile uyumlu olarak serbest zaman aktivitelerine

katılımın bireyin bilişsel işlevlerin dikkati sürdürme, hafıza, öğrenme, anlama ve başlatma gibi parametreleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu parametrelerin de poliomyelitli bireylerin serbest zaman aktivitelerine katılımını, sürdürmesini ve başarılı olmasını olumlu yönde etkileyen önemli faktörler olduğu tespit edilmiştir.

Literatürde fonksiyonel bağımlılıkları yüzünden bireylerin serbest zaman aktivitelerine katılımlarının kısıtlı olduğu (Yalon-Chamovitz ve Weiss, 2008), katılımın ve kalitesinin giderek azaldığı (Trigg et al., 1999), serbest zaman aktivitelerine katılımın bireyin mobilite düzeyi nedeniyle en çok çevresel faktörlerden etkilendiği (Carpenter et al., 2007); engelliliğe adaptasyon sırasında geçen zamanın serbest zaman aktivitelerine ayrılan zamanın yerini aldığı (Powdthavee, 2009) gösterilmiştir. Yaptığımız araştırmada poliomyelitli bireylerin toplumsal katılımlarını engelleyen mobilite düzeyindeki kısıtlılıklarının; bireyin özgürce seçtiği, sosyal ilişkileri geliştiren aktivitelere dahil olmasını olumsuz etkilediği görülmüştür.

Bizim araştırmamızda bireyin kendine bakım aktivitelerinde başarılı olması ile serbest zaman aktivitelerinin psikolojik açıdan yetenek ve becerilerini kullanmak için istekli olması ve becerilerine meydan okuyan serbest zaman aktivitelerini seçerek tatmin olduğunu görmekteyiz. Yaptığımız çalışmada gevşemeyi sağlayan serbest zaman aktivitelerinin seçimi ile bilişsel ve insan ilişkilerinin ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Sarkamö'nün (2017) müzikli serbest zaman aktivitelerinin nörolojik rehabilitasyon alan bireylerde bilişsel emosyonel yararlarının olduğunu gösterdiği çalışması bu çalışmanın sonuçları ile uyumludur.

Çalışmamızda bireyin toplumsal katılım değerlendirmesine göre insan ilişkileri, sosyal ortamlara girme konusundaki başarısı ile serbest zaman aktivitelerine katılım sıklığı değerlendirildiğinde yetenek ve becerilerini kullanmak için istekli oldukları tespit edilmiştir. Bireylerin becerilerini zorlayan, gevşeme ve stresi azaltmaya katkıda bulunan, fiziksel olarak kendilerini güçlendirecek ve fiziksel uygunluğunu artıracak aktiviteleri tercih ettiğini görmekteyiz. Literatürde de düzenli serbest zaman aktivitelerine katılımın, bireylerin psikolojik durumları ve yaşam kaliteleri üzerine olumlu etki ederek bireyler arası etkileşim ve iletişimi arttırdığı, hayattan memnuniyeti ve dolayısıyla sağlık ve iyiliği olumlu etkilediği gösterilmiştir (Winger et al, 2014).

Demografik bilgi formunda bireylerin aile, ekonomik, mesleki durumları ile ilgili sorulara yer verilmemiş olması nedeniyle bu faktörlerin etkilerinin analiz edilememesi çalışmamızın limitasyonudur.

Sonuç olarak; poliomyelit sekeli olan bireylerin serbest zaman aktivite memnuniyetleri ile toplumsal katılımlarının ilişkili olduğu görülmektedir. Özellikle serbest zaman aktivitelerine katılımın toplumsal katılımın alt parametreleri olan bilişsel ve sosyal faktörler ile mobilite, kendine bakım aktiviteleri ve insan ilişkileri üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Bireylerin serbest zaman aktivitelerine katılımını artırmak için bu aktivitelerin birey merkezli olarak planlanması ve aktiviteye uyum sağlaması sürecinde bireylerin bilişsel düzeyleri ile sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinin değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonuçlarına göre müdahale programında bu becerileri geliştirici aktiviteler seçilmesi önemlidir. Bu nedenle bireylerin planlanan aktivitelere katılımlarının cesaretlendirilmesi ve serbest zaman aktivitelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahlström G, Karlsson U (2000). Disability and quality of life in individuals with post polio syndrome. *Disability and Rehabilitation* 22: 416-422.
- Akyürek G, Bumin G. (2015) *Psychometric Properties Of The Leisure Satisfaction Scale (LSS) Among Turkish People With Disabilities*. The 6th Asia-Pacific Occupational Therapy Congress. 2015 September 14-18, New Zealand. (SÖZEL SUNUM).
- Beard JG, Ragheb MG (1980). Measuring leisure satisfaction. *Journal of Leisure Research* 1: 20–33.
- Bjornson, K. F., Belza, B., Kartin, D., Logsdon, R., McLaughlin, J., ve Thompson, E. A. (2008). The relationship of physical activity to health status and quality of life in cerebral palsy. *Pediatric physical therapy*, 20(3), 247. doi: 10.1097/PEP.0b013e318181a959.
- Burger H, Marincek C (2000). The influence of post-polio syndrome on independence and life satisfaction *Disability and Rehabilitation* 22: 318–322.
- Carpenter, C., Forwell, S., J., Jongbloed, L., E., ve Backman, C., L. (2007). Community Participation After Spinal Cord Injury. *Archives Physical Medicine and Rehabilitation*, 88: 427-33.

- Datillo, J. (1999). *Leisure Education Program Palling: A Systematic Approach* (2nd ed.). State College, PA: Venture Publishing, Inc.
- Fordyce CB, Gagne D, Jalili F, et al. (2008). Elevated serum inflammatory markers in post-poliomyelitis syndrome. *J Neurol Sci*;271:80–6.
- Gonzalez H, Khademi M, Andersson M, et al. (2002). Prior poliomyelitis-evidence of cytokine production in the central nervous system. *J Neurol Sci*;205:9–13. □
- Güner B. (2015). Kadınların spor ve serbest zaman etkinliklerine katılım sorunlarının değerlendirilmesi *Journal of International Sport Science* 1(1);: 22-29.
- Hildegunn L, Jones K, Grenstad T, Dreyer V, Farbu E, Rekand T. (2007). Perceived disability, fatigue, pain and measured isometric muscle strength in patients with post-polio symptoms. *Physiother Res Int*;12:39–49.
- Hutchison, P., & McGill, J. (1998). *Leisure Integration, and Community*. 2nd ed. Toronto, ON: Leisurability Publications, Inc.
- Jensen MP, Alschuler KN, Smith AE, Verrall AM, Goetz MC, Molton IR. (2011). Pain and fatigue in persons with postpolio syndrome: independent effects on functioning. *Arch Phys Med Rehabil*; 92:1796–801.
- Klein MG, Braitman LE, Costello R, Keenan MA, Esquenazi A. (2008). Actual and perceived activity levels in polio survivors and older controls: a longitudinal study. *Arch Phys Med Rehabil*;89:297–303.
- Kling C, Persson A, Gardulf A (2002b). The ADL ability and use of technical aids in persons with late effects of polio. *Am J Occup Ther*, 56: 457–461.
- Kling C, Persson A, Gardulf, A (2002a). The health-related quality of life of patients suffering from the late effects of polio (post-polio). *Journal of Advanced Nursing* 3: 164–173.□
- Knox SH (1998). Treatment through play and leisure. In ME Neistadt, EB Crepeau (eds) *Willard and Spackman's Occupational Therapy* (9th edition). Philadelphia, PA: Lippincott, pp. 382–90.□
- Kurar İ, Baltacı F. (2014). Halkın Boş Zaman Değerlendirme Alışkanlıkları: Alanya Örneği *International Journal of Science Culture and Sport* ,Special Issue 2, 39-52.

- Law M, Polatajko H, Baptiste S, Townsend E, eds (1997). Core concepts of occupational therapy. In *Canadian Association of Occupational Therapists, Enabling Occupation: An Occupational Therapy Perspective*. Ottawa, ON: CAOT Publications ACE, pp. 29–56. Norusis MJ (1997). SPSS for Windows (Version 8.0) [computer software]. Chicago, IL: SPSS.
- Lord SR, Allen GM, Williams P, Gandevia SC. (2002). Risk of falling: predictors based on reduced strength in persons previously affected by polio. *Arch Phys Med Rehabil*;83:757–63. □
- Mc Manus, V., Corcoran, P., ve Perry, I. J. (2008). Participation in everyday activities and quality of life in pre-teenage children living with cerebral palsy in South West Ireland. *BMC pediatrics*, 8(1), 50.
- Mihaylov, S. I., Jarvis, S. N., Colver, A. F., ve Beresford, B. (2004). Identification and description of environmental factors that influence participation of children with cerebral palsy. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 46(5), 299-304.
- Nollet F, Beelen A, Twisk JW, Lankhorst GJ, De VM. (2003). Perceived health and physical functioning in postpoliomyelitis syndrome: a 6-year prospective follow-up study. *Arch Phys Med Rehabil*;84:1048–56. □
- Palisano, R. J., Orlin, M., Chiarello, L. A., Oeffinger, D., Polansky, M., Maggs, J. Ve diğerleri. (2011). Determinants of intensity of participation in leisure and recreational activities by youth with cerebral palsy. *Archives Physical Medicine and Rehabilitation*, 92: 1468-76.
- Powdthavee, N. (2009). What happens to people before and after disability? Focusing effects, lead effects, and adaptation in different areas of life. *Social Science and Medicine*, 69: 1834-44.
- Primeau, L A . (2003). Play and Leisure. In: Crepeau EB, Cohn ES, Boyt Schell B A (eds.). *Willard and Spackman's Occupational Therapy* (pp. 354-360). Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins.□
- Rupp MA, Sweetman R, Sosa AE, Smither JA, McConnell DS (2017). Searching for Affective and Cognitive Restoration: Examining the Restorative Effects of Casual Video Game Play. *Hum Factors*. 2017 Jun 1.
- Sarkamö T.(2017). Cognitive, emotional, and neural benefits of musical leisure

- activities in aging and neurological rehabilitation: A critical review. *Ann Phys Rehabil Med*. Apr 28.
- Sorenson EJ, Daube JR, Windebank AJ. (2005). A 15-year follow-up of neuromuscular function in patients with prior poliomyelitis. *Neurology*;64:1070–2.
- Stolwijk-Swuste JM, Beelen A, Lankhorst G, Nollet F. (2007). Impact of age and comorbidity on the functioning of patients with sequelae of poliomyelitis: a cross-sectional study. *J Rehabil Med*;39:56–62. □
- Stolwijk-Swuste JM, Tersteeg I, Beelen A, Lankhorst GJ, Nollet F. (2010). The impact of age and comorbidity on the progression of disability in late-onset sequelae of poliomyelitis. *Arch Phys Med Rehabil*;91:523–8.
- Stumbo, N.J., & Peterson, CA. (2004). *Therapeutic Recreation Program Design: Principles and Procedures*. 4th Edition. San Francisco, California: Pearson Education, Lie.
- Thorén-Jönsson A-L (2001). Ability and perceived difficulty in daily activities in people with poliomyelitis sequelae. *Journal of Rehabilitation Medicine* 33: 4–11.
- Trigg, R., Wood, V. A., & Hwer, R. L. (1999). Social reintegration after stroke: the first stages in the development of the subjective index of physical and social outcome (SIPSO). *Clinical Rehabilitation*, 13: 341-53.
- Uluğ, B., Ertuğrul, A., Göğüş, A., ve Kabakçı, E. (2001). Yetiyitimi değerlendirme çizelgesinin şizofreni hastalarında geçerlilik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(2): 121-130.
- Vanner, E. A., Block, P., Christodoulou, C. C., Horowitz, B. P., & Krupp, L. B. (2008). Pilot study exploring quality of life and barriers to leisure-time physical activity in persons with moderate to severe multiple sclerosis. *Disability Health Journal*, 1: 558-65.
- Wennerberg S, Ahlström G (2000). Illness narratives of persons with post-polio syndrome. *Journal of Advanced Nursing* 31: 354–361.
- Willén C, Grimby G (1998). Pain, physical activity, and disability in individuals with late effects of polio. *Archives of Physical and Medical Rehabilitation* 79: 915–919.
- Willen C, Thoren-Jonsson AL, Grimby G, Sunnerhagen KS. (2007). Disability in a 4-

year follow-up study of people with post-polio syndrome. *J Rehabil Med*;39:175–80.

Winberg, C, Flansbjer UB, Carlsson, G, Rimmer, J, Lexell J. (2014). Physical activity in persons with late effects of polio: A descriptive study. *Disability and Health Journal*, 7(3): 302-308.

Yalon-Chamovitz, S., Weiss, P. L. (2008). Virtual reality as a leisure activity for young adults with physical and intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 29: 273-287.

Derleme

ENGELLİLERİN SİYASAL YAŞAMA KATILIMINI SAĞLAMADA BİR MAKUL DÜZENLEME YÖNTEMİ OLARAK KOTA SİSTEMİNİ ENGELLİ BAKIŞ AÇISIYLA YORUMLAMAK

THE INTERPRETATION OF THE QUOTA SYSTEM AS A REASONABLE ACCOMMODATION METHOD TO ENSURE THE PARTICIPATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN THE POLITICAL LIFE WITH A DISABLED POINT OF VIEW

Bayram Oran¹

ÖZET

Demokratik yönetimlerde tüm yurttaşların siyasal yaşama katılımı önemsenen bir durumdur. Toplumun en dezavantajlı kesimi olan engelliler, siyasal yaşama katılma sürecinde çeşitli güçlüklerle karşılaşır. Engellilerin siyasal yaşama katılmamaları durumu, siyaset kurumunun engelliler bakımından meşruiyetini yitirmesine neden olur. Doğal gelişim süreci içerisinde siyasal yaşama katılmayan engellilerin, siyasal yaşama etkin ve adil katılımlarını sağlamak üzere, bir makul düzenleme yöntemi olarak, kota sistemine gereksinim duyulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Engelli bakış açısı, siyasal katılma, kota sistemi, makul düzenleme

ABSTRACT

The participation of all citizens into the political life is an important condition in democratic governments. The disabled people who are the most disadvantaged group of the society meet various difficulties during the process of participation into the

¹ Kalkınma Bakanlığı, Siyaset Bilimci, Sosyolog ve Sosyal Hizmet Bilim Uzmanı. E-posta: bayramoran@gmail.com

political life. The lack of participation of disabled in political life causes the political institution to lose its legitimacy in terms of disabilities. There is a need for a quota system as a reasonable accommodation method to ensure the effective and fair participation of the disabled people in political life through the natural development process.

Keywords: Disabled point of view, political participation, the quota system, reasonable accommodation.

GİRİŞ

Siyaset sözcüğü devlete özgü bir kavram olarak toplumların yaşamında önemli bir yer işgal etmektedir. Günümüzde her halk, her toplum, toplumların üyesi her yurttaş, bir devletin sınırları içerisinde, bir devletin “çatısı” altında yaşamak durumundadır. Bu nedenle siyaset olgusuyla ister istemez karşılaşmak durumunda kalmaktadır. Hal böyle olunca siyaset alanında cereyan eden her nevi olay ve olgu tüm yurttaşların yaşamlarını etkileyen bir nitelik kazanmaktadır. Bir devletin sınırları içerisinde, bir devletin çatısı altında yaşamakta olan engelliler de bir toplumsal kesim olarak siyaset alanından etkilenmekte ve siyaset alanını etkilemeye çalışmaktadırlar.

Siyasal yaşama, dolayısıyla da devlet yönetimine katılımın niteliği, demokratik yönetimlerde önemsenen bir konu olmak durumundadır. Toplum oluşturulan farklı kesimlerin siyasal alanda ne oranda ve nasıl temsil edildikleri, o toplumun bir üst yapı kurumu olan siyaset kurumunun niteliği konusunda bizlere önemli ipuçları sunmaktadır. Siyasal temsilde adaletin sağlanamaması, toplumsal kaynakların dağıtımını da doğrudan etkilediğinden, hem meşruiyet sorununa hem de toplumsal barışın bozulmasına neden olabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, engellilerin neden siyaset alanında yer almaları gerektiğini ve bir makul düzenleme yöntemi olarak kota sisteminin, bu amacı gerçekleştirmek üzere, neden kullanılması gerektiğini ortaya koymaya çalışmaktır.

Burada, konunun anlaşılmasını sağlamak bakımından, zorunluluk arz eden, çalışmanın temel kavramlarının açıklanmasında yarar görülmektedir.

Makul Düzenleme, BM Engelli Hakları Sözleşmesinin Tanımlar başlıklı 2. maddesinin dördüncü paragrafında "Makul düzenleme, engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan

yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder” demek suretiyle kavram tanımlanmıştır.

Siyaset ve politika sözcükleri, (kavramları) dünyanın iki tarafında (doğu ve batı) aynı anlama gelmek ve aynı işlevleri yerine getirmek üzere kullanılmaktadır.

Siyaset sözcüğü, Arapça at terbiyecisi, at bakıcısı anlamlarına gelen “seyis” sözcüğünden türetilmiştir. Sözcük zamanla evrilerek, toplum bakımını yapmak, toplumu terbiye etmek ve en sonunda toplumu/devleti yönetmek işi anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Politika sözcüğü ise, Yunancadaki “polis” (kent devleti) sözcüğünden türetilmiş ve devlet yönetme işi anlamında kullanılmıştır. Buradan hareketle, siyaset alanını, devlet yönetimine ilişkin iş ve eylemlerin gerçekleştiği alan olarak anlamak olanaklıdır (Oran, 2015b).

Türkçe literatürde, ilk kez, Oran (2011, 2015a, 2017, 31-32) tarafından kullanılmaya başlanan “engelli bakış açısı” kavramını ise şu şekilde anlamlandırmak/tanımlamak yoluna gitmek olanaklıdır: Bilindiği üzere engelliler, homojen bir toplumsal kesim olmamalarına karşın, toplum/devlet tarafından benzer dışlama, kaynaklardan yoksun bırakılma, çeşitli erişim güçlükleriyle karşı karşıya bırakılma, eğitim alamama, istihdam edilmeme, konumuna uygun işlerde çalıştırılmama, görüşlerine değer verilmeme gibi çok çeşitli ötekileştirme eylem ve politikalarıyla karşılaşmaları nedeni ile, yaşam güçlükleri karşısında, kendi yaşam pratiklerinden derledikleri mücadeleye, direnişe, hoş görüye ve kendini anlatma çabasına dayanan ortak bir dünyayı yorumlama tarzını ve yaşam biçimini geliştirme iradesini gösterebilmektedirler. Bu durum aynı zamanda, engellilerin kendi farklılıklarının farkına varmaları ve bu temelde bir farkındalık bilincini oluşturma çabasını da beraberinde getirecektir. Böylece engelliler, gerek kendilerinin yaşadıkları sorunlar, gerekse diğer toplumsal kesimlerin sorunlarına ilişkin özgün bir engelli bakış açısı geliştirmek ve bu bakış açısı doğrultusunda kendilerine özgü çözüm önerilerinde bulunmak olanağına kavuşmuş olacaktırlar.

Engelli bakış açısına sahip olma niteliğini kazanan engelliler, yaşadıkları toplumda süregiden her türlü siyasal, toplumsal, ekonomik, sanatsal, bilimsel ve insani olay, olgu ve sorun hakkında özgün bir yorum geliştirme ve bu bakış açısı doğrultusunda çözümler önerme yetisini kazanmış olacaktırlar. Kazanılan bu yeti sayesinde, engelliler toplumda sözüne ihtiyaç duyulan, çözüm önerileri önemsenen, böylece hem kendi yaşamları hem de toplumsal yaşam üzerinde etkin bir güce sahip bir toplumsal

Bayram Oran

kesim olma vasfını elde edeceklerdir. Bu ise engellileri, “kendinde engellilik durumundan, kendi için engellilik durumuna” yükseltecektir (Oran, 2015b).

Bu çalışmada kullanılacak önemli bir kavram da kota sistemidir. Fransızca “quota” sözcüğünden dilimize geçen “kota” sözcüğü Türk dil Kurumu Güncel Sözlüğü 'nde; 1. Bir ülkede ithal edilecek malların çeşitlerini, oranlarını veya miktarlarını gösteren liste. 2. Bir ülkede ithal edilecek mallar için getirilen sınırlama. 3. Kuruluşlarda veya derneklerde bir gruba tanınan kontenjan sayısı. 4. Bazı ülkelerde, sinemalarda belirli bir süre oynatılması zorunlu olan yerli film sayısının yabancı filmlere oranı biçiminde tanımlanmaktadır. Kota uygulamasının bir alanda sistematik olarak kullanılması, o alanda kota sisteminden söz etmemizi gerektirir. Bu çalışmada kota kavramı, kuruluşlarda veya derneklerde bir gruba tanınan kontenjan sayısı anlamında kullanılacaktır. Burada kuruluştan kasıt, siyasal kurumlar ve bir siyasal-yönetimsel organizasyon olarak devleti oluşturan her türlü kurum ve kuruluşlardır.

Böylece bu çalışmanın temel kavramları, genel hatlarıyla açıklanmış bulunmaktadır. Şimdi siyaset alanını domine eden ve konumuz bakımından önem taşıyan kimi kavramlar ve olgular üzerinden, konunun anlaşılması aşamasına geçilebilir.

Siyasal Alan ve Engelliler

Bilindiği üzere siyaset devlete ve devlet yönetimine ilişkin bir alandır. İnsanlık üretimden artı elde etmeye başladığı andan itibaren bu artık ürünün topluma dağıtımını sağlayacak bir organizasyona gereksinim duymuş, ilk “devlet” yapılanmaları böylece ortaya çıkmaya başlamıştır. Modern anlamda devlet olgusu ise 16. yüzyıldan itibaren oluşmaya başlamıştır. Devlet olgusu üzerine düşünen düşünürler, bu olgunun/kurumun bir toplumsal sözleşme ile ortaya çıkmış olması gerektiğini belirtmektedirler. Buna göre güçlünün güçsüzü ezebildiği, herkesin gücü oranında hak sahibi olduğu doğa durumunda yaşamlarını güvende hissetmeyen insanlar, güvenlik ihtiyacı karşılığında güç ve yetkilerini topluma/devlete devrederek hak sahibi bireyler olarak toplum aşamasına geçmeyi kabul etmiş, böylece devlet denen kurumu ortaya çıkarmışlardır. Bu yeni durumda güç kullanma tekeli devlete aittir. Devlet, uyruklarının her türlü güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Bu varsayıma göre devletin temelini oluşturan toplumsal sözleşmeye engellilerin de katılmış olmaları gerekir. Dolayısıyla engelliler de devlet tarafından sağlanan her türlü hak ve yetkiden yararlanacak, doğacak her türlü sorumluluğu üstlenecektir. Engelli bakış açısına sahip engelli

bireyler, bu bilinçle toplum ve devlet yaşamında hak ve sorumluluklarını sahipleneceklerdir (Oran, 2015b).

Siyaset alanının günümüzde en çok değer verilen konu ve kavramlarından birisi “**egemenliktir.**” Bilindiği üzere kavram, Fransız düşünür Jean Bodin tarafından literatüre kazandırılmıştır. Bodin’e göre egemenlik mutlak/sınırsız, devredilemez ve bölünemez olan en üstün iktidardır. Egemenlik olmadan devletten söz edilemez. Egemenlik dışarıda bağımsızlığı, içeride ise devlet ve toplum yaşamını ilgilendiren her türlü iş ve işlemleri yapabilmeyi simgeler (Saygılı, 2014.187-191). Konumuz açısından önemli olan egemenliğin kimin tarafından ve nasıl kullanılacağıdır. Bilindiği üzere günümüzün modern demokratik devletlerinde egemenlik, halk tarafından belirli süreler için seçilen kişi ve/veya kişiler tarafından, kamunun/halkın yararını gözeterek ve demokratik yöntemlerle kullanılmaktadır. Engelli bakış açısıyla yorumlamak gerekirse, egemenin seçimine ve egemenliğin kullanılış aşamalarına engellilerin katılıp katılmadıkları ve egemenliğin kullanımının engelliler üzerinde nasıl sonuçlar doğurduğuna bakılacaktır. Şayet engelliler egemenin seçimine ve egemenliğin kullanımına katılıyor ve bu kullanım engelliler için olumsuz sonuçlar doğurmuyorsa engelliler bakımından herhangi bir sorun yoktur. Aksi durumda egemenlik kavramının engelliler bakımından meşruiyetini sorgulamak gerekecektir.

Egemenlik kavramından sonra modern devlet ve siyaset olgularına yön veren önemli kavramlardan birisi de “**genel irade**” kavramıdır. Genel irade kavramını sistematik olarak ele alan ve literatürde geniş kabul görmesini sağlayan kişi, ünlü Fransız düşünür Jean Jacques Rousseau’dur. Rousseau’ya göre genel irade, toplum üyesi kişilerin tek tek iradelerinin bir araya gelerek, onları aşan, genel yararı önceleyen ve yanılmayan bir irade ortaya koymasıyla oluşmaktadır. Oluşan bu yeni irade tüzel bir nitelik taşımaktadır. Bu kurama göre tüm toplum üyeleri öncelikle kendi yararlarını düşündüklerinden ve genel iradenin kullanımından kendileri de etkileneceklerinden genel iradenin yanılması söz konusu olamaz (Rousseau, 1999). Engelli bakış açısına sahip engelliler bakımından önemli olan genel iradenin oluşumuna engellilerin de katılıp katılmadığı ve bu iradenin kullanımından engellilerin nasıl etkilendiği hususudur. Engelli bakış açısı sahibi engelliler, oluşumuna katıldıkları, bir toplumsal kesim olarak engellileri dikkate alan, onlarla ilgili adaletsizliklere yol açmayan genel iradeyi elbette meşru görecektir. Aksi takdirde genel de olsa her türlü iradenin kullanımını engelliler bakımından meşruiyeti sorgulanan uygulamalar olarak değerlendirilecektir.

Bayram Oran

Siyaset alanının önemli kavramları olarak yukarıda ele aldığımız egemenlik ve genel irade kavramları 1789 Fransız ihtilalinden sonra önemli ölçüde değişime uğramışlardır. Fransız ihtilalini yapanlar, o dönemin milliyetçilik/ulusçuluk akımının da etkisiyle genel irade ve egemenlik kavramlarını harmanlayarak “**milli irade**” ve “**milli egemenlik**” kavramlarını kullanmaya başlamıştır. Bu iki kavram, çoğu zaman birbirlerinin yerine de kullanılabilir (Oran, 2015b).

Siyaset alanına, dolayısıyla da devlet alanına ilişkin günümüzde kullanılan en önemli kavramların başında “**milli irade**” kavramı gelmektedir. Bu kavram, Fransız ihtilalinden sonra Fransız düşünür Emmanuel Joseph Sieyès tarafından literatüre kazandırılmıştır. Sieyès, ihtilalin ve o dönemin milliyetçilik akımlarının da etkisiyle Rousseau’nun genel irade kavramını ele alarak geliştirmiş ve milli irade kavramını ortaya atmıştır. Bu kavramla hâkimiyetin kaynağı olarak tanrının/gökselliğin yerini millet/yerellik almıştır. Böylece egemenlik kaynağını ulustan almaya başlamıştır. Bu ulus/millet kavramı, geçmişte yaşamış olanlarla birlikte gelecekte yaşayacak olan nesilleri de kapsayacak biçimde soyut bir varlığı işaret etmiştir (Atakan, 2007, 63). Egemenliğin kaynağının gökteki tanrı yerine yerdeki ulusa/milliete geçmesi, zamanla yerleşecek olan “**milli egemenlik**” ilkesinin devlet yönetimi konusunda kutsanan bir düstur olmasına yol açmıştır. Böylece bu ilke, Fransa’dan başlamak üzere Kıta Avrupası’nda birçok ülkenin anayasasının temel maddelerinden biri olmaya başlamıştır.

Milli irade ve milli egemenlik ilkelerinin doğal sonucu temsili demokrasiye dayanan temsil sisteminin yerleşmesi olmuştur. Böylece halk, seçimler yoluyla kendilerini yönetecek olan siyasal liderleri ve devlet yöneticilerini seçmeye başlamıştır. Bu da halkın yöneticiler karşısında daha güçlü bir konuma yerleşmesini sağlamıştır. Günümüzde yönetimler/yöneticiler, görünüşte de olsa, kendilerini halka dayandırmak zorunda hissetmektedirler. Halka dayanmayan yönetimler meşruiyet sorunuyla baş etmek durumundadır (Oran, 2015b).

Milli irade ve milli egemenlik ilkesinin engelliler bakımından önemine gelince; bilindiği üzere bu ilke gereğince, devletin var olmasının yegâne kaynağı egemenliğe sahip olmasıdır. Egemenliğin yegâne kaynağı ise millettir/halktır. Hiç kuşkusuz engelliler de milletin/halkın bir parçasıdır. Bu durumda engellilerin eşit olanak ve fırsatlarla egemenliğin oluşum ve kullanım süreçlerine katılmalarının sağlanması bir zorunluluk halini almaktadır. Bu koşulu yerine getirmeyen yönetimler engelliler bakımından meşruiyetini yitirmiş demektir. Bir başka anlatımla, engellilerin eşit seçmen ve yönetici

olarak yer almadığı yönetimler/devletler engelliler bakımından ulusal egemenlik ilkesi gereğince meşru sayılmayacaklardır (Oran,2015b, Oran, 2015c).

Siyaset alanının önemli kavramlarından birisi de “**siyasal iktidar**” kavramıdır. Bilindiği üzere iktidar, her istediğini yapabilme/yaptırabilme gücü olarak tanımlanabilir. Siyasal iktidar ise tüm ülkede geçerli olan, diğer tüm iktidarların en üstünde yer alan, toplum/kamu yararı için güç kullanma yetkisine sahip olan iktidardır. Siyasal iktidara sahip olmak demek devletin yönetim gücünü elinde bulundurmaktır demektir. Dolayısıyla siyasal iktidar devlet yönetme gücüdür (Russel, 1999). Konumuz bakımından önemi, engellilerin siyasal iktidarın şekillenmesine ve kullanımına olan katkılarıyla ilgilidir. Eğer engelliler, ülkelerinin siyasal iktidarının oluşumuna katkıda bulunabiliyorlarsa ve bu erkin kullanımı sırasında engellilerin farklılıkları ve gereksinimleri dikkate alınarak karşılanıyorsa, bu durumda demokratik bir siyasal iktidardan söz etme olanağı vardır demektir. Aksi durumda siyasal iktidarın demokratikliğinden söz edilemeyeceği gibi, engelliler bakımından meşru olduğu da söylenemez.

Ülkemizde Siyasal Alan ve Engelliler

Yukarıda yapılan kuramsal açıklamalardan sonra ülkemiz özelinde siyaset alanını engelli bakış açısıyla yorumlamaya çalışabiliriz. Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecine girmesiyle birlikte, emperyalist güçlerin ülkemizi aralarında bölerek işgal etmeye başlamaları üzerine, halkımızın tüm etnik ve inanç gruplarının ve tüm toplumsal kesimlerin hep birlikte verdikleri mücadelenin sonucunda zafere ulaşılmasıyla kurulmuştur. Cumhuriyetimizin kurucu toplumsal sözleşmesi niteliğindeki 1921 Anayasası son derece demokratik bir katılım ve demokratik nitelikte hazırlanarak Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Bu anayasa, ulusal egemenlik ilkesini benimsemiş, egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olduğunu kabul etmiştir. Ulusumuzun kurtuluş mücadelesine ve bu mücadele sonucunda devleti kuran kurucu toplumsal sözleşme aşamasına engellilerin de katıldığına hiç kuşku yoktur. Ancak engellilerin sonraki dönemlerde egemenliğin kullanımına katıldıklarına dair hemen hiçbir emareye rastlanamamaktadır. Oysa ulusal egemenliği temel bir ilke olarak kabul eden bir anayasal sistemde tüm toplumsal kesimlerle birlikte engellilerin de egemenliğin kullanımına adil ve etkin bir şekilde katılımının önündeki tüm engellerin kaldırılması anayasal bir zorunluluk olmalıdır. Ülkemizde bu zorunluluğun gereğinin yerine getirilmediğini ısrarla vurgulamak gerekir. Anayasanın yukarıda anılan demokratik niteliğinin de daha sonra

Bayram Oran

yapılan değişiklikler ve askeri darbeler neticesinde önemli ölçüde kaybolduğuna dikkat çekmek gerekir.

Ülkemizde genel iradenin dolayısıyla da milli iradenin ve siyasal iktidarın oluşumu, temsili demokrasinin bir kurumu ve vasıtası olan “özgür” seçimler yoluyla gerçekleşmektedir. Ülkemizde engellilerin seçimlere katılmalarının önünde, anayasal ve yasal açıdan herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bununla birlikte seçimlerde engel türlerine göre farklılaştırılmış seçim materyalleri kullanılmamakta, engellilerin oy yerlerine ve sandıklara ulaşmalarını sağlayacak kolaylaştırıcı önlemler alınmamakta, oyun gizliliği sağlanamamakta, böylece engellilerin, sağlıklı bir biçimde seçimlere katılarak özgürce tercihte bulunmalarının önündeki engeller kaldırılmamaktadır. Ayrıca ülkemizde engellilerin, maddi olanaklarının yetersizliği, erişim/ulaşım güçlükleri, toplumun ve siyasetçilerin/siyaset kurumun olumsuz bakış açıları ve dışlayıcı tutumları gibi nedenlerle siyasetten uzaklaşmayı öğrendikleri, bu nedenle seçimlerde aday olmadıkları/olamadıkları, aday olanların da siyasal partiler tarafından tercih edilmedikleri gözlenmektedir (Oran, 2007. 66-70). Siyasal partiler tarafından aday gösterilen “engelli”lerin de genellikle engelli hakları mücadelesi içinden gelmeyen, çoğunlukla sonradan engelli olan, engellilikle ilgili birikimi bulunmayan, engellileri temsil iddiası bulunmayan, engelliler tarafından temsilci olarak kabul görmeyen, çoğu zaman kendisini engelli bile görmeyen ve engelli bakış açısına sahip olmayan “engelliler” arasından seçildiği dikkat çekmektedir. Bu durum engelliler tarafından “göz boyama” olarak algılanmaktadır (Oran, 2015c).

Ülkemizin 90 yılı aşan tarihi boyunca engellilerin, hemen hiçbir dönemde siyasal iktidarın oluşumuna ve kullanımına dolayısıyla da ülke yönetimine istenen düzeyde katılma olanağını bulamadıklarını akılda tutarak yapılan son genel ve yerel seçimlere göz atmak yararlı olacaktır.

7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimleri öncesinde meclise girme olasılığı bulunan partilerden HDP 5, CHP 4, AKP 2 ve MHP 2’şer engelli listelerinden aday göstermiştir. Yapılan seçimler sonucunda sadece iki “engelli” milletvekili, 550 üyeli yasama organına seçilebilmiştir. Bunlar, CHP’den İstanbul milletvekili Şafak PAVEY ve AKP’den Bursa milletvekili Bennur KARABURUN’dur. Bu iki vekilin bazı ortak özellikleri dikkat çekmektedir; ikisi de kadındır, ikisi de geçirdikleri kazalar sonucu sonradan bedensel engelli olmuşlardır, ikisi de engelli hakları mücadelesinin içinden gelmemektedir, ikisi de engellileri temsil güç ve yeteneğine sahip değillerdir, ikisi de

Marmara bölgesinden seçilmişlerdir, ikisi de siyasal mücadele sonucu değil, genel başkanlarının teklifleriyle listelere girmişlerdir ve ikisi de engelli bakış açısına sahip değillerdir (Oran, 2015c).

30 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel seçimler sonucunda oluşan belediye meclisi üyeliklerinde de benzer bir durum ortaya çıkmıştır. Bu seçimle oluşan ve şuanda görev başında bulunan 22000 belediye meclisi üyesinden sadece 30 tanesi engellidir (Oran, 2015c)

1 Kasım 2015'te yapılan erken genel seçime gelince; bu seçim için partiler, hazırladıkları aday listelerinde yer alan engelli adayları belirtme zahmetinde bile bulunmadıklarından, hangi partinin, hangi engelli, hangi ilin, kaçınıcı sırasından aday gösterdiğine ilişkin sağlıklı bilgilere ulaşmak olanağı elde edilememiştir. Oran (2015c)'ın yüzde onluk anti demokratik ülke seçim barajını aşma olasılığı bulunan dört siyasal partinin genel merkezlerini defalarca arayarak ve e posta göndererek elde ettiği verilere göre; HDP 8, AKP 6. CHP 5 ve MHP 2 engelli milletvekili aday olarak göstermiştir. Yapılan seçimin sonucunda, bu adaylardan sadece Şafak PAVEY' (CHP İstanbul), Bennur KARABURUN (AKP Bursa), Serkan BAYRAM (AKP Erzincan) ve Mehmet Doğan KUBAT (AKP İstanbul) seçilebilmiştir. Böylece nüfusunun yaklaşık yüzde on ikisi engelli bulunan ülkemizde, engellilerin siyaset alanına, dolayısıyla siyasal iktidarın teşkiline ve yönetim erkinin kullanımına katılımı yaklaşık binde sekizlerde kalmıştır. Bu son seçimle yasama organına girmeye hak kazanan M. Doğan KUBAT, fiziksel olarak engelli olmakla birlikte, kendisini engelli olarak algıladığına dair herhangi bir emareye rastlanamamıştır. Serkan BAYRAM ise, kısmen engelli hakları mücadelesinin içinden gelmekle birlikte, bu birikimini yasama organına yansıttığına ilişkin herhangi bir bulgu elde edilememiştir. Oran (2015c)'ın da isabetle vurguladığı gibi, 1 Kasım seçimleri ve öncesinde yapılan tüm seçimler, ülkemizde engellilerin siyaset alanından nasıl uzak tutulduklarını açıklamaya ve anlamaya yetecek verileri istikrarlı bir şekilde sunmaktadır.

Siyaset alanını, yurttaşların katılma biçimi, yaratılan etki, yurttaşlara yakınlık düzeyi ve doğurduğu sonuçlar bakımından yasama organı ve yerel yönetimler olarak iki ana başlık altında ele almak olanaklıdır. Şimdi ülkemizde engellilerin siyasal alanın bu iki farklı mecrasında neden temsil edilmeleri gerektiğini açıklamaya çalışabiliriz.

Yasama Organı ve Engelliler

Bayram Oran

Oran, (2017, 48-51) engellilerin siyasal alanın en üst düzey kurumu olan ve ulusal alanın tümünü kapsayan norm yaratma gücünü elinde bulunduran yasama organında temsil edilme nedenlerini çeşitli boyutları dikkate alarak gerekçelendirmektedir. Bu gerekçeler, bu çalışma için de geçerliliğini korumaktadır.

a) Ulusal Egemenlik Boyutu: Bilindiği üzere ülkemizin kuruluş ilkelerinden birisi ulusal egemenlik ilkesidir. Bu ilkeye göre egemenlik kayıtsız şartsız ulusa aittir. Engelliler de ulusun bir parçası olduklarına göre onların temsil edilmediği bir yasama organı bu ilkenin gerçek anlamda tecelli ettiği bir yer olmayacaktır. Bu nedenle engellilerin yasama organında mutlak surette hakkaniyete uygun bir biçimde temsil edilmeleri gerekmektedir.

b) Meşruiyet Boyutu: Tarih boyunca yönetimler halka dayanarak meşruluk sağlamak veya böyle bir imaj yaratmak amacıyla çaba sarf etmişlerdir. Günümüzün çağdaş yönetimleri daha çok halka dayanmak gereksinimi duymak zorunda kalmışlardır. Bunun nedeni hem oy hakkında meydana gelen genişleme/gelişme hem de demokrasi düşüncesinde meydana gelen hak temelli anlayış genişlemesi olmalıdır. Sonuç itibari ile halkın onayını almayan herhangi bir karar, yönetimi ciddi bir biçimde zorlayabilmektedir. Zira bir sonraki seçimlerde yönetimler halka gitmek zorundadır. Bu bağlamda engellilerin temsil edilmediği bir yasama organından çıkan karar ve yasaların engellilerin nezdinde meşru görülmebileceği hatırdaki tutulmalıdır.

c) Kaynak Dağıtım Boyutu: Bilindiği gibi siyaset alanında elde edilen “toplumsal artı”nın topluma dağıtılması işidir. Bu nedenle toplumun tüm kesimlerinin bu alanda temsil edilmeleri toplumsal artının adil ve etkin dağıtımı için son derece önemlidir. Bu alanda temsil edilmeyen bir toplumsal kesimin artı’dan hak ettiğini alamayacağı açıktır. Ayrıca temsil edilmeyen kesimin sorun ve gereksinimlerinin de tam anlamıyla anlaşılması olasılığı da bulunmamaktadır. Çağdaş demokrasilerde kaynak dağıtımını yapan, ülke siyasetini belirleyen en üst makam olan yasama organında tüm toplumsal kesimler gibi engellilerin de temsil edilmeleri kaynağın adil dağıtımını bakımından zorunluluk arz etmektedir. Aksi takdirde elde edilen toplumsal artıdan hak ettikleri payı alamayacakları gibi sorun ve gereksinimlerinin tam ve doğru bir biçimde anlaşılmasını da sağlayamayacaklardır. Bu durum, doğal olarak var olan adaletsizliklerin katlanarak devamına neden olacaktır.

d) Farkındalık Boyutu: Bir şey ne kadar görünür kılınırsa o kadar insanların zihin ve algı dünyasında yer alır. Ülkemizde yasama organı sürekli göz önünde olan bir

kurumdur. Milletvekilleri kamuoyunda önemli ölçüde tartışan/tartışılan kişilerdir. Kamuoyu belirleme güçleri yüksektir. Hele entelektüel birikimi iyi ve eylemliliği yüksek olan vekiller sürekli olarak televizyon kanallarında ve diğer kitle iletişim araçlarında yer alabilmektedir. Bu yönüyle yasama organında yer alacak özellikle yukarıdaki niteliklere sahip engelli milletvekillerinin toplumda engelliler aleyhinde var olan engellerin aşılmasına, önyargıların yıkılmasına ve olumlu bir engellilik algısının oluşmasına önemli katkılar sunacaktır. Ayrıca yasama organı, çıkan yasaların farklı basımlarını, örneğin Brail ve sesli baskı veya işaret dili ile anlatım yolu gibi tekniklerle kanunların engellilere daha etkin biçimde ulaştırılmasını sağlama yoluna gidebilecektir. Bu farkındalık toplumda da yaygınlık kazanarak önemli bir kazanıma dönüşebilecektir.

e) Kültür Boyutu: Bizim kültürümüz büyük ölçüde engellileri bağımlı olarak kodlamaktadır. Bunun sonucu olarak da onları bağımsız kişiler olarak algılamamakta, bu nedenle de onlara sorumluluk da vermemek eğilimindedir. Bu durum hayatın neredeyse her alanında kendini hissettirmektedir. Bunun pratik ve çok can yakıcı sonuçları ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bu algının sonucu olarak aileler çoğu zaman engelli çocuklarını sokağa çıkarmamakta, onlara yapabilecekleri işleri bile vermemekte, kamudan istihdamları için talepte bulunmamakta ve içe kapanma sürecine girmelerine neden olabilmektedirler. Toplum da bu algının sonucu olarak engellileri işe yaramaz olarak görmekte, onlara iş vermemekte, iş verse bile sorumluluk yüklememekte, işlerinde yükselme olanağı sunmamakta böylece onları yaşam karşısında çaresizliğe sürüklemektedir. Böyle bir kültürel ortamda yasama organında yer alacak milletvekillerinin etkili çalışmalarlarıyla görünür olmaları ve tüm toplum için düşünce üretmeleri toplumdaki bu algının yıkılmasına önemli bir katkı sunacaktır.

f) Demokrasinin Krizi Boyutu: Günümüzün hakim yönetim anlayışı olan temsili demokrasinin, temsiliyetinin adillliği, kaynakların adil dağıtımı, seçimlerin yapmacıklığı, lider sultas ve seçmenlerden gereken ilgiyi görememe boyutları yönünden bir kriz yaşamakta olduğu konusu literatürde sıklıkla dile getirilmektedir (Crozier, Hungtinton, Watanuki. 1975). Engellilerin siyasal alana, özellikle de yasama organına adil bir biçimde katılmaları yaşanmakta olan bu krizin bir ölçüde de olsa aşılmasına önemli bir katkı sunacaktır.

Yerel Yönetimler ve Engelliler

Yerel yönetimler, yerine getirdikleri işlevler bakımından, tüm toplumun olduğu gibi, engellilerin de yaşamına en çok dokunan, yaşamlarını derinden etkileme potansiyeline

Bayram Oran

sahip kuruluşlardır. Bu nedenle engellilerin bu kuruluşlarda temsil edilmeleri, görüşlerini buralara yansıtmaları ve üretilen hizmetlerin engelli bakış açısıyla şekillenmesini sağlamaları bakımından son derece önemlidir.

Oran, (2017, 51-53) yerel yönetimleri icra ettikleri işlevleri yönünden farklı boyutlarda engellilerle ve onların yaşamlarıyla ilişkilendirerek, engellilerin neden yerel yönetimlerde yer almaları gerektiğini gerekçelendirmiştir. Bu gerekçeler bu çalışma için de geçerliliğini korumaktadır.

a) **İmar ve Ruhsatlandırma İşlevi:** Yerel yönetim kuruluşları olan belediyeler kentlerde neyin, nereye, ne koşullarda yapılacağına karar veren mercilerdir. Bu karar verme sürecinde engellilerin ihtiyaç ve gereksinimlerinin dikkate alınması engellilerin yaşamlarını yakından ilgilendirmektedir. Ayrıca kentlerde yapılan tüm yapıların standartlara uygunluğunu da belediyeler denetleyerek bu denetimin sonucuna göre ruhsat vermektedir. Kent dışındaki alanlara hizmet götürmek ise, genellikle il özel idarelerinin görevleri arasındadır. Tüm bu aşamalarda engellilerin de karar mekanizmalarında yer almaları, oluşması muhtemel sakıncaları ortadan kaldıracak, hizmetlerin engelli bakış açısıyla sunulması, engellilerin gereksinimlerinin dikkate alınması sağlanabilecektir.

b) **Ulaşım hizmetleri:** Kent içinde belediyeler, köylerde ise il özel idareleri ulaşım hizmetlerinin yerine getirilmesinden sorumludur. Ulaşımda kullanılacak toplu taşıma araçlarını da ya belediyeler sağlamakta ya da denetlemektedir. Bu nedenle sağlanan ulaşım hizmetlerinin engellilerin ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayacak biçimde sunulmasının sağlanması için engellilerin bu kuruluşlarda temsil edilmeleri adeta bir zorunluluk olarak algılanmalıdır.

c) **Su, Doğalgaz ve Kanalizasyon:** Bu tür hizmetlerin tasarlanması ve sunulmasında engelli bakış açısıyla hareket edilmesi, engellilerin ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda hizmet sunulmasını sağlayacaktır. Bu da ancak engellilerin buralarda temsil edilmeleri ile olanaklı olacaktır.

d) **Sosyalleştirme- Sosyal Yardım Hizmetleri:** Yerel yönetimler, sorumluluk alanlarında yaşayan yurttaşlara kentlilik ve yurttaşlık bilinci aşılamakta, onları çeşitli faaliyetlerle sosyalleştirmeye çalışmaktadır. Ayrıca maddi yetersizliği bulunan yurttaşlara çeşitli sosyal yardımlarda bulunmaktadır. Bu hizmetlerin de engellilerin

dikkate alınması sureti ile sunulması için engellilerin buralarda temsil edilmeleri son derece önemlidir.

Sonuç itibariyle engellilerin, yasama organında ve yerel yönetimlerde temsil edilmeleri hem demokrasinin gereği hem de sunulacak hizmetlerin adil ve etkin bir biçimde sunulması bakımından önem arz etmektedir.

Bir Makul Düzenleme Yöntemi Olarak Kota Sistemi

Ülkemizde, engellilerin arzu etmelerine rağmen, siyasal yaşama hak ettikleri ölçüde, etkin ve adil bir biçimde katılamadıkları, bunun doğal bir sonucu olarak da “öğrenilmiş uzaklaşma” (Oran, 2007, 40) duygusunu ve eğilimini geliştirerek, siyasal alandan uzak durdukları anlaşılmaktadır (Karataş ve Oran, 2007). Benzer biçimde, dünyada da engellilerin siyasal yaşama arzulanan ölçüde katılamadıkları (www.listserv.okstate.edu, Schur ve Kruse, 1997. 49) anlaşılmaktadır. Bu durumu aşmanın bir yolu olarak, diğer toplumsal kesimler aleyhine hiçbir sonuç doğurmayan ve/fakat engellilerin siyasal yaşama katılamama sorununa etkili bir çözüm üretebilecek bir yöntem olarak, kota sistemine başvurmak son çare olarak akla gelmektedir.

Bazı Batı Avrupa ülkelerinde kadınların ve gençlerin siyasal yaşama katılım düzeylerini artırmak için farklı oranlarda kotalar uygulandığı gözlenmektedir. Aynı amaçla ülkemizde de CHP'nin %10 gençlik, %33 kadın kotası uyguladığı (İçli, 2017), HDP'nin %50 kadın kotası uyguladığı gözlenmektedir. Ancak engellilerin siyasal yaşama katılım düzeylerini artırmak amacıyla herhangi bir yerde bu yola başvurulduğuna ilişkin herhangi bir ipucuna rastlanamamıştır. Belirtmek gerekir ki, benzer biçimde engellilerin siyasal yaşama katılım düzeylerini makul ölçülere ulaştırmak için kota sistemine başvurulması son derece akılcı, adil ve etkin bir çözüm yolu olarak değerlendirilebilir görünmektedir.

Kota sistemine neden gerek duyulduğunu aşağıdaki biçimde açıklamak olanaklıdır;

Engelliler, binlerce yıllık insani gelişim sürecinden süzülüp gelen önyargılarla damgalanmışlardır. Bu damgalamanın bir sonucu olarak toplumsal ve siyasal alanın dışına itilmişlerdir.

Engelliler, çeşitli erişilebilirlik sorunları nedeniyle toplumsal alana çıkma olanağından çok büyük ölçüde yoksun bırakılmaktadırlar. Bunun doğal sonucu olarak, yaşamlarını evlerinde dört duvar arasında hapsolarak sürdürmek durumunda kalmaktadırlar.

Bayram Oran

Engelliler çok çeşitli nedenlerle eğitim alma olanağına sahip değildirler, kısıtlı ölçüde bu olanağı bulanlar da eğitim sürecinde çok çeşitli güçlüklerle karşılaşmak durumunda kalmaktadırlar.

Engelliler, işe yerleşme, meslek sahibi olma, dolayısıyla da gelir elde etme olanağı bakımından çok çeşitli olumsuz toplumsal bariyerlerle mücadele etmek durumundadırlar. İşe yerleşmeyi başaran engelliler ise, eğitim durumları uygun olsa bile görevde yükselme, uzmanlık kadrolarına geçme ve yönetici olma gibi olanakları nerdeyse kesin bir şekilde elde edememektedirler.

Gelir elde etme olanağını hiç bulamayan ve ya çok düşük bir gelire yetinmek durumunda kalan engelliler, toplumsal açıdan saygın bir konum elde edememektedirler. Bunun doğal sonucu olarak toplumun en alt katmanlarını engelliler işgal etmektedirler.

Siyasal alanda boy göstermek, genellikle toplumca tanınmış olmayı gerektirir. Bu durum, önemli ölçüde bir lobi faaliyetini, lobi faaliyeti ise önemli bir gelir sahibi olmayı gerektirir. Engelliler, çoğunlukla böyle bir gelir olanağına sahip olamadıklarından, siyasal alanda yarışma gücünü de elde edememektedirler.

Siyasal alan, rekabetin en acımasızca yaşandığı alanların başında gelir. Eşitsiz toplumsal, ekonomik, fiziksel ve psikolojik koşullar altında siyasal alana katılmak durumunda kalan engelliler, bu alanda diğer toplumsal kesimlerle rekabet etme olanaklarını kesin olarak elde edememektedirler. Bu nedenle, adeta seleksiyona uğrayarak bu alanın dışına itilmektedirler. Bu sürecin uzun yıllar ve defalarca tekrarlanması sonucunda kendileri de ümitsizliğe kapılarak bu alandan uzaklaşmayı öğrenirler. "Öğrenilmiş uzaklaşma" (Oran, 2007. 40)olarak adlandırılabilir. Bu sürecin sonunda engelliler, neredeyse tümüyle siyasal alandan uzaklaşırken, bu alan güçlülerin boy gösterdiği bir arenaya dönüşür. Kaynak dağıtım mekanizmasının yanı sıra, toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların oluşum süreci de tümüyle engellilerin katılımına kapanır. Engelliler böylece, karar alma süreçlerinden de dışlanarak, toplumun en alt katmanlarına doğru itilirler. Bu da engelli yoksulluğunun tekrar tekrar üretileceği bir sürecin kalıcılaşmasına neden olur.

Siyaset, bir üst yapı kurumu olarak, toplumun gelişim yönünü belirleme, toplumsal kaynağı dağıtma, toplumsal yaşam alanlarını düzenleme ve toplumsal norm ve kuralları belirleme gücüne sahiptir. Bu nedenle, toplumu oluşturan tüm toplumsal

kesimler adil ve etkin bir biçimde siyaset kurumunun her mecrasında temsil edilmelidir. Siyaset kurumunun aldığı her türlü karar, tüm toplumu etkileme gücüne sahiptir. Bu nedenle tüm toplumsal kesimler bu kararların alınması süreçlerine eşit, adil ve etkin bir şekilde katılmalıdırlar. Aksi takdirde, kararlar, karar alma süreçlerine katılmayan toplumsal kesimlerin aleyhine alınabileceği gibi, bu sürece katılmayanlar bakımından meşru da sayılmazlar. Bu ise toplumsal barışın kalıcı olarak bozulmasına sebep olabilecektir.

Yukarıdaki açıklamalar sonucunda; bir makul düzenleme yöntemi olarak kota sisteminin, mevcut adil olmayan, eşitsiz koşullarda siyasal alanda temsil edilme olanağını elde etme gücüne sahip olamayan engellilerin, bu alanda temsil edilmelerini sağlamak amacıyla uygulanması zorunlu görünmektedir. Ancak bu şekilde siyaset kurumunun engelliler aleyhine sonuç doğuran kararları engellenebilecek, siyasal alanda çok seslilik sağlanarak, bu alanın meşruiyetinin engelliler bakımından sorgulanmasının önüne geçilebilecektir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinin 29. maddesi, engellilerin ülkelerinin toplumsal ve siyasal yaşamına tam ve etkin katılımını öngörmektedir. Aşağıda tam metni verilecek olan bu maddenin, rasyonel, adil, insafli ve tarafsız bir yorumu, kota sisteminin ülkemiz bakımından zaten bir makul düzenleme yöntemi olarak uygulanmasının, yasal bir zorunluluk olması gerektiğini ortaya koyacaktır. Madde metni;

Madde 29 Siyasal ve Toplumsal Yaşama Katılım

Taraf Devletler, engellilerin siyasal haklarını ve diğer bireylerle eşit koşullar altında bunlardan yararlanma fırsatını güvence altına alır ve aşağıda belirtilenleri yerine getirir:

- (a) Diğerlerinin yanısıra aşağıda belirtilenler yoluyla, engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere siyasal ve kamusal yaşama etkin şekilde ve tam katılımını doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilcileri aracılığıyla sağlamak,
- (i) Seçim usullerinin, tesislerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir anlaşılır ve kullanılmasının kolay olmasını sağlamak,
- (ii) Engellilerin, seçimlerde ve referandumlarda baskıya uğramadan, gizli oy kullanarak, aday olma ve etkili bir mevkide görev alma ve devletin tüm

Bayram Oran

kademelerinde tüm kamu görevlerini yerine getirme haklarını koruyarak, uygun olan yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasını kolaylaştırmak,

- (iii) Engellilerin seçmen olarak tercihlerini özgürce ifade edebilmelerini güvence altına alarak ve bu amaçla gerektiğinde, talep etmeleri durumunda oy kullanırken kendi seçtikleri bir kişinin desteğini almalarına izin vermek,
- (b) Engellilerin ayrımcılığa uğramadan, diğer bireylerle eşit koşullar altında, kamu işlerinin idaresinde etkin ve tam katılımlarının sağlanacağı bir ortamı yaratmak ve aşağıda belirtilenler de dahil olmak üzere, kamu işlerine katılımlarını cesaretlendirmek;
- (i) Ülkenin kamusal ve siyasal yaşamı ile ilgili sivil toplum kuruluşları, dernekler ve siyasal partilerin etkinliklerine ve yönetimine katılım;
- (ii) Engellileri uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde temsil eden engelli örgütlerinin kurulması ve engellilerin içinde yer almalarının sağlanması.

Madde metninden de anlaşıldığı üzere, sivil toplum kuruluşları ve devletin her kademesi başta olmak üzere siyasetin her alanına engellilerin adil ve etkin katılımlarının sağlanması, devletlerin yasal yükümlülüğü haline gelmiştir. Doğal gelişim süreci içerisinde bunun sağlanamaması durumunda, devletler yasal tedbirlere/kota sistemine başvurmak durumunda kalırlar. Belirtmek gerekir ki, bu tedbirler kalıcı değil, siyaset kurumunun doğal gelişim sürecinde engellilerin eşit katılımlarını sağlayacak koşulların yaratılmasını garanti edecek bir nitelik kazandığı ana kadar sürecektir. Ön yargıların yıkılması, ekonomik ve toplumsal eşitliğin sağlanması ve engellilerin doğal süreç içerisinde siyasal yaşama adil ve etkin olarak katılmaya başlaması durumunda zorunlu tedbirlere, bir başka anlatımla kota sistemine gereksinim kalmayacaktır.

İçli'nin de (2017) belirttiği gibi kota sistemine karar verilmesi durumunda kimi hususların iyi düşünülmesi gerekir; bir kere uygulama diğer toplumsal kesimler aleyhine sonuç doğurucu nitelikte imiş algısını uyandırmayacak bir üslup ve tarzda uygulanmalıdır. İkinci olarak, bu uygulama siyaset alanının "doğal" rekabet koşullarını bozmamalıdır. Üçüncü olarak, engelli hakları mücadelesi içinden gelen, engelli bakış açısına sahip engelliler bu uygulamadan yararlandırılmalıdır. Son olarak, bu uygulama bir lütuf, bir başa kakma olarak değil, siyaset kurumunun meşruiyetini artırıcı bir model olarak algılanıp uygulanmalıdır. Diğer toplumsal kesimlerin tepkisine yol açmayacak, toplumsal gerçekliğe uygun, adaletli, siyasal rekabeti bozmayacak, ama siyasal ve

toplumsal meşruiyeti sağlayabilecek nitelikteki bir kota sistemi % 3 olarak uygulanabilir görünmektedir.

SONUÇ

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, engelli bakış açısına sahip engelliler, yurttaşı oldukları ülkelerin siyaset alanını öncelikle engellilerin katılımı yönünden değerlendirmek durumundadırlar. Engelliler, katılma olanağını bulamadıkları siyaset alanlarını, dolayısıyla da toplum ve devlet yönetimlerini ciddi bir eleştiriye tabi tutacak ve meşruiyetini sorgulayacaklardır. Bu eleştiri ve sorgulama, ancak engellilerin de eşit koşullarda siyaset alanına katılma olanağına kavuşmaları durumunda son bulacaktır. Ülkemiz özelinde bir değerlendirme yapmak gerekirse; ülkemizin Kurtuluş Savaşı'nın, engelliler de dâhil, tüm ulusumuzun katılımıyla kazanılması ve bu savaş sonucunda 1921 Anayasamızın kuruluş sözleşmemiz niteliğinde TBMM tarafından onaylanması aşamalarına engellilerin de katıldığına kuşku yoktur. Ancak bu aşamadan sonra engellilerin ülkemizin yönetimine hemen hiçbir zaman hak ettikleri ölçüde katılmadıkları gözlenmektedir. Böylece sosyolojik olarak toplumsal barışın sağlanabilmesi için tüm toplumsal kesimlerin güçleri oranında toplumun yönetimine katılmaları gerektiği yönündeki ilkenin yanı sıra, siyaset bilimsel açıdan birlikte yönetilenlerin, birlikte yönetimde yer almaları gerektiğini savunan ilke de yok sayılmaktadır. Bu nedenle engelli bakış açısı sahibi engelliler, sürekli olarak ülkemizin her düzeydeki siyasal iktidarlarını demokratik ve adil olma niteliklerini ve kendileri bakımından meşruiyetlerini sorgulamışlardır ve sorgulamaya devam edeceklerdir. Bu sorgulama, ancak engellilerin ülkemizin siyaset alanına, dolayısıyla da yönetimine hak ettikleri ölçüde katılma olanağına kavuşmalarıyla son bulacaktır.

Kota sistemi, doğal gelişim süreci içerisinde, siyasal yaşama, sahip oldukları olanak ve fırsatlarla katılma olanağı bulamayan engellilerin, ülkenin siyasal yaşamına adil ve etkin bir biçimde katılımlarını sağlamada makul bir düzenleme yöntemi olarak önerilmektedir. Bu yolla engellilerin devlet yönetiminde söz sahibi olmaları sağlanarak, ülke kaynaklarının daha adil ve etkin bir biçimde kullanılması sağlanabileceği gibi, engellilerin kendi sorunlarını ülke gündemine taşımaları ve ülke sorunları hakkında sahip oldukları özgün görüşlerini de ifade etmeleri için olanak yaratılmış olacaktır. Böylece siyaset kurumu ve devlet yönetimi çok önemli bir meşruiyet sorununu da çözmüş olacaktır.

Engellilerin siyasal yaşama, dolayısıyla da devlet yönetimine adil ve etkin bir biçimde katılımlarını sağlamak üzere uygulamaya konacak olan kota sistemi, diğer toplumsal kesimlerin aleyhine hiçbir sonuç doğurmayacağı gibi, ülke kaynaklarının daha etkin, adil ve verimli kullanılmasını sağlayarak, toplumsal barışın kalıcı olarak tesisine de katkı sunacaktır. Bu süreç, atıl durumda kalmak zorunda bırakılan engellilerin hem fiziksel hem de beyinsel gücünün ülkenin hizmetine sunulması sonucunu da beraberinde getireceğinden, yaşamsal öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

- Atakan, A. (2007) Milli irade kavramı üzerine bir inceleme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 13 (3-4), 39-82.
- Crozier, M. vd. (1975) *Crisis of democracy report on the governability of democracies to the trilateral commission*. New York: New York University Press,
- İçli, T. (2017) Engellilerin siyasal yaşama katılım hakkının enstrümanı olarak kota sistemi üzerine bir tartışma. *Engellilerin siyasal yaşama katılma hakkı* içinde. Turhan İçli, Zehra Karayel (Ya. Haz). Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 73-78.
- Karataş ve Oran (2007). Engelliler: Siyasetin periferisinde kalanlar. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 7(2), 4-19.
- Oran, B. (2007) *Engellilerin siyasal yaşama katılımı: Ankara örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Oran, B. (2011). Siyasal yaşama katılım anlayışında yeni bir perspektif önerisi: Engellilik bakış açısı. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 11/2, 19-36.
- Oran, B. (2015a). Engelli bakış açısı kavramını tanımlamak. *Altınoktanın Sesi Aylık Sesli Dergi*, 2015 Ağustos, 326.
- Oran, B. (2015b). Siyaset alanını engelli bakış açısıyla yorumlamak 1. bölüm. *Altınoktanın Sesi Aylık Sesli Dergi*, 2015 Eylül, 327.
- Oran, B. (2015c). Siyaset alanını engelli bakış açısıyla yorumlamak 2. bölüm. *Altınoktanın Sesi Aylık Sesli Dergi*, 2015 Ekim, 328.

Oran, B. (2017). Engellilerin siyasal yaşama katılımı. *Engellilerin siyasal yaşama katılma hakkı* içinde. Turhan İçli, Zehra Karayel. (Yay. Haz.). Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 25-62.

Rousseau, J. J. (1999) *Toplum sözleşmesi*. Alpagut Erenuluğ (Çev). Ankara: Öteki.

Russel, B. (1999) *İktidar*. Mete Ergin. (Çev) İstanbul: Cem.

Saygılı, A. (2014) Jean bodin'in egemenlik anlayışı çerçevesinde kralın iki bedeni kuramına kısa bir bakış. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63 (1), 185-198.

Schur, L. ve Kruse, D. (1997). What determines voter turnout? Lessons From Citizens With Disabilities. New Brunswick: Rutgers University School of Management and Labor Relations Pres.

<http://www.listserv.okstate.edu/scripts/wa.exe.html> (13. 05. 2006)

UFKUN ÖTESİ BİLİM DERGİSİ YAYIN KURALLARI

DERGİDE YER ALACAK YAZI TÜRLERİ

Araştırma Makaleleri: Bilimsel yöntem ve kurallara uygun olarak sosyal hizmet, felsefe, sosyoloji, psikoloji, hukuk, iletişim ve gazetecilik gibi sosyal bilimlere ait alanlarda yapılmış araştırmaların makaleleridir. Bu yazıların daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Bir bilimsel ortamda sunulmuş; fakat yayınlanmamış (özetler hariç) çalışmalar, bu durumun belirtilmesi koşuluyla kabul edilir.

Derleme Makaleler: Sosyal hizmet, felsefe, sosyoloji, psikoloji, hukuk, iletişim ve gazetecilik gibi sosyal bilimlere ait alanlarda yapılmış, var olan bilgi birikimini gözden geçiren, yeni kavram, kuram, model ve yaklaşımlar geliştiren makalelerdir.

Olgu (Vaka, Case) Sunumları: Sosyal hizmet, felsefe, sosyoloji, psikoloji, hukuk, iletişim ve gazetecilik gibi sosyal bilim uygulayıcıların, paylaşmakta yarar gördükleri olguları ele alan yazılardır.

Editöre Mektup: Okurların Dergi ile ya da dergide yer alan yazılarla ilgili görüş ve önerilerini belirttikleri yazılar ile belirtilen alanlarda çalışmalar yürüten meslek ve disiplinlerden bilimcilerin, bilimsel konularda ve bilimsel bir biçimle yürüttükleri tartışmaların yer aldığı yazılardır.

Kitap/Makale Tanıtımı: Sosyal hizmet, felsefe, sosyoloji, psikoloji, hukuk, iletişim ve gazetecilik gibi sosyal bilimlere ait alanlarda yayınlanmış kitapların/makalelerin tanıtım ve eleştirisini içeren yazılardır.

Tez Tanıtımı: Üniversitelerin sosyal hizmet, felsefe, sosyoloji, psikoloji, hukuk, iletişim ve gazetecilik gibi bölümlerinde yapılmış uzmanlık ve doktora çalışmalarını okuyuculara tanıtan yazılardır.

DERGİDE YER ALACAK YAZILARDA UYULMASI BEKLENEN GENEL KURALLAR

1. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Yazılar kolay anlaşılır olmalı, elden geldiğince yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıkları kullanılmalı, alışılmamış sözcüklerin yabancı dildeki karşılıkları ilk kullanımlarında parantez içinde verilmelidir.
2. Makalenin giriş kısmında makaleyi en iyi şekilde özetleyen Türkçe ve İngilizce özet ve özeti altında anahtar sözcükler yer almalıdır. Özetlerin 200 kelimeyi geçmemesine dikkat edilmelidir.
3. Araştırma ve derleme makaleleri ile olgu sunumlarının yayınlanma kararı danışma Kurulunda yer alan ilgili "uzman" kişilerce verilir.
4. Kitap/Makale ve tez tanıtımı ile editöre mektup yazılarının yayınlanma kararı, Yayın Kurulu tarafından verilir.
5. Dergide derleme makaleler, araştırma makaleleri, bildiriler, yayın değerlendirme ve tartışma yazıları, editöre mektuplar, örnek olaylar yer alır.
6. Dergide yayınlanan yazılarda ifade edilen görüşler yazarlarına aittir.
7. Bu dergide TUBA ve TÜBİTAK'ın yayın etiğine uygun yazılar yayınlanır.

DERGİ YAZIM KURALLARI

1. Yazılar, A4 boyutunda metin kenarlarından 2,5 cm boşluk bırakılarak, 1.5 aralıkla bilgisayarla Arial 12 punto kullanılarak yazılmalıdır.
2. Yazılar 20 sayfayı geçmemeli, eğer geçiyor ve yazarının iyi niyetli çabalarına karşın kısaltılmıyor ya da kısaltıldığında makalenin özelliği kayboluyorsa, bu durum Yayın Kuruluna gerekli bilgiler verilerek görüşülmelidir.

3. Metin iki yana hizalı, paragraf öncesi boşluk bırakılmadan ve paragraflar arasında otomatik olarak yarım satır (6 nk) boşluk bırakılarak hazırlanmalıdır.
4. İlk sayfa kapak sayfasıdır. Kapakta sırasıyla, makalenin tam başlığı, yazarın adı, yazarın kurumu sayfada ortalanmış olarak alt alta ikişer satır aralıkla sıralanır. Sayfanın altında yazar hakkında kısa bilgi notu sola yaslanmış olarak yer alır. Bu notta yazarın şu anki durumu, ilgi alanları, ödülleri vb. bilgiler, yazının bir proje kapsamında desteklenmesi vb. bilgiler ile iletişim için elektronik adresi yer alabilir.
5. Metin içinde kitap, dergi ve film, TV programı adları italik yazılır. Örneğin, *Siyaset Meydanı* programında (...). Ayrıca yeni veya teknik bir terim metin içinde ilk geçtiği anda italik yazılabilir, sonrasında italik yazılmaz. Örneğin, 1990'lardan sonra *alımlama* çalışmaları Türkiye'de de artış göstermiştir. İngilizcede yaygın olan ifadeler ve kısaltmaları italik yazmayınız. Örneğin, a priori, vis-a-vis, per se vb... Metinde bir ifadeyi daha çok vurgulamak amacıyla italik yapmayınız.
6. Sayıların kullanımı: Cümlelere başlarken sayısal ifadeler sözcük olarak verilir. Örneğin: Kırkbeş tezden yirmisi (...) metin analizi üzerineydi, kalan 15 tanesi üretim süreçlerinin ekonomi politikası ile ilgiliydi.
7. Bir ifadeyi aniden kesintiye uğratacak bir bilgi veriliyorsa, çift çizgi kullanılır. Örneğin: Bu iki katılımcı – biri ilk gruptan diğeri ikinci gruptan seçilmişlerdi- ayrı ayrı test edildiler.
8. Metinde dipnotlar, ilgili olduğu sayfada numaralandırılarak verilir; metin sonuna konulmaz.
9. Metinde sadece tek ek var ise Ek olarak italik başlıklandırılabilir ve metinde böyle yer alabilir. Birden çok ek var ise Ek A, Ek B diye harflendirilerek sıralanabilir. Metin sonunda yer alan bu eklere başlıkları verilmelidir. Ana metinde etiketleri ile belirtilmelidir. Örneğin: Türkiye'de yapılmış haber konusundaki doktora tezlerinin ve master tezlerinin konu dağılımına bakıldığında (Ek A ve Ek B), 1990'lardan itibaren bunların çoğunun temsil, ideoloji ve söylem meselelerine odaklandığı görülmektedir.
10. Metniniz karmaşık ve fazla hacimli değilse, başlık ve alt başlıklarda sayılar veya harfler kullanmayınız. Yine metinde yer alan çeşitli türden ardışık sıralamalarda sayı yerine madde işaretlerini kullanmayı tercih ediniz (kare, çizgi, yuvarlak vb).
11. Metin, ufkunotesibilimdergisi@gmail.com adresine e-posta ile gönderilmelidir (bir isimli -yazar bilgisi içeren- ve bir isimli ayrı adlarla Word formatında kaydedilmiş iki dosya).
12. Yazı; sırasıyla çalışmanın türü (araştırma, derleme veya vaka sunumu), başlığı, yazar adları, yazarların bağlı oldukları kurumlar, iletişim kurulacak yazarın iletişim bilgileri (posta adresi, telefon, faks, e-posta) ve çalışmanın daha önce yayınlanmadığını ya da yayınlanmak üzere hâlihazırda başka bir yayın organına gönderilmediğinin bildirimini içeren ayrı bir başlık sayfası ile gönderilmelidir.
13. Yazının diğer bölümleri şu sıraya uygun olmalıdır: Sola dayalı, alt alta, Türkçe ve yabancı dilde başlık, Türkçe özet, anahtar sözcükler, yabancı dilde özet, yabancı dilde anahtar sözcükler, metin ve yararlanılan kaynaklar.
14. Çizelge içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, harita vs.) şekil olarak adlandırılmalıdır. Bütün çizelgeler ve şekiller, ayrı ayrı, Çizelge: 1 ya da Şekil: 1, düzeni içinde sıralanmalıdır.
15. Her yazının başında 200 sözcüğü geçmeyecek bir Türkçe özet yer almalıdır. Ayrıca İngilizce, Almanca ya da Fransızca dillerinden birinde de aynı uzunlukta bir özet konulmalıdır. Özet(ler)in sonunda anahtar sözcükler belirtilmelidir.
16. Satır sonlarında sözcükler kesinlikle hecelerine bölünmemelidir.

KAYNAKÇA KURALLARI

Ufkun Ötesi Bilim Dergisine gönderilen yazıların referans ve kaynakça düzenlenmesinde American Psychological Association (APA) 6 stili kullanılmalıdır. Mendeley atıf programının APA 6 TR kaynakça versiyonu dergimizin yayın kuralları ile birebir uyumludur.

ENGELLİLER KONFEDERASYONU